

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

06. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών για θεϊκά μέγαρα
(06. Vimānavatthu-aṭṭhakathā)

1. Γυναικεία μέγαρα (1. Itthivimānaṃ)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

06. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών για θεϊκά μέγαρα

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Vimānavatthu-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Mahākāruṇikaṃ nāthaṃ, ñeyyasāgarapāraguṃ;
Vande nipuṇagambhīra-vicitranayadesanaṃ.

Vijjācaraṇasampannā, yena niyyanti lokato;
Vande tamuttamaṃ dhammaṃ, sammāsambuddhapūjitaṃ.

Sīlādiguṇasampanno, t̥hito maggaphalesu yo;
Vande ariyasaṅghaṃ taṃ, puññakkhettaṃ anuttaraṃ.

Vandanājanitaṃ puññaṃ, iti yaṃ ratanattaye;
Hatantarāyo sabbattha, hutvāhaṃ tassa tejasā.

Devatāhi kataṃ puññaṃ, yaṃ yaṃ purimajātisu;
Tassa tassa vimānādi-phalasampattibhedato.

Pucchāvasena yā tāsāṃ, vissajjanavasena ca;
Pavattā desanā kamma-phalapaccakkhakārīnī.

Vimānavatthu icceva, nāmena vasino pure;
Yaṃ khuddakanikāyasmiṃ, saṅgāyiṃsu mahesayo.

Tassāhamavalambitvā, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
Tattha tattha nidānāni, vibhāvento visesato.

Suvisuddhaṃ asaṃkiṇṇaṃ, nipuṇatthavinicchayaṃ;
Mahāvihāravāsīnaṃ, samayaṃ avilomayaṃ.

Yathābalaṃ karissāmi, atthasaṃvaṇṇanaṃ subhaṃ;
Sakkaccaṃ bhāsato taṃ me, nisāmayatha sādhavoti.

Tattha vimānānīti viṣiṭṭhamānāni devatānaṃ kīḷānivāsaṭṭhānāni. Tāni hi tāsāṃ sucaritakammānubhāvanibbattāni yojanikadviyojanikādipamāṇavisesayuttatāya, nānāratanasamujjalāni vicittavaṇṇasaṭṭhānāni sobhātisayayogena visesato mānanīyatāya ca “vimānānī”ti vuccanti. Vimānānaṃ vatthu kāraṇaṃ etissāti vimānavatthu, “pīṭhaṃ te sovaṇṇamaya”ntiādinayappavattā desanā.

Nidassanamattañcetaṃ tāsamaṃ devatānaṃ rūpabhogaparivārādisampattiyo taṃ nibbattakakammañca nissāya imissā desanāya pavattattā. Vipākamukhena vā kammantaramānassa kāraṇabhāvato vimānavatthūti veditabbaṃ.

Tayidaṃ kena bhāsitaṃ, kattha bhāsitaṃ, kadā bhāsitaṃ, kasmā ca bhāsitanti? Vuccate - idaṃhi vimānavatthu duvidhena pavattaṃ - pucchāvasena vissajjanavasena ca. Tattha vissajjanagāthā tāhi tāhi devatāhi bhāsitā, pucchāgāthā pana kāci bhagavatā bhāsitā, kāci sakkādīhi, kāci sāvakehi therehi. Tatthāpi yebhuyyena yo so kappānaṃ satasahassādhikaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ buddhassa bhagavato aggasāvakabhāvāya puññañāṇasambhāre sambharanto anukkamena sāvakaṃ pāramiyo pūretvā, chaḷabhiññācatupaṭṭisambhidādiguṇavisesaparivārasa, sakalassa sāvakaṃ pāramiñāṇassa matthakaṃ patto dutiye aggasāvakaṃ ṭhito iddhimantesu ca bhagavatā etadagge ṭhapito āyasmā mahāmoggallāno, tena bhāsitā.

Bhāsantena ca paṭhamaṃ tāva lokahitāya devacārikaṃ carantena devaloke devatānaṃ pucchāvasena puna tato manussalokaṃ āgantvā manussānaṃ puññaphalassa paccakkhakaraṇatthaṃ pucchaṃ vissajjanañca ekajjhaṃ katvā bhagavato pavedetvā bhikkhūnaṃ bhāsitā, sakkena pucchāvasena, devatāhi tassa vissajjanavasena bhāsitāpi mahāmoggallānattherassa bhāsitā eva. Evaṃ bhagavatā therehi ca devatāhi ca pucchāvasena, devatāhi tassā vissajjanavasena ca tattha tattha bhāsitā pacchā dhammavinayaṃ saṅgāyantehi dhammasaṅgāhakehi ekato katvā “vimānavatthu” icceva saṅgahaṃ āropitā. Ayaṃ tāvettha “kena bhāsita” ntiādīnaṃ padānaṃ saṅkhepato sādharmaṇato ca vissajjanā.

Vitthārato pana “kena bhāsita” nti padassa anomadassissa bhagavato pādamūle katapaṇidhānato paṭṭhāya mahātherassa āgamanīyapaṭṭipadā kathetabbā, sā pana āgamaṭṭhakathāsu tattha tattha vitthāritāti tattha āgatanayeneva veditabbā. Asādharaṇato “kattha bhāsita” ntiādīnaṃ padānaṃ vissajjanā tassa tassa vimānassa atthavaṇṇanāyeneva āgamissati.

Apare pana bhaṇanti - ekadivasaṃ āyasmato mahāmoggallānassa rahogatassa paṭisallīnassa evaṃ cetaso parivitakko udapādi “etarahi kho manussā asatipi vatthusampattiyaṃ khetasampattiyaṃ attano ca cittapasādasampattiyaṃ tāni tāni puññāni katvā devaloke nibbattā uḷārasampattiṃ paccaṇubhonti, yaṃ nūnāhaṃ devacārikaṃ caranto tā devatā kāyasakkhiṃ katvā tāhi yathūpacitaṃ puññaṃ yathādhigatañca puññaphalaṃ kathāpetvā tamatthaṃ bhagavato āroceyyaṃ. Evaṃ me satthā gaganatale puṇṇacandaṃ utṭhāpento viya manussānaṃ kammaphalaṃ paccakkhato dassento appakānampi kārānaṃ āyatanagatāya saddhāya vasena uḷāraphalataṃ vibhāvento taṃ taṃ vimānavatthuṃ aṭṭhuppattiṃ katvā mahatiṃ dhammadesanaṃ pavattessati, sā hoti bahujaṇassa atthāya hitāya sukhāya devamanussāna” nti. So āsanā vuṭṭhahitvā rattadupaṭṭaṃ nivāsetvā aparaṃ rattadupaṭṭaṃ ekaṃsaṃ katvā samantato jātihiṅgulikadhārā vijjulatā viya sañjhāpabhānurañjito viya ca jaṅgamo añjanagirisikharo, bhagavantaṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinno attano adhippāyaṃ ārocetvā bhagavatā anuññāto utṭhāyāsanaṃ bhagavantaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā, tato vuṭṭhāya iddhibalena taṅkhaṇaṃ tāvatiṃsabhavanaṃ gantvā tattha tattha tāhi tāhi devatāhi yathūpacitaṃ puññakammaṃ pucchi, tassa tā kathesuṃ. Tato manussalokaṃ āgantvā taṃ sabbaṃ tattha pavattitaniyāmeneva bhagavato ārocesi, taṃ

samanuñño satthā ahosi. Icceṭaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya vitthārena dhammaṃ desesīti.

Taṃ panetaṃ vimānavatthu vinayapiṭakaṃ suttantapiṭakaṃ abhidhammapiṭakanti tīsu piṭakesu suttantapiṭakapariyāpannaṃ, dīghanikāyo majjhimanikāyo saṃyuttanikāyo aṅguttaranikāyo khuddakanikāyoti pañcasu nikāyesu khuddakanikāyapariyāpannaṃ, suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ jātakaṃ abbhutadhammaṃ vedallanti navasu sāsanaṅgesu gāthāsaṅgahaṃ.

“Dvāsīti buddhato gaṇhiṃ, dve saḥassāni bhikkhuto;
Caturāsīti saḥassāni, ye me dhammā pavattino”ti. -

Evaṃ dhammabhaṇḍāgārikaṇa paṭiññātesu caturāsītiyā dhammakkhandaḥsaḥsasesu katipayadhammakkhandaḥsaṅgahaṃ. Vaggato pīṭhavaggo cittalatāvaggo pāricchattakavaggo mañjittakavaggo mahārathavaggo pāyāsivaggo sunikkhittavaggoti satta vaggā. Vatthuto paṭhame vagge sattarasa vatthūni, dutiye ekādasa, tatiye dasa, catutthe dvādasa, pañcame catuddasa, chaṭṭhe dasa, sattame ekādasāti antaravimānānaṃ aggahaṇe pañcāsīti, gahaṇe pana tevīsasataṃ vatthūni, gāthāto pana diyaḍḍhaḥsaḥsaḥgāthā. Tassa vaggasu pīṭhavaggo ādi, vatthūsu sovaṇṇapīṭhavatthu ādi, tassāpi “pīṭhaṃ te sovaṇṇamaya”nti gāthā ādi.

1. Itthivimānaṃ

1. Pīṭhavaggo

1. Paṭhamapīṭhavimānavāṇṇanā

1-7. Tattha paṭhamavatthussa ayaṃ aṭṭhuppatti - bhagavati sāvattiyaṃ viharante jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme raññā pasenadinā kosaleṇa buddhappamukhaḥsa bhikkhusaṅghassa sattāhaṃ asadisadāne pavattite tadanurūpeṇa anāthapiṇḍikena mahāseṭṭhinā tayo divase, tathā visākhāya mahāupāsikāya mahādāne dinne asadisadānassa pavatti sakalajambudīpe pākaṭā ahosi. Atha mahājano tattha tattha kathaṃ samuṭṭhāpesi “kiṃ nu kho evaṃ ulāravibhavaḥpariccāgeneva dānaṃ mahapphalataraṃ bhavissati, udāhu attano vibhavanurūpapariccāgenāpī”ti. Bhikkhū taṃ kathaṃ sutvā bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “na, bhikkhave, deyyadhammasampattiyāva dānaṃ mahapphalataraṃ bhavissati, atha kho cittapasādasampattiyā ca khettsampattiyā ca, tasmā kuṇḍakamuṭṭhimattampi pilotikāmattampi tiṇapaṇṇasanthāramattampi pūtimuttaharītakamattampi vipasannena cetasā dakkhiṇeyyapuggale paṭiṭṭhāpitaṃ, tampi mahapphalataraṃ bhavissati mahājutikaṃ mahāvippahāra”nti āha. Tathā hi vuttaṃ sakkena devānamindena -

“Natthi citte pasannamhi, appikā nāma dakkhiṇā;
Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake”ti.

Sā panesā kathā sakalajambudīpe vitthārikā ahosi. Manussā samaṇabrāhmaṇakapaṇaddhikavaṇibbakayācakānaṃ yathāvibhavaṃ dānāni denti, gehaṅgaṇe pāṇiyaṃ upaṭṭhapenti, dvārakoṭṭhakesu āsanāni ṭhapenti. Tena ca samayena aññataro piṇḍapātacāriko thero pāsādikena abhikkantena paṭikkantena ālokitena vilokitena samīñjitena pasāritena okkhittacakkhu iriyāpathasampanno

piṇḍāya caranto upakaṭṭhe kāle aññataram gehaṃ sampāpuṇi. Tatthe kā kuladhītā saddhā pasannā theram passitvā sañjātagāravabahumānā uḷārapītisomanassam uppādetvā gehaṃ pavesetvā pañcapatitṭhena vanditvā attano pīṭhaṃ paññāpetvā tassa upari pītakaṃ maṭṭhavatthaṃ attharitvā adāsi. Atha there tattha nisinne “idaṃ mayhaṃ uttamaṃ puññakkhettaṃ upaṭṭhita”nti pasannacittā yathā vibhavaṃ āhārena parivisi, bijaniñca gahetvā bīji. So thero katabhattakicco āsanadānabhojanadānādipaṭisaṃyuttaṃ dhammiṃ kathaṃ kathetvā pakkāmi. Sā itthi taṃ attano dānaṃ tañca dhammakathaṃ paccavekkhantī pītiyā nīrantaram phuṭṭhasarīrā hutvā taṃ pīṭhampi therassa adāsi.

Tato aparena samayena aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Accharāsahassaṃ cassā parivāro ahoṣi, pīṭhadānānubhāvena cassā yojaniko kanakapallaṅko nibbatti ākāśacārī sīghajavo upari kūṭāgārasaṇṭhāno, tena taṃ “pīṭhavimāna”nti vuccati. Tañhi suvaṇṇavaṇṇaṃ vatthaṃ attharitvā dinnattā kamma sarikkhataṃ vibhāventaṃ suvaṇṇamayaṃ ahoṣi, pīṭivegassa balavabhāvena sīghajavaṃ, dakkhiṇeyyassa cītarucivasena dinnattā yathārucigāmī, pasādasampattiyā uḷāratāya sabbasova pāsādikaṃ sobhāṭisayayuttañca ahoṣi.

Athekasmiṃ ussavadvase devatāsu yathāsakaṃ dibbānubhāvena uyyānakīlanatthaṃ nandanavanaṃ gacchantīsu sā devatā dibbavatthanivatthā dibbābharaṇavibhūsitā accharāsahassaparivārā sakabhavanā nikkhamitvā taṃ pīṭhavimānaṃ abhiruyha mahatīyā deviddhiyā mahantena sirisobhaggena samantato cando viya sūriyo viya ca obhāsentī uyyānaṃ gacchati. Tena ca samayena āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ upagato tassā devatāya avidūre attānaṃ dassesi. Atha sā devatā taṃ disvā samuppannalavapasādagāravā sahasā pallaṅkato oruyha theram upasaṅkamitvā pañcapatitṭhena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ paggayha namassamānā atṭhāsi. Thero kiñcāpi tāya aññehi ca sattehi yathūpacitaṃ kusalākusalaṃ attano yathākammūpagaññānubhāvena hatthatale ṭhapitaāmalakaṃ viya paññābalabhedena paccakkhato passati, tathāpi yasmā devatānaṃ upapattisamanantameva “kuto nu kho ahaṃ cavitvā idhūpapannā, kiṃ nu kho kusalakammaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhāmi”ti atītabhavaṃ yathūpacitañca kammaṃ uddissa yebhuyyena dhammatāsiddhā upadhāraṇā, tassā ca yāthāvato ñānaṃ uppajjati, tasmā tāya devatāya katakammaṃ kathāpetvā sadevakassa lokassa kammaphalaṃ paccakkhaṃ kātukāmo -

1. “Pīṭhaṃ te sovaṇṇamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yena kāmāṃ;
Alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbha kūṭaṃ.
2. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci mānaso piyā.
3. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. āha -
4. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

5. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, abbhāgatānāsanakaṃ adāsiṃ;
Abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsiṃ, yathānubhāvañca adāsi dānaṃ.
6. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
7. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

1. Tattha pīṭhanti yaṃkiñci tādisaṃ dārukkhandhampi āpaṇampi balikaraṇapīṭhampi vettāsanampi masārakādivisesanāmaṃ dārumayādiāsanampi vuccati. Tathā hi “pādapīṭhaṃ pādakathalika”nti ettha pādaṭṭhapanayoggaṃ pīṭhādikaṃ dārukkhandhaṃ vuccati, “pīṭhasappi”ti ettha hatthena gahaṇayoggaṃ. “Pīṭhikā”ti pana ekaccesu janapadesu desavohārena āpaṇaṃ. “Bhūtapīṭhikā devakulapīṭhikā”ti ettha devatānaṃ balikaraṇaṭṭhānabhūtaṃ pīṭhaṃ. “Bhaddapīṭha”nti ettha vettalatādīhi upari vītaṃ āsanaṃ, yaṃ sandhāya vuttaṃ “bhaddapīṭhaṃ upānaya”ti. “Supaññattaṃ mañcapīṭhaṃ. Mañcaṃ vā pīṭhaṃ vā kārayamānenā”ti ca ādisu masārakādibhedhaṃ dārumayādiāsaṇaṃ. Idha pana pallaṅkākārasaṇṭhitaṃ devatāya puññānubhāvābhiniḍḍattaṃ yojanikaṃ kanakavimānaṃ veditabbaṃ.

Teti te-saddo “na te sukhaṃ pajānanti, ye na passanti nandana”ntiādisu ta-saddassa vasena paccattabahuvacane āgato. “Namo te purisājañña, namo te purisuttama. Namo te buddha vīratthū”ti ca ādisu tumha-saddassa vasena sampadāne, tuyhanti attho. “Kiṃ te diṭṭhaṃ kinti te suttaṃ. Upadhī te samatikkantā, āsavā te padālita”ti ca ādisu karaṇe. “Kiṃ te vattaṃ kiṃ pana brahmacariya”ntiādisu sāmīatthe. Idhāpi sāmīatthe daṭṭhabbo. Tavāti hi attho.

Sovaṇṇamayanti ettha suvaṇṇa-saddo “suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate”ti ca “suvaṇṇatā susaratā”ti ca evamādisu chavisampattiyaṃ āgato. “Kākaṃ suvaṇṇā parivārayanti”tiādisu garuḷe. “Suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco”tiādisu jātārūpe. Idhāpi jātārūpe eva daṭṭhabbo. Tañhi buddhānaṃ samānavaṇṇatāya sobhano vaṇṇo etassāti suvaṇṇanti vuccati. Suvaṇṇameva sovaṇṇaṃ yathā “vekataṃ vesama”nti ca. Maya-saddo ca “anuññātapaṭiññātā, tevijjā mayamasmubho”tiādisu asmadatthe āgato. “Mayaṃ nissāya hemāya, jātamaṇḍo darī subhā”ti ettha paññattiyaṃ. “Manomayā pītibhakkhā sayampabhā”tiādisu nibbattiatthe, bāhirena paccayena vinā manasāva nibbattāti manomayāti vuttā. “Yaṃnūnāhaṃ sāmaṃ cikkhallaṃ madditvā sabbamattikāmayam kuṭikaṃ kareyya”ntiādisu vikāratthe. “Dānamayaṃ sīlamaya”ntiādisu padapūraṇamatte. Idhāpi vikāratthe, padapūraṇamatte vā daṭṭhabbo. Yadā hi suvaṇṇena nibbattaṃ sovaṇṇamayanti ayamattho, tadā suvaṇṇassa vikāro sovaṇṇamayanti vikāratthe maya-saddo daṭṭhabbo, “nibbattiatthe”tipi vattaṃ vaṭṭatiyeva. Yadā pana suvaṇṇena nibbattaṃ sovaṇṇanti ayamattho, tadā sovaṇṇameva sovaṇṇamayanti padapūraṇamatte maya-saddo daṭṭhabbo.

Uḷāranti paṇītampi seṭṭhampi mahantampi. Uḷāra-saddo hi “pubbenāparaṃ uḷāraṃ visesaṃ adhigacchatī”tiādisu paṇīte āgato. “Uḷārāya khalu bhavaṃ vacchāyano samaṇaṃ gotamaṃ pasamsāya pasamsati”tiādisu seṭṭhe. “Uḷārabhogā uḷārayasā oḷārika”nti ca ādisu mahante. Tampi ca vimānaṃ manuññabhāvena

upabhuñjantānaṃ atittikaraṇatthena paṇītaṃ, samantapāsādikatādīnā
pasamsitatāya seṭṭhaṃ, pamāṇamahantatāya ca mahagghatāya ca mahantaṃ, tīhipi
atthehi ulāramevāti vuttaṃ ulāranti.

Manojavanti ettha manoti cittaṃ. Yadi pi mano-saddo sabbesampi
kusalākusalābyākata cittaṃ sādharmaṇavācī, “manojava”nti pana vuttattā yattha
katthaci ārammaṇe pavattanakassa kiriyamayacittassa vasena veditabbaṃ. Tasmā
manaso viya javo etassāti manojavaṃ yathā oṭṭhamukhoti, ativiya sīghagamananti
attho. Mano hi lahuparivattitāya atidūrepi visaye khaṇeneva nipatati, tenāha bhagavā
- “nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi yaṃ evaṃ
lahuparivattaṃ, yathayidaṃ, bhikkhave, citta”nti “dūraṅgamaṃ ekacara”nti ca.
Gacchatīti tassā devatāya vasanavimānato uyyānaṃ uddissa ākāseṇa gacchati.

Yenakāmaṃti ettha kāma-saddo “kāma hi citrā madhurā manoramā, virūparūpena
mathenti citta”ntiādīsu manāpiye rūpādivisaye āgato. “Chando kāmo rāgo
kāmo”tiādīsu chandarāge. “Kilesakāmo kāmupādāna”ntiādīsu sabbasmiṃ lobhe.
“Attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāseyyā”tiādīsu gāmadhamme. “Santettha tayo
kulaputtā attakāmarūpā viharantī”tiādīsu hitacchande. “Attādhīno aparādhīno
bhujisso yenakāmaṃgamo”tiādīsu seribhāve. Idhāpi seribhāve eva daṭṭhabbo, tasmā
yenakāmaṃti yathāruci, devatāya icchānurūpanti attho.

Alaṅkateti alaṅkatagatte, nānāvidharaṃsijālasamujjalavividharatanavijjotitehi
hatthūpagapādūpagādibhedehi saṭṭhisakaṭabhāraparimāṇehi dibbālaṅkārehi
vibhūsitasaṃvāsehi attho. Sambodhane cetāṃ ekavacanaṃ. Malyadhareti
kapparuṅkhaṇapāricchattakasantānakalatādisambhavehi,
suvisuddhacāmīkaravividharatanamayapattakiñjakkhakesarehi, samantato
vijjotamānavipphuranta kīraṇanikararucirehi dibbakusumehi
sumaṇḍitakesahatthādītāya mālābhārinī. Suvattheti kappalatānibbattaṃ,
nānāvirāgavaṇṇavisesānaṃ suparisuddhabhāsurappabhānaṃ
nivāsanuttariyapaṭicchadādīnaṃ dibbavatthānaṃ vasena sundaravatthe. Obhāsaṃti
vijjotasi. Vijjurivāti vijjulatā viya. Abbhakūṭanti valāhakasikhare. Bhummatthe hi etaṃ
upayogavacanaṃ. Obhāsaṃti vā antogadha hetu utthavacanaṃ, obhāsesīti attho.
Imasmiṃ pakkhe “abbhakūṭa”nti upayogatthe eva upayogavacanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Ayañhettha attho - yathā nāma sañjāpabhānurañjitaṃ rattavalāhakasikharaṃ
pakatiyāpi obhāsamānaṃ samantato vijjotamānā vijjulatā niccharantī visesato
obhāseti, evamevaṃ suparisuddhatapanīyamayaṃ nānāratanasamujjalaṃ
pakatipabhassaraṃ imaṃ vimānaṃ tvaṃ sabbālaṅkārehi vibhūsitā sabbaso
vijjotayantīhi attano saṃvārapabhāhi vatthābharaṇobhāsehi ca visesato obhāsesīti.

Ettha hi “pīṭha”nti nidassetabbavacanametāṃ, “abbhakūṭa”nti nidassanavacanaṃ.
Tathā “te”ti nidassetabbavacanaṃ. Tañhi “pīṭha”nti idaṃ apekkhitvā sāmivacanaṇa
vuttampi “alaṅkate malyadhare suvatthe obhāsaṃ”ti imāni padāni apekkhitvā
paccattavasena pariṇamati, tasmā “tva”nti vuttaṃ hoti. “Vijjurivā”ti
nidassanavacanaṃ. “Obhāsaṃ”ti idaṃ dvinnampi upameyyupamānānaṃ
sambandhadassanaṃ. “Obhāsaṃ”ti hi idaṃ “tva”nti padaṃ apekkhitvā
majjhimapurisavasena vuttaṃ, “pīṭha”nti idaṃ apekkhitvā paṭhamapurisavasena
pariṇamati. Ca-saddo cettha luttaniddiṭṭho daṭṭhabbo. “Gacchati yenakāmaṃ

obhāsasī”ti ca “vijjulatobhāsitaṃ abbhakūṭaṃ viyā”ti paccattavasena cetam upayogavacanam pariṇamati. Tathā “pīṭha”nti visesitabbavacanametam, “te sovaṇṇamayaṃ uḷāra”ntiādi tassa visesanam.

Nanu ca “sovaṇṇamaya”nti vatvā suvaṇṇassa aggalohatāya seṭṭhabhāvato dibbassa ca idhāhippetattā “uḷāra”nti na vattabbanti? Na, kiñci visesasabbhāvato. Yatheva hi manussaparibhogasuvaṇṇavikato rasaviddham seṭṭham suvisuddham, tato ākaruppanam, tato yaṃkiñci dibbam seṭṭham, evaṃ dibbasuvaṇṇepi cāmīkaram, cāmīkarato sātakumbham, sātakumbhato jambunadam, jambunadato siṅḡisuvaṇṇam. Tañhi sabbaseṭṭham. Tenāha sakko devānamindo -

“Mutto muttehi saha purāṇajaṭilehi, vippamutto vippamuttehi;
Siṅḡinikkhasavaṇṇo, rājagaham pāvisi bhagavā”ti.

Tasmā “sovaṇṇamaya”nti vatvāpi “uḷāra”nti vuttaṃ. Atha vā “uḷāra”nti idaṃ na tassa seṭṭhapaṇītabhāvameva sandhāya vuttaṃ, atha kho mahantabhāvampīti vuttovāyamatto. Ettha ca “pīṭha”ntiādi phalassa kammasarikkhatādasanam. Tatthāpi “sovaṇṇamaya”nti iminā tassa vimānassa vatthusampadam dasseti, “uḷāra”nti iminā sobhātisayasampadam, “manojava”nti iminā gamanasampadam. “Gacchati yenakāma”nti iminā siṅḡhajavatāya pīṭhasampattibhāvasampadam dasseti.

Atha vā “sovaṇṇamaya”nti iminā tassa paṇītabhāvaṃ dasseti, “uḷāra”nti iminā vepullamahattaṃ. “Manojava”nti iminā ānubhāvamahattaṃ. “Gacchati yenakāma”nti iminā viharasukhattaṃ dasseti. “Sovaṇṇamaya”nti vā iminā tassa abhirūpataṃ vaṇṇapokkharatañca dasseti, “uḷāra”nti iminā dassanīyataṃ pāsādikatañca dasseti, “manojava”nti iminā siṅḡhasampadam, “gacchati yenakāma”nti iminā katthaci appaṭihatacārataṃ dasseti.

Atha vā taṃ vimānam yassa puññakammasa nissandaphalam, tassa alobhanissandatāya sovaṇṇamayaṃ, adosanissandatāya uḷāram, amohanissandatāya manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ. Tathā tassa kammasa saddhānissandabhāvena sovaṇṇamayaṃ, paññānissandabhāvena uḷāram, vīriyanissandabhāvena manojavaṃ, samādhinissandabhāvena gacchati yenakāmaṃ. Saddhāsamādhinissandabhāvena vā sovaṇṇamayaṃ, samādhipaññānissandabhāvena uḷāram, samādhivīriyanissandabhāvena manojavaṃ, samādhisatinissandabhāvena gacchati yenakāmanti veditabbam.

Tattha yathā “pīṭha”ntiādi vimānasampattidassanavasena tassā devatāya puññaphalavibhavasampattikittanam, evaṃ “alaṅkate”tiādi attabhāvasampattidassanavasena puññaphalavibhavasampattikittanam. Yathā hi susikkhitasippācariyaviracitopi rattasuvaṇṇālaṅkāro vividharaṃsijālasamujjalamaṇīratanakhacito eva sobhati, na kevalo, evaṃ sabbaṅgasampanno caturassasobhanopi attabhāvo sumaṇḍitapasādhitova sobhati, na kevalo. Tenassā “alaṅkate”tiādinā āharimaṃ sobhāvisesaṃ dasseti, “obhāsasī”ti iminā anāharimaṃ. Tathā purimena vattamānapaccayanimittaṃ sobhātisayaṃ dasseti, pacchimena atītapaccayanimittaṃ. Purimena vā tassā upabhogavatthusampadam dasseti, pacchimena upabhuñjanakavatthusampadam.

Etthāha “kiṃ pana taṃ vimānam yuttavāhaṃ, udāhu ayuttavāha”nti?Yadipi devaloke rathavimānāni yuttavāhānīpi honti “sahassayuttaṃ ājaññaratha”nti ādivacanato, te pana devaputtā eva kiccakaraṇakāle vāharūpena attānam dassenti

yathā erāvaṇo devaputto kīḷanakāle hatthirūpena. Idam pana aññañca edisaṃ ayuttavāhaṃ daṭṭhabbaṃ.

Yadi evaṃ kiṃ tassa vimānassa abbhantarā vāyodhātu gamane visesapaccayo, udāhu bāhirāti? Abbhantarāti gahetabbaṃ. Yathā hi candavimānasūriyavimānādīnaṃ desantaragamane tadupajīvīnaṃ sattānaṃ sādharmaṇakammanibbattaṃ ativiya sīghajavaṃ mahantaṃ vāyumaṇḍalaṃ tāni pelentaṃ pavatteti, na evaṃ taṃ peletvā pavattenti bāhirā vāyodhātu atthi. Yathā ca pana cakkaratanaṃ antosamuṭṭhitāya vāyodhātuyā vasena pavattati. Na hi tassa candavimānādīnaṃ viya bāhirā vāyodhātu peletvā pavattikā atthi rañño cakkavattissa cittavasena “pavattatu bhavaṃ cakkaratana”ntiādivacanasamananantameva pavattanato, evaṃ tassā devatāya cittavasena attasannissitāya vāyodhātuyā gacchatīti veditabbaṃ. Tena vuttaṃ “manojavaṃ gacchati yenakāma”nti.

2. Evaṃ paṭhamagāthāya tassā devatāya puññaphalasampattiṃ kittetvā idāni tassā kāraṇabhūtaṃ puññasampadaṃ vibhāvetuṃ “kena tetādiso vaṇṇo”tiādi gāthādvayaṃ vuttaṃ. Tattha kenāti kiṃ-saddo “kiṃ rājā yo lokaṃ na rakkhati, kiṃ nu kho nāma tumhe maṃ vattabbaṃ maññathā”tiādīsu garaṇe āgato. “Yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppanna”ntiādīsu aniyame. “Kiṃ sūda vittaṃ purisassa seṭṭha”ntiādīsu pucchāyaṃ. Idhāpi pucchāyameva daṭṭhabbo. “Kenā”ti ca hetuatthe karaṇavacanaṃ, kena hetunāti attho. Teti tava. Etādisoti ediso, etarahi yathādisamānoti attho. Vaṇṇoti vaṇṇa-saddo “kadā saññūḷhā pana te, gahapati, ime samaṇassa gotamassa vaṇṇā”tiādīsu guṇe āgato. “Anekaariyāyena buddhassa vaṇṇaṃ bhāsati, dhammassa vaṇṇaṃ bhāsati, saṅghassa vaṇṇaṃ bhāsati”tiādīsu thutiyāṃ. “Atha kena nu vaṇṇena, gandhathenoti vuccatī”tiādīsu kāraṇe. “Tayo pattassa vaṇṇā”tiādīsu pamāṇe. “Cattārome, bho gotama, vaṇṇā”tiādīsu jātiyaṃ. “Mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminivā”tiādīsu saṅghāne. “Suvaṇṇavaṇṇosi bhagavā, susukkadāṭhosi vīriyavā”tiādīsu chavivaṇṇe. Idhāpi chavivaṇṇe eva daṭṭhabbo. Ayañhettha attho - kena kīdisena puññavisesena hetubhūtena devate, tava etādiso evaṃvidho dvādasayojanāni pharaṇakappabho sarīravaṇṇo jātoti?

Kena te idha mijjhatīti kena puññātisayena te idha imasmim ṭhāne idāni tayi labbhamānaṃ ulāraṃ sucaritaphalaṃ ijjhati nipphajjati. Uppajjantīti nibbattanti, avicchedavasena uparūpari vattantīti attho. Bhogāti paribhuñjitabbaṭṭhena “bhogā”ti laddhanāmā vatthābharaṇādivittūpakaraṇavisesā. Yeti sāmāññaṇa aniyamaniddeso, kecīti pakārabhedaṃ āmasitvā aniyamaniddeso, ubhayenāpi paṇītapāṇītatārādibhede tattha labbhamāne tādise bhoge anavasesato byāpetvā saṅgaṇhāti. Anavasesabyāpako hi ayaṃ niddeso yathā “ye keci saṅkhārā”ti. Manaso piyāti manasā piyāyitabbā, manāpiyāti attho.

Ettha ca “etādiso vaṇṇo”ti iminā heṭṭhā vuttavisesā tassā devatāya attabhāvaariyāpannā vaṇṇasampadā dassitā. “Bhogā”ti iminā upabhogaparibhogavatthubhūtā dibbarūpasaddagandharasaphoṭṭhabbabhedā kāmaguṇasampadā. “Manaso piyā”ti iminā tesam rūpādīnaṃ iṭṭhakantamanāpatā. “Idha mijjhatī”ti iminā pana dibbaāyuvavaṇṇayasasukhāādhipeyyasampadā dassitā. “Ye keci manaso piyā”ti iminā yāni “so aññaṇe deve dasahi ṭhānehi adhiggaṇhāti dibbena āyunā dibbena vaṇṇena dibbena sukhena dibbena yasena dibbena ādhipeyyena dibbehi rūpehi dibbehi saddehi dibbehi gandhehi dibbehi rasehi dibbehi phoṭṭhabbehi”ti sutte āgatāni dasa ṭhānāni. Tesam idha anavasesato saṅgaho dassitoti veditabbo.

3. Pucchāmīti pañhaṃ karomi, ñātumicchāmīti attho. Kāmañcetaṃ “kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati. Kimakāsi puññaṃ, kenāsi evaṃ jalitānubhāvā”ti ca kiṃ-saddaggaṇeṇeva atthantarassa asambhavato pucchāvasena gāthāttayaṃ vuttanti viññāyati. Pucchāvisesabhāvañāpanatthaṃ pana “pucchāmī”ti vuttaṃ. Ayañhi pucchā adiṭṭhajotanā tāva na hoti edisassa atthassa mahātherassa adiṭṭhabhāvābhāvato, vimaticchedanāpi na hoti sabbaso samugghātitasamṣayattā, anumati-pucchāpi na hoti “taṃ kiṃ maññasi rājañña”tiādīsu viya anumati-gaṇāṅkāreṇa appavattattā, kathetukamyatāpucchāpi na hoti tassā devatāya kathetukamyatāvasena therena apucchitattā. Visesena pana diṭṭhasamṣandanāti veditabbā. Svāyamattho heṭṭhā aṭṭhuppattikathāyaṃ “thero kiñcāpī”tiādīnā vibhāvito eva. Tanti tvaṃ. Tayidaṃ pubbāparāpekkhaṃ, pubbāpekkhatāya upayogekavacanaṃ, parāpekkhatāya pana paccattekavacanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Devīti ettha deva-saddo “imāni te deva caturāsīti nagarasahassāni kusavatīrājadhānipamukhāni, ettha, deva, chandaṃ karohi jīvite apekkha”nti ca ādīsu sammutidevavasena āgato, “tassa devātidevassa, sāsanaṃ sabbadassino”tiādīsu visuddhidevavasena. Visuddhidevānañhi bhagavato atidevabhāve vutte itaresaṃ vutto eva hotīti. “Cātumahārājikā devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā”tiādīsu upapattidevavasena. Idhāpi upapattidevavaseneva veditabbo. Padatthato pana - dibbati attano puññiddhiyā kīlati laḷati pañcahi kāmagaṇehi ramati, atha vā heṭṭhā vuttanayena jotati obhāsati, ākāseṇa vimāneṇa ca gacchatīti devī. “Tvaṃ devī”ti sambodhane cetāṃ ekavacanaṃ. Mahānubhāveti uḷārapabhāve, so panassānubhāvo heṭṭhā dvīhi gāthāhi dassitoyeva.

Manussabhūtāti ettha manassa ussannatāya manussā, satisūrabhāvabrahmacariyayogyatādiguṇavasena upacitamānasā ukkaṭṭhagaṇacittā. Ke pana te? Jambudīpavāsino sattavisesā. Tenāha bhagavā -

“Tīhi, bhikkhave, ṭhānehi jambudīpakā manussā uttarakuruke manusse adhiggaṇhanti deve ca tāvatimse. Katamehi tīhi? Sūrā, satimanto, idha brahmacariyavāso”ti.

Tathā hi buddhā bhagavanto paccekabuddhā aggasāvakā mahāsāvakā cakkavattino aññe ca mahānubhāvā sattā ettheva uppajjanti. Tehi samānarūpādītāya pana saddhiṃ parittadīpavāsīhi itaramahādīpavāsinopi “manussā”tveva paññāyimsūti eke.

Apāre pana bhaṇanti - lobhādīhi alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya manussā. Ye hi sattā manussajātikā, tesu visesato lobhādayo alobhādayo ca ussannā, te lobhādiussannatāya apāyamaggaṃ, alobhādiussannatāya sugatimaggaṃ nibbānagāmi-maggañca pūrenti, tasmā lobhādīhi alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya parittadīpavāsīhi saddhiṃ catumahādīpavāsino sattavisesā “manussā”ti vuccantīti.

Lokiyā pana “manuno apaccabhāvena manussā”ti vadanti. Manu nāma paṭhamakappiko lokamariyādāya ādibhūto hitāhitavidhāyako sattānaṃ pituṭṭhāniyo, yo sāsane “mahāsammato”ti vuccati. Paccakkhato paramparāya ca tassa ovādānusāsaniyaṃ ṭhitā sattā puttasadisatāya “manussā”ti vuccanti. Tato eva hi te māṇavā “manujā”ti ca voharīyanti. Manussesu bhūtā jātā, manussabhāvaṃ vā pattāti manussabhūtā.

Kimakāsi puññanti kiṃ dānasīlādippabhedesu kīdisaṃ puṇṇabhāvaphalanibbattanato, yattha sayaṃ uppannaṃ, taṃ santānaṃ punāti visodhetīti ca “puñña”nti laddhanāmaṃ sucariṃ kusalakammaṃ akāsi, upacini nibbattesīti attho. Jalitānubhāvāti sabbaso vijjotamānapuññiddhikā.

Kasmā panettha “manussabhūtā kimakāsi puñña”nti vuttaṃ, kiṃ aññāsu gatīsu puññakiriyā natthīti? No natthi. Yasmā nirayepi nāma kāmāvacarakusalacittapavatti kadāci labbhateva, kimaṅgaṃ panaññattha, nanu avocumhā “diṭṭhasaṃsandanaṃ pucchā”ti. Tasmā mahāthero manussattabhāve ṭhatvā puññakammaṃ katvā uppannaṃ taṃ disvā bhūtatthavasena pucchanto “manussabhūtā kimakāsi puñña”nti avoca.

Atha vā aññāsu gatīsu ekantasukhatāya ekantadukkhatāya dukkhabahulatāya ca puññakiriyāya okāso na sulabharūpo sappurisūpanissayādipaccayasamavāyassa sudullabhabhāvato. Kadāci uppajjamānopi yathāvuttakāraṇena ulāro vipulo na ca hoti, manussagatiyaṃ pana sukhabahulatāya puññakiriyāya okāso sulabharūpo sappurisūpanissayādipaccayasamavāyassa yebhuyyena sulabhabhāvato. Yañca tattha dukkhaṃ uppajjati, tampi visesato puññakiriyāya upanissayo hoti. Dukkūpanissayā hi saddhāti. Yathā hi ayoghanena satthake nipphādiyamāne tassa ekantato na aggimhi tāpanaṃ udakena vā temanaṃ chedanakiriyāsamatthātāya visesapaccayo, tāpetvā pana pamāṇayogato udakatemanaṃ tassā visesapaccayo, evameva sattasantānassa ekantadukkhasamaṅgitā dukkhabahulatā ekantasukhasamaṅgitā ca puññakiriyāya na visesapaccayo hoti. Sati pana dukkhasantāpane pamāṇayogato sukhūpabrūhane ca laddhūpanissayā puññakiriyā uppajjati, uppajjamānā ca mahājutikā mahāvippahārā paṭipakkhachedanasamatthā ca hoti, tasmā manussabhāvo puññakiriyāya visesapaccayo. Tena vuttaṃ “manussabhūtā kimakāsi puñña”nti. Sesam suviññeyyameva.

4. Evaṃ pana therena pucchitā sā devatā pañhaṃ vissajjesi. Tamatthaṃ dassetuṃ “sā devatā attamanā”ti gāthā vuttā. Kena panāyaṃ gāthā vuttā? Dhammasaṅgāhakehi. Tattha sāti yā pubbe “pucchāmi taṃ devi mahānubhāve”ti vuttā, sā. Devatāti devaputtopi brahmāpi devadhītāpi vuccati. “Atha kho aññatarā devatā abhikkantāya rattiyaṃ abhikkantavaṇṇā”tiādīsu hi devaputto “devatā”ti vutto devoyeva devatāti katvā. Tathā “tā devatā sattasatā ulārā, brahmavimānā abhinikkhamitvā”tiādīsu brahmāno.

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā”ti. -

Ādīsu devadhītā. Idhāpi devadhītā eva daṭṭhabbā. Attamanāti tuṭṭhamanā pītisomanassehi gahitamanā. Pītisomanassasahagatañhi cittaṃ domanassassa anokāsato tehi taṃ sakaṃ katvā gahitaṃ viya hoti. Attamanāti vā sakamanā. Anavajjapītisomanassasampayuttañhi cittaṃ sampati āyatiñca taṃsamaṅgino hitasukhāvahato “saka”nti vattabbataṃ labhati, na itaraṃ.

Moggallānenāti moggallānagottassa brāhmaṇamahāsālassa puttabhāvato so mahāthero gottavasena “moggallāno”ti paññāto, tena moggallānena. Pucchitāti diṭṭhasaṃsandanasena pucchitā, attamanā sā devatā pañhaṃ byākāsīti yojanā. Attamanatā cassā “tampi nāma parittakampi kammaṃ evaṃ mahatiyā dibbasampattiyā kāraṇaṃ aho”ti pubbepi sā attano puññaphalaṃ paṭicca

antarantarā somanassam paṭisaṃvedeti, idāni pana “aññatarassa therassa katopi nāma kāro evaṃ uḷāraphalo, ayaṃ pana buddhānaṃ aggasāvako uḷāraguṇo mahānubhāvo, imampi passitum nipaccakāraṇa kātum labhāmi, mama puññaphalapaṭisaṃyuttameva ca puccham karotī”ti dvīhi kāraṇehi uppannā. Evaṃ sañjātabalavapītisomanassā sā therassa vacanam sirasā sampatīcchitvā pañham puṭṭhā byākāsi.

Pañhanti ñātum icchitam tam attham viyākāsi kathesi vissajjesi. Katham pana byākāsi? Puṭṭhāti puṭṭhākārato, pucchitākārenevāti attho. Ettha hi “pucchitā”ti vatvā puna “puṭṭhā”ti vacanam visesatthaniyamanam daṭṭhabbam. Siddhe hi sati ārambho visesatthañāpakova hoti. Ko paneso visesattho? Byākaraṇassa pucchānurūpatā. Yañhi kammaphalam dassetvā tassa kāraṇabhūtam kammam pucchitam, tadubhayassa aññamaññānurūpabhāvavibhāvanā. Yena ca ākārena pucchā pavattā atthato ca byañjanato ca, tadākārassa byākaraṇassa pucchānurūpatā, tathā ceva vissajjanam pavattam. Iti imassa visesassa ñāpanattham “pucchitā”ti vatvā puna “puṭṭhā”ti vuttam.

“Pucchitā”ti vā tāya devatāya visesanamukhena puṭṭhabhāvassa pañhabyākaraṇassa ca kāraṇakittanam. Idam vuttam hoti - “kena tetādiso vaṇṇo”tiādinā therena pucchīyatīti pucchā, tāya devatāya katakammam, tassā pucchāya kāritā ācikkhitā vāti sā devatā “pucchitā”ti vuttā. Yasmā pucchitā pucchiyamānassa kammassa kāritā, tasmā pañham puṭṭhā. Yasmā ca pucchitā pucchiyamānassa kammassa ācikkhanasabhāvā, tasmā pañham byākāsīti. Yassa kammassidam phalanti idam “pañha”nti vuttassa atthassa sarūpadassanam. Ayaṃ cettha attho - idam pucchantassa pucchiyamānāya ca paccakkhabhūtam anantaram vuttappakāram puññaphalam, yassa kammassa tam ñātum icchitattā pañhanti vuttam puññakammam byākāsīti.

5. Aham manussesūtiādi pañhassa byākaraṇākāro. Tattha ahanti devatā attānam niddisati. “Manussesū”ti vatvā puna “manussabhūtā”ti vacanam tadā attani manussaguṇānam vijjamānatādassanattham. Yo hi manussajātikova samāno pāṇātipātādiṃ akattabbam katvā daṇḍāraho tattha tattha rājādito hatthacchedādikammakāraṇam pāpuṇanto mahādukkham anubhavati, ayaṃ manusserayiko nāma. Aparo manussajātikova samāno pubbekatakammunā ghāsacchādanampi na labhati, khuppipāsābhībhūto dukkhabahulo katthaci patitṭham alabhamāno vicarati, ayaṃ manussapeto nāma. Aparo manussajātikova samāno parādhīnavutti paresam bhāram vahanato bhinnamariyādo vā anācāram ācaritvā parehi santajjito maraṇabhayabhīto gahananissito dukkhabahulo vicarati hitāhitam ajānanto niddājighacchādukkhavinodanādi paro, ayaṃ manussatiracchāno nāma. Yo pana attano hitāhitam jānanto kammaphalam saddahanto hirottappasampanno dayāpanno sabbasattesu saṃvegabahulo akusalakammapathe parivajjento kusalakammapathe samācaranto puññakiriyavatthūni paripūreti, ayaṃ manussadhamme patitṭhito paramatthato manusso nāma. Ayampi tādisā ahosi. Tena vuttam “manussesu manussabhūtā”ti. Manusse sattanikāye manussabhāvam pattā manussadhammaṇca appahāya ṭhitāti attho.

Abbhāgatānanti abhiāgatānam, sampattaāgantukānanti attho. Duvidhā hi āgantukā atithi abbhāgatoti. Tesu kataparicayo āgantuko atithi, akataparicayo abbhāgato. Kataparicayo akataparicayopi vā puretaram āgato atithi, bhojanavelāyam upatṭhito sampati āgato abbhāgato. Nimantito vā bhattena atithi, animantito abbhāgato. Ayaṃ

pana akataparicayo animantito sampati āgato ca, taṃ sandhāyāha “abbhāgatāna”nti, garukārena panettha bahuvacanaṃ vuttaṃ. Āsati nisīdati etthāti āsanaṃ. Yaṃkiñci nisīdanayoggaṃ, idha pana pīṭhaṃ adhippettaṃ, tassa ca appakattā anuḷārattā ca “āsanaka”nti āha. Adāsinti “idamassa therassa dinnaṃ mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati mahānisaṃsa”nti sañjātasomanassā kammaṃ kammaphalañca saddahitvā tassa therassa paribhogatthāya adāsiṃ, nirapekkhapariccāgavasena pariccajinti attho.

Abhivādayinti abhivādanamakāsiṃ, pañcapatitṭhitena dakkhiṇeyyapuggale vandinti anto. Vandamānā hi taṃ tāyeva vandanakiriyāya vandiyamānaṃ “sukhinī hohi, arogā hohi”tiādinā āsivādaṃ atthato vadāpesi nāma. Añjalikaṃ akāsinti dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasi paggaṇhantī guṇavisitṭhānaṃ apacāyanaṃ akāsinti attho. Yathānubhāvanti yathābalaṃ, tadā mama vijjamānavibhavānurūpanti attho. Adāsi dānanti annapānādideyyadhammapariccāgena dakkhiṇeyyaṃ bhojentī dānamayaṃ puññaṃ pasaviṃ.

Ettha ca “aha”nti idaṃ kammaṃ phalassa ca ekasantatipatitatādassanena sambandhabhāvadassanaṃ, “manussesu manussabhūtā”ti idaṃ tassā puññakiriyāya adhiṭṭhānabhūtasantānavisesadassanaṃ, “abbhāgatāna”nti idaṃ cittasampattidassanañceva khettsampattidassanañca dānassa viya paṭiggahaṇassa ca kiñci anapekkhitvā pavattitabhāvadīpanato. “Āsanakaṃ adāsiṃ yathānubhāvañca adāsi dāna”nti idaṃ bhogasāradānadassanaṃ, “abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsi”nti idaṃ kāyasāradānadassanaṃ.

6. Tenāti tena yathāvuttena puññaṃ hetubhūtena. Meti ayaṃ me-saddo “kicchena me adhigataṃ, halaṃ dāni pakāsi”ntiādisu karaṇe āgato, mayāti attho. “Sādhu me, bhante, bhagavā saṃkhittena dhammaṃ desetū”tiādisu sampadāne, mayhanti attho. “Pubbeva me, bhikkhave, sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattasseva sato”tiādisu sāmīatthe āgato, idhāpi sāmīatthe eva, mamāti attho. Svāyaṃ me-saddo tena me puññaṃ eti ca me etādisoti ca ubhayattha sambandhitabbo. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ tāya devatāya pañhe byākate āyasmā mahāmoggallāno vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā saparivārāya tassā devatāya sātthikā ahoṣi. Thero tato manussalokaṃ āgantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisiyāya dhammaṃ desesi. Gāthā eva pana saṅgahaṃ āruḷhāti.

Paṭhamapīṭhavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapīṭhavimānavaṇṇanā

8-14. Pīṭhaṃ te veḷuriyamayanti dutiyapīṭhavimānaṃ. Tassa aṭṭhuppatti ca atthavaṇṇanā ca paṭhame vuttanayeneva veditabbā. Ayaṃ pana viseso - sāvatthivāsini kira ekā itthi attano gehaṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ ekaṃ theram passitvā pasannacittā tassa āsanaṃ denti attano pīṭhaṃ upari nīlavatthena attharitvā adāsi. Tena tassā devaloke nibbattāya veḷuriyamayaṃ pallaṅkavimānaṃ nibbattaṃ. Tena vuttaṃ -

8. “Pīṭhaṃ te veḷuriyamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;

Alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbha kūṭaṃ.

9. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
10. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
11. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
12. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, abbhāgatānāsanakaṃ adāsiṃ;
Abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsiṃ, yathānubhāvañca adāsi dānaṃ.
13. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
14. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

8. Tattha veḷuriyamayanti veḷuriyamaṇimayaṃ. Veḷuriyamaṇi nāma viḷurapabbatassa viḷuragāmassa ca avidūre uppajjanakamaṇi. Tassa kira viḷuragāmaṭṭhāne ākaro, viḷurassa pana avidūre bhavattā veḷuriyanteva paññāyittha. Taṃsadisavaṇṇanibhatāya devalokepissa tatheva nāmaṃ jātaṃ yathā taṃ manussaloke laddhanāmaseneva devaloke devaputtānaṃ. Taṃ pana mayūragīvavaṇṇaṃ vā hoti, vāyasapattavaṇṇaṃ vā, siniddhaveṇupattavaṇṇaṃ vā. Idha pana mayūragīvavaṇṇaṃ veditabbaṃ. Sesaṃ sabbam paṭhamapīṭhaviṃsā vuttasadisamevāti.

Dutiyapīṭhaviṃsāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapīṭhaviṃsāvaṇṇanā

15-22. Pīṭhaṃ te sovaṇṇamayanti tatiyapīṭhaviṃsaṃ. Tassa vatthu rājagahe samuṭṭhitaṃ. Aññataro kira khīṇāsavattthero rājagahe piṇḍāya caritvā bhattaṃ gahetvā upakaṭṭhe kāle bhattakiccaṃ kātukāmo ekaṃ vivaṭadvāragehaṃ upasaṅkami. Tasmīṃ pana gehe gehasāminī itthī saddhā pasannā therassa ākāraṃ sallakkhetvā “etha, bhante, idha nisīditvā bhattakiccaṃ karoṭhā”ti attano bhaddapīṭhaṃ paññāpetvā upari pītavattaṃ attharitvā nirapekkhapariccāgavasena adāsi, “idaṃ me puññaṃ āyatīṃ sovaṇṇapīṭhapaṭilābhāya hotū”ti patthanañca paṭṭhapesi. Atha there tattha nisīditvā bhattakiccaṃ katvā pattaṃ dhovitvā uṭṭhāya gacchante “bhante, idamāsaṃ tumhākaṃyeva pariccattaṃ, mayhaṃ anuggahattaṃ paribhuñjathā”ti āha. Thero tassā anukampāya taṃ pīṭhaṃ sampāṭicchitvā saṅghassa dāpesi. Sā aparena samayena aññatarena rogena phutṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbattiādi sabbam paṭhamaviṃsāvaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Tena vuttaṃ -

15. “Pīṭhaṃ te sovaṇṇamayaṃ ulāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
Alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbhakūṭaṃ.
16. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;

Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

17. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
18. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
19. “Appassa kamma phalaṃ mamedam, yenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
20. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vippasannamanāvilam;
Tassa adāsahaṃ pīṭhaṃ, pasannā sehi pañibhi.
21. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
22. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

19. Yañca pana pañcamagāthāyaṃ purimāya jātiyā manussaloketiādi, ettha jāti-saddo attheva saṅkhatallakkaṇe “jāti dvīhi khandhehi saṅgahitā”tiādīsu. Atthi nikāye “nigaṇṭhā nāma samañajātī”tiādīsu. Atthi paṭisandhiyaṃ “yaṃ mātukucchismiṃ paṭhamam cittaṃ uppannam, paṭhamam viññāṇam pātubhūtam, tadupādāya sāvassa jāti”tiādīsu. Atthi kule “akkhitto anupakuṭṭho jativādenā”tiādīsu. Atthi pasutiyam “sampati jāto, ānanda, bodhisatto”tiādīsu. Atthi bhava “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo”tiādīsu. Idhāpi bhava eva daṭṭhabbo. Tasmā purimāya jātiyā purimasmiṃ bhava anantarātīte purime attabhāveti attho. Bhummatthe hidaṃ karaṇavacanam. Manussaloketi manussalokabhava, rājagahaṃ sandhāya vadati. Okāsaloko hi idha adhīpeto, sattaloko pana “manussesu”ti iminā vuttōveva.

20. Addasanti addakkhiṃ. Virajanti vigatarāgādirajattā virajaṃ. Bhikkhū bhinnakilesattā bhikkhuṃ, sabbaso kilesakālūssiyābhāvena vippasannacittatāya vippasannam, anāvilasaṅkappatāya anāvilam. Purimaṃ purimañcetta padaṃ pacchimassa pacchimassa karaṇavacanam, vigatarāgādirajattā bhinnakilesatāya bhikkhuṃ, bhinnakilesattā kilesakālūssiyābhāvena vippasannam, vippasannamanattā anāvilanti. Pacchimaṃ pacchimaṃ vā padaṃ purimassa purimassa karaṇavacanam, virajaṃ bhikkhugūṇayogato. Bhinnakilesa hi bhikkhu. Bhikkhuṃ vippasannabhāvato. Kilesakālūssiyābhāvena vippasannamānaso hi bhikkhu. Vippasannam anāvilasaṅkappabhāvatoti. Rāgarajābhāvena vā “viraja”nti vuttaṃ, dosakālūssiyābhāvena “vippasanna”nti, mohabyākulābhāvena “anāvila”nti. Evaṃbhūto paramatthato bhikkhu nāma hotīti “bhikkhu”nti vuttaṃ. Adāsahanti adāsiṃ ahaṃ. Pīṭhanti tadā mama santike vijjamānaṃ bhaddapīṭhaṃ. Pasannāti kammaphalasaddhāya ratanattayasaddhāya ca pasannacittā. Sehi pañibhīti aññaṃ anāñāpetvā attano hatthehi upāniya pīṭhaṃ paññāpetvā adāsinti attho.

Ettha ca “virajaṃ bhikkhuṃ vippasannamanāvila”nti iminā khettsampattiṃ dasseti, “pasannā”ti iminā cittasampattiṃ, “sehi pañibhī”ti iminā payogasampattiṃ. Tathā “pasannā”ti iminā sakkaccadānaṃ anupahaccadānanti ca ime dve dānagūṇā dassitā,

“sehi pāṇibhī”ti iminā sahatthena dānaṃ anupaviddhadānanti ime dve dānaguṇā dassitā, pītavattassa attharaṇena nisīdanakālaññutāya cittiṃ katvā dānaṃ kālena dānanti ime dve dānaguṇā dassitāti veditabbā. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Tatīyapīṭhavamānavanāṇā niṭṭhitā.

4. Catutthapīṭhavamānavanāṇā

23-30. Pīṭhaṃ te veḷuriyamayanti catutthapīṭhavamānaṃ. Imassāpi vatthu rājagahe samuṭṭhitaṃ, taṃ dutiyavimāne vuttanayeneva veditabbaṃ. Nīlavatthena hi attharivā pīṭhassa dinnattā imissāpi vimānaṃ veḷuriyamayaṃ nibbattaṃ. Sesam paṭhamavimāne vuttasadisam. Tena vuttaṃ -

23. “Pīṭhaṃ te veḷuriyamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
Alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbhakūṭaṃ.
24. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
25. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
26. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
27. “Appassa kammaṣa phalaṃ mamedam, yenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
28. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vippasannamanāvilam;
Tassa adāsahaṃ pīṭhaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
29. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
30. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Etthāpi hi nīlavatthena attharivā pīṭhassa dinnattā imissāpi vimānaṃ veḷuriyamayaṃ nibbattaṃ. Tenevettha “pīṭhaṃ te veḷuriyamaya”nti ādito āgataṃ. Sesam tatiyasadisamevāti tattha vuttanayeneva attho veditabbo.

Catutthapīṭhavamānavanāṇā niṭṭhitā.

5. Kuñjaravimānavanāṇā

31-42. Kuñjaro te varārohoti kuñjaravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Athekadivasam rājagahanagare nakkhattaṃ ghositaṃ. Nāgarā vīthiyo sodhetvā vālukaṃ okiritvā lājapañcamakāni pupphāni vippakiriṃsu, gehadvāre gehadvāre kadaliyo ca puṇṇaghaṭe ca ṭhapesuṃ, yathāvibhavaṃ nānāvīrāgavaṇṇavicittā dhajapaṭākādayo ussāpesuṃ, sabbo jano attano attano vibhavānurūpaṃ sumaṇḍitapasādhito nakkhattakīlaṃ kīḷi, sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ ahosi. Atha

bimbisāramahārājā pubbacārittavasena mahājanassa cittānurakkhaṇatthañca attano rājabhavanato nikkhamitvā mahantena parivārena mahatā rājānubhāvena uḷārena sirisobhaggena nagaraṃ padakkhiṇaṃ karoti.

Tena ca samayena rājagahavāsini ekā kuladhītā rañño taṃ vibhavasampattiṃ sirisobhaggaṃ rājānubhāvañca passitvā acchariyabbhutacittajātā “ayaṃ deviddhisadisā vibhavasampatti kīdisena nu kho kammunā labbhati”ti paṇḍitasammate pucchi. Te tassā kathesuṃ “bhadde, puññakammaṃ nāma cintāmaṇisadisāṃ kapparukkhasadisāṃ, khettsampattiyā cittasampattiyā ca sati yaṃ yaṃ patthetvā karoti, taṃ taṃ nipphādetiyeva. Apica āsanadānena uccākulīnatā hoti, annadānena balasampattiṇḍilābho, vatthadānena vaṇṇasampattiṇḍilābho, yānadānena sukhavisesapaṭilābho, dīpadānena cakkhusampattiṇḍilābho, āvāsadānena sabbasampattiṇḍilābho hoti”ti. Sā taṃ sutvā “devasampatti ito uḷārā hoti maññe”ti tattha cittaṃ ṭhapetvā puññakiriyaṃ ativiya ussāhajātā ahoṣi.

Mātāpitāro cassā ahaṃ taṃ vatthayugaṃ navapīṭhaṃ ekaṃ padumakalāpaṃ sappimadhusakkharā taṇḍulakhīrāni ca paribhogatthāya pesesuṃ. Sā tāni disvā “ahañca dānaṃ dātukāma, ayañca me deyyadhammo laddho”ti tuṭṭhamānasā dutiyadivase dānaṃ sajjentī appodakamadhupāyāsaṃ sampādetvā, tassa parivārabhāvena aññampi bahuṃ khādaniyabhojanīyaṃ paṭiyādetvā dānagge gandhaparibhaṇḍaṃ katvā vikasitapadumapattakiñjakkhakesaropasobhitesu padumesu āsanaṃ paññāpetvā, ahatena setavatthena attharivā āsanassa catunnaṃ pādānaṃ upari cattāri padumāni mālāguḷaṃca ṭhapetvā, āsanassa upari vitānaṃ bandhitvā mālādāmaolambakadāmāni olambitvā, āsanassa samantato bhūmiṃ sakesarehi padumapattehi sabbasantharaṃ santharivā “dakkhiṇeyye āgate pūjessāmī”ti pupphapūritaṃ caṅkoṭakaṃ ekamante ṭhapesi.

Athevaṃ katadānūpakaraṇasaṃvidhānā sīsaṃnhātā suddhavatthanivattā suddhuttarāsaṅgā velaṃ sallakkhetvā ekaṃ dāsiṃ āṇāpesi “gaccha je, amhākaṃ tādisaṃ dakkhiṇeyyaṃ pariyesāhi”ti. Tena ca samayena āyasmā sārīputto sahaṣṣathavikaṃ nikkhipanto viya rājagahe piṇḍāya caranto antaravīthiṃ paṭipanno hoti. Atha sā dāsī therāṃ vanditvā āha “bhante, tumhākaṃ pattaṃ me dethā”ti. “Ekissā upāsikāya anuggahatthaṃ ito ethā”ti ca āha. Thero tassā pattaṃ adāsi. Sā therāṃ gehaṃ pavesesi. Atha sā itthī therassa paccuggamaṃ katvā āsanaṃ dassetvā “nisīdatha, bhante, idamāsaṃ paññatta”nti vatvā there tattha nisinne sakesarehi padumapattehi therāṃ pūjayamānā āsanassa samantato okiritvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā sappimadhusakkharāsammissena appodakamadhupāyāsenā parivisi. Parivisanti ca “imassa me puññassānubhāvena dibbagajakūṭāgārapallaṅkasobhitā dibbasampattiyo hontu, sabbāsu pavattīsu padumā nāma mā vigatā hontū”ti patthanaṃ akāsi. Puna there katabhattakicce pattaṃ dhovivā sappimadhusakkharāhi pūretvā pallaṅke atthataṃ sātakaṃ cumbaṭakaṃ katvā therassa hatthe ṭhapetvā there ca anumodanaṃ katvā pakkamante dve purise āṇāpesi “therassa hatthe pattaṃ imaṃca pallaṅkaṃ vihāraṃ netvā therassa niyyādetvā āgacchathā”ti. Te tathā akāṃsu.

Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane yojanasatubbedhe kanakavimāne nibbatti accharāsaḥṣaparivārā. Patthanāvasena cassā pañcayojanubbedho padumamālāṅkato samantato padumapattakiñjakkhakesaropasobhito manuññadassano sukhasamphasso vividharatanaraṃsijālasamujjalahemābharaṇavibhūsito gajavaro nibbatti. Tassūpari

yathāvuttasobhātisayayutto yojaniko kanakapallaṅko nibbatti. Sā dibbasampattiṃ anubhavantī antarantarā taṃ kuṇḍjaravimānassa upari ratanavicittaṃ pallaṅkaṃ abhiruyha mahatā devatānubhāvena nandanavanaṃ gacchati. Athekasmiṃ ussavadivase devatāsu yathāsakaṃ dibbānubhāvena uyyānakīḷanattamaṃ nandanavanaṃ gacchantīsūtiādinā sabbaṃ paṭhamapīṭhavamānavaṇṇanāyaṃ āgatasadisam, tasmā tattha vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana thero -

31. “Kuṇḍjaro te varāroho, nānāratanakappano;
Ruciro thāmaṃ vā javasampanno, ākāsamhi samīhati.
32. “Padumi padmapattakkhi, padmuppalaḍḍindharo;
Padmacuṇṇābhikīṇṇaṅgo, soṇṇapokkharamāladhā.
33. “Padumānusaṭṭaṃ maggaṃ, padmapattavibhūsitam;
Ṭhitam vaggu manugghātī, mitam gacchati vāraṇo.
34. “Tassa pakkamamānassa, soṇṇakaṃsā ratissarā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.
35. “Tassa nāgassa khandhamhi, sucivatthā alaṅkatā;
Mahantaṃ accharāsaṅghaṃ, vaṇṇena atirocasi.
36. “Dānassa te idaṃ phalaṃ, atho sīlassa vā pana;
Atha añjalikammaṃ, taṃ me akkhāhi pucchitā”ti. - āha;

31. Tattha kuṇḍjaro te varārohoti kuṇḍje giritaṭṭe ramati abhiraṃmati, tattha vā ravati koṇcaṇādaṃ nadanto vicarati. Kuṃ vā pathaviṃ tadabhighātena jarayatīti kuṇḍjaro, giricarādibhedo manussaloke hatthī, ayaṃ pana kīḷanakāle kuṇḍjarasadisatāya evaṃ vutto. Āruyhatīti āroho, ārohanīyoti attho. Varo aggo seṭṭho ārohoti varāroho, uttamayānanti vuttaṃ hoti. Nānāratanakappanoti nānāvidhāni ratanāni etesanti nānāratana, kumbhālaṅkāradihattālaṅkāra. Tehi vihito kappanno sannāho yassa so nānāratanakappano. Ruciṃ abhiraṃmati detīti ruciro, manuññoti attho. Thāmaṃvāti thiro, balavāti attho. Javasampannoti sampannaḍḍavo, sīghaḍḍavoti vuttaṃ hoti. Ākāsamhi samīhatīti ākāse antalikkhe sammā īhati, āruḷhānaṃ khobhaṃ akaronto carati gacchatīti attho.

32. Padumīti padumasamānavaṇṇatāya “paduma”nti laddhanāmena kumbhavaṇṇena samannāgatattā padumī. Padmapattakkhīti kamaladalasadanayane, ālapanametaṃ tassā devatāya. Padmuppalaḍḍindharoti dibbapadumuppalamālālaṅkatasarīratāya taḥaṃ taḥaṃ vipphuraṇaṃ vijjotamānaṃ padumuppalaḍḍiṃ dhāretīti padumuppalaḍḍindharo. Padmacuṇṇābhikīṇṇaṅgoti padmapattakīṇṇajakkhesarehi samantato okīṇṇagatto. Soṇṇapokkharamāladhāti hemamayakamalamālābhārī.

33. Padumānusaṭṭaṃ maggaṃ padmapattavibhūsitanti hatthino padanikkhepe padanikkhepe tassa pādaṃ sandhārentehi mahanteḥi padumeḥi anusaṭṭaṃ vipākīṇṇaṃ, nānāviraḍḍavaṇṇehi tesameva ca patteḥi ito cito ca paribbhamanteḥi visesato maṇḍitatāya vibhūsitam maggaṃ gacchatīti yojanā. Ṭhitanti idaṃ maggavisesanaṃ, padmapattavibhūsitam hutvā ṭhitam magganti attho. Vaggūti cāru, kiriyāvisesanañcetaṃ, ma-kāro padasandhikaro. Anugghātīti na ugghātī, attano

upari nisinnānaṃ īsakampi khobhaṃ akarontoti attho. Mitanti nimmitaṃ, nikkhepapadaṃ vītikkamanti attho. Ayañhettha attho “vaggu cāru padanikkhepaṃ katvā gacchatī”ti. Mitanti vā parimitaṃ pamāṇayuttaṃ, nātisīghaṃ, nātisaṇikanti vuttaṃ hoti. Vāraṇoti hatthī. So hi paccatthikavāraṇato gamanaparikkilesavāraṇato ca “vāraṇo”ti vuccati.

34. Tassa pakkamamānassa, soṇṇasaṃkā ratissarāti tassa yathāvuttassa kuñjarassa gacchantassa soṇṇakaṃsā suvaṇṇamayā ghaṇṭā ratissarā ramaṇīyasaddā manuññanigghosā olambantīti adhippāyo. Tassa hi kuñjarassa ubhosu passesu mahākolambappamāṇā maṇimuttādikhacitā hemamayā anekasatā mahantiyo ghaṇṭā taḥaṃ taḥaṃ olambamānā pacalanti, yato chekena gandhabbakaṇa payuttavāditato ativiya manoharasaddo niccharati. Tenāha “tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā”ti. Tassattho - yathā nāma ātataṃ vitataṃ ātatavitataṃ ghaṇaṃ susiranti evaṃ pañcaṅgike tūriye kusalehi vādiyamāne ṭhānuppattiyā mandatāravibhāgaṃ dassentena gāyantaṃ samīrito vāditasaro vaggu rājanīyo nigghoso suyyati, evaṃ tesaṃ sovaṇṇakaṃsānaṃ tapanīyaghaṇṭānaṃ nigghoso suyyatīti.

35. Nāgassāti hatthināgassa. Mahantanti sampattimahattenāpi saṅkhyāmahattenāpi mahantaṃ. Accharāsaṅghanti devakaññāsamūhaṃ. Vaṇṇenāti rūpena.

36. Dānassāti dānamayapuññaṃ. Sīlassāti kāyikaṃsaṃvarādisaṃvarasīlassa. Vā-saddo avuttavikappanatto. Tena abhivādanādiṃ avuttaṃ cārittasīlaṃ saṅgaṇhāti.

Evaṃ therena pucchitā sā devatā pañhaṃ vissajjesi, tamatthaṃ dassetuṃ -

37. “Sā devatā attamaṇā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammaṣiddhaṃ phala”nti. -

Ayaṃ gāthā dhammasaṅgāhakehi vuttā, tassā attho heṭṭhā vutto eva.

38. “Disvāna guṇasaṃpannaṃ, jhāyimaṃ jhānarataṃ satamaṃ;
Adāsiṃ pupphābhikiṇṇaṃ, āsanaṃ dussasanthataṃ.

39. “Upaḍḍhaṃ padmaṃālāhaṃ, āsanassa samantato;
Abbhokirissaṃ pattehi, pasannā sehi pāṇibhi.

40. “Tassa kammakusalassa, idaṃ me īdisaṃ phalaṃ;
Sakkāro garukāro ca, devānaṃ apacitā ahaṃ.

41. “Yo ve sammāvimuttānaṃ, santānaṃ brahmacāriṇaṃ;
Pasanno āsanaṃ dajjā, evaṃ nande yathā ahaṃ.

42. “Tasmā hi attakāmena, mahattamaḥbhikaṅkhatā;
Āsanaṃ dātabbaṃ hoti, sarīrantimadhārīna”nti. - devatāya vuttagāthā;

38. Tattha guṇasaṃpannanti sabbehi sāvakaḥguṇehi samannāgataṃ, tehi vā paripuṇṇaṃ. Etena sāvakaḥpāramiññaṃ matthakappattiṃ dasseti. Jhāyinti ārammaṇūpanijjhānaṃ lakkhaṇūpanijjhānanti duvidhenāpi jhānena jhāyanasīlaṃ, tena vā jhāpetabbaṃ sabbasaṃkilesapakkhaṃ jhāpetvā ṭhitaṃ. Tato eva jhāne

ratanti jhānarataṃ. Satanti samānaṃ, santaṃ vā, sappurisanti attho.
Pupphābhikiṇṇanti pupphehi abhikiṇṇaṃ, kamaladalehi abhippakiṇṇanti attho.
Dussasanthanti vatthena upari atthataṃ.

39. Upaḍḍhaṃ padmamālāhanti upaḍḍhaṃ padumapupphaṃ ahaṃ. Āsanassa samantatoti therena nisinnassa āsanassa samantā bhūmiyaṃ. Abbhokirissanti abhiokiriṃ abhippakiriṃ. Kathaṃ? Pattehīti, tassa upaḍḍhapadumassa visuṃ visuṃ katehi pattehi pupphavassābhivassanakaniyāmena okirinti attho.

40. Idaṃ me īdisaṃ phalanti iminā “kuñjaro te varāroho”tiādinā therena gahitaṃ aggahitañca āyuyasasukharūpādibhedhaṃ attano dibbasampattiṃ ekato dassetvā punapi therena aggahitameva attano ānubhāvasampattiṃ dassetuṃ “sakkāro garukāro”tiādimāha. Tena “na kevalaṃ bhante tumhehi yathāvuttameva idha mayhaṃ puññaphalaṃ, apica kho idaṃ dibbaṃ ādhipateyyampī”ti dasseti. Tattha sakkāroti ādarakiriya, devehi attano sakkātabbatāti attho. Tathā garukāroti garukātabbatā. Devānanti devehi. Apacitāti pūjitā.

41. Sammāvimuttānanti suṭṭhu vimuttānaṃ sabbasaṃkilesappahāyīnaṃ. Santānanti santakāyavacīmanokammānaṃ sādhuṇaṃ. Maggabrahmacariyassa ca sāsanaṃ brahmacariyassa ca ciṇṇattā brahmacāriṇaṃ. Pasanno āsanaṃ dajjāti kammaphalasaddhāya ratanattayasaddhāya ca pasannamānaso hutvā yadi āsanamattampi dadeyya. Evaṃ nande yathā ahanti yathā ahaṃ tena āsanadānena etarahi nandāmi modāmi, evameva aññopi nandeyya modeyya.

42. Tasmāti tena kāraṇena. Hi-saddo nipātamattaṃ. Attakāmenāti attano hitakāmena. Yo hi attano hitāvahaṃ kammaṃ karoti, na ahitāvahaṃ, so attakāmo. Mahattanti vipākamahattaṃ. Sarīrantimadhārinanti antimaṃ dehaṃ dhārentānaṃ, khīṇāsavānanti attho. Ayañhettha attho - yasmā arahataṃ āsanadānena ahaṃ evaṃ dibbasampattiya modāmi, tasmā aññenāpi attano abhivuddhiṃ patthayamānena antimasamussaye tthitānaṃ āsanaṃ dātabbaṃ, natthi tādisaṃ puññanti dasseti. Tesāṃ vuttasadisamevāti.

Kuñjaravimānavaṇṇanā nīṭṭhitā.

6. Paṭhamanāvāvimānavaṇṇanā

43-52. Suvaṇṇacchadanaṃ nāvanti nāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvattiyaṃ viharante soḷasamattā bhikkhū aññatarasmiṃ gāmakāvāse vasitvā vutthavassā “bhagavantāṃ passissāma, dhammañca suṇissāma”ti sāvattiyaṃ uddissa gimhasamaye addhānamaggaṃ paṭipannā, antarāmagge ca nirudako kantāro, te ca tattha ghammābhitattā kilantā tasitā pāṇiyaṃ alabhamānā aññatarassa gāmassa avidūrena gacchanti. Tattha aññatarā itthi udakabhājanaṃ gahetvā udakatthāya udapānābhimukhī gacchati. Atha te bhikkhū taṃ disvā “yatthāyaṃ itthi gacchati, tattha gate pāṇiyaṃ laddhuṃ sakkā”ti pipāsāparetā taṃdisābhimukhā gantvā udapānaṃ disvā tassā avidūre aṭṭhaṃsu. Sā itthi tato udakaṃ gahetvā nivattitukāmā te bhikkhū disvā “ime ayyā udakena atthikā pipāsītā”ti ñatvā garucittikāraṃ upaṭṭhapetvā udakena nimantesi. Te pattathavikato parissāvanaṃ nīharitvā parissāvetvā yāvadatthaṃ pāṇiyaṃ pivitvā hatthapāde sītale katvā tassā itthiya pāṇiyadāne anumodanaṃ vatvā agamaṃsu.

Sā taṃ puññaṃ hadaye t̥hapetvā antarantarā anussarantī aparabhāge kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti. Tassā puññānubhāvena kapparuḍḍhāpasobhitaṃ mahantaṃ vimānaṃ uppajji. Taṃ vimānaṃ parikkhipitvā muttājālarajata vibhūsitā viya sikaṭāvakiṇṇapaṇḍarapulinataṭā maṇikkhandhanimmalasalilavāhinī saritā. Tassā ubhosu tīresu uyyānavimānadvāre ca mahatī pokkharāṇī pañcavaṇṇapadumasaṇḍamaṇḍitā saha suvaṇṇanāvāya nibbatti. Sā tattha dibbasampattiṃ anubhavanti nāvāya kīḷanti laḷanti vicarati. Athekadivasam āyasmā mahāmogallāno devacārikaṃ caranto taṃ devadhītaraṃ nāvāya kīḷantiṃ disvā tāya katapuññaṃkammaṃ pucchanto -

43. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvaṃ, nāri āruya titt̥hasi;
Ogāhasi pokkharāṇiṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.

44. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

45. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. - āha;

Tato therena puṭṭhāya devatāya vissajjitākāraṃ dassetuṃ saṅgītikārehi -

46. “Sā devatā attamanā, mogallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phala”nti. -

Ayaṃ gāthā vuttā.

47. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Disvāna bhikkhū tasite kilante, utṭhāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.

48. “Yo ve kilantāna pipāsītānaṃ, utṭhāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
Sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā.

49. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.

50. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānasetṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
Tassīdha kammaṃ ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññaṃkatā labhanti.

51. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

52. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Ayaṃ devatāya vissajjitākāro.

43. Tattha suvaṇṇacchadananti vicittabhittiviracanehi rattasuvaṇṇamayehi ubho hi passehi paṭicchāditabbhantarātāya ceva nānāratanasamujjalitena kanakamayālāṅkārena upari chāditatāya ca suvaṇṇacchadanaṃ. Nāvanti potaṃ. So hi orato pāraṃ pavati gacchatīti poto, satte netīti nāvāti ca vuccati. Nārīti tassā

devadhītāya ālapanam. Narati netīti naro, puriso. Yathā hi paṭhamapakatibhūto satto itarāya pakatiyā seṭṭhatthena puri setīti “puriso”ti vuccati, evaṃ nayanatṭhena “naro”ti. Puttabhātubhūtopi hi puggalo mātujeṭṭhabhaginīnaṃ pituṭṭhāne tiṭṭhati, pageva bhattubhūto. Narassa esāti nārī, ayañca samaññā manussitthīsu pavattā ruḥhivasena itarāsupi tathā vuccati. Ogāhasi pokkharanīnti satipi rattuppalanīluppalādi ke bahuvidhe ratanamaye jalajakusume pokkharasaṅkhātānaṃ dibbapadumānaṃ tattha yebhuyyena atthitāya “pokkharanī”ti laddhanāmaṃ dibbasaraṃ jalavihāraratiyā anupavisasi. Padmaṃ chindasi pāṇināti rajatamayanālaṃ padumarāgaratanamayapattasaṅghātaṃ kanakamayakaṇṇikākīṇjakkhakesaraṃ dibbakamalaṃ līlāravindaṃ kattukāmatāya tava hatthena bhañjasi.

47. Tasiteti pipāsīti. Kilanteti tāya pipāsāya addhānaparissamena ca kilantakāye. Uṭṭhāyāti uṭṭhānavīriyaṃ katvā, ālasīyaṃ anāpajjitvāti attho.

48. Yo vetiadinā yathā ahaṃ, evaṃ aññepi āyatanagatena udakadānapuññaena etādisaṃ phalaṃ paṭilabhantīti diṭṭhena adiṭṭhassa anumānavidhiṃ dassenti therena puṭṭhamatthaṃ sādharmaṇato vissajjeti. Tattha tassāti tanti ca yathāvuttapuññaṃ kārīnaṃ paccāmasati.

49. Anupariyantīti anurūpavasena parikkhipanti. Tassa vasanaṭṭhānaparikkhipanena sopi parikkhitto nāma hoti. Tilakāti bandhujīvakaupphasadisapupphā ekā rukkhajāti. Uddālakāti vātaghātakā, ye “rājarukkhā”tipi vuccanti.

50. Taṃbhūmibhāgehi tādisehi bhūmibhāgehi, yathāvuttapokkharanīnadīuyyānavantehi bhūmipadesehīti attho. Upetarūpanti pāsamsiyabhāvena upetaṃ, tesāṃ pokkharanīdīnaṃ vasena ramaṇīyasannivesanti vuttaṃ hoti. Bhusa sobhamānanti bhusaṃ ativiya virocamānaṃ vimānaseṭṭhaṃ labhantīti yojanā. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Paṭhamanāvāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

7. Dutīyanāvāvimānavañṇanā

53-62. Suvaṇṇacchadanaṃ nāvanti dutīyanāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvatthiyaṃ viharante aññataro khīṇāsavatthero upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya gāmakāvāse vassaṃ upagantukāmo sāvatthito taṃ gāmaṃ uddissa pacchābhattaṃ addhānamaggapaṭipanno, maggaparissamena kilanto tasito antarāmagge aññataraṃ gāmaṃ sampatto, bahigāme tādisaṃ chāyūdakasampannaṭṭhānaṃ apassanto parissamena ca abhibhuyyamāno cīvaram pārupitvā gāmaṃ pavisitvā dhuragehasseva dvāre aṭṭhāsi. Tattha aññatarā itthī theram passitvā “kuto, bhante, āgatatthā”ti pucchitvā maggaparissamaṃ pipāsītabhāvañca ñatvā “etha, bhante”ti gehaṃ pavevetvā “idha nisīdathā”ti āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Tattha nisinne pādodakaṃ pādabbhañjanatelañca datvā tālavaṇṇaṃ gahetvā bīji. Parilāhe vūpasante madhuraṃ sītalaṃ sugandhaṃ pānakaṃ yojetvā adāsi. Thero taṃ pivitvā paṭippassaddhakilamatho anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbattīti sabbaṃ anantaravimānasadisanti veditabbaṃ. Gāthāsupi apubbaṃ natthi. Tena vuttaṃ -

53. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvaṃ, nārī āruyha tiṭṭhasi;
Ogāhasi pokkharanīṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.

54. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
55. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
56. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
57. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Disvāna bhikkhuṃ tasitaṃ kilantaṃ, utthāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.
58. “Yo ve kilantassa pipāsitassa, tthāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
Sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā.
59. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.
60. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānaseṭṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
Tassīdha kammaṣa ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññaṃkatā labhanti.
61. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
62. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Atthavaṇṇanāsupi idha ekova theroti apubbaṃ natthi.

Dutiyanāvāvimānavavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Tatiyanāvāvimānavavaṇṇanā

63-74. Suvaṇṇacchadanaṃ nāvanti tatiyanāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā janapadacārikaṃ caranto mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ kosalajanapade yena thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo tadavasari. Assosum kho thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā “samaṇo kira gotamo amhākaṃ gāmakhettaṃ anuppatto”ti. Atha thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā appasannā micchādiṭṭhikā maccherapakatā “sace samaṇo gotamo imaṃ gāmaṃ pavisitvā dvīhatīhaṃ vaseyya, sabbaṃ imaṃ janaṃ attano vacane patitṭhapeyya, tato brāhmaṇadhammo patitṭhaṃ na labheyyā”ti tattha bhagavato avāsāya parisakkantā nadītitthesu tṭhapitanāvāyo apanesum, setusaṅkamanāni ca avalaṇṇe akaṃsu, tathā papāmaṇḍapādīni, ekaṃ udapānaṃ tṭhapetvā itarāni udapānāni tiṇādīhi pūretvā pidahiṃsu. Tena vuttaṃ udāne “atha kho thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā udapānaṃ tiṇassa ca bhusassa ca yāva mukhato pūresum ‘mā te muṇḍakā samaṇakā pānīyaṃ apaṃsū”ti.

Bhagavā tesam taṃ vipakāraṃ ṇatvā te anukampanto saddhiṃ bhikkhusaṅghena ākāseṇa nadiṃ atikkamitvā gantvā anukkamena thūṇaṃ brāhmaṇagāmaṃ patvā maggā okkamma aññatarasmīṃ rukkhamaṇḍale paññatte āsane nisīdi. Tena ca samayena sambahulā udakahāriniyo bhagavato avidūrena atikkamanti. Tasmiṃca

gāme “sace samaṇo gotamo idhāgamissati, na tassa paccuggamanādikaṃ kātabbaṃ, gehaṃ āgatassa cassa sāvakaṇaṃca bhikkhāpi na dātabbā”ti katikā katā hoti.

Tattha aññatarassa brāhmaṇassa dāsī ghaṭena pāṇiyaṃ gahetvā gacchantī bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaparivutaṃ nisinnaṃ disvā bhikkhū ca maggaparissamena kilante tasite ñatvā pasannacittā pāṇiyaṃ dātukāmā hutvā “yadipi me gāmaṇāsino ‘samaṇassa gotamassa na kiñci dātabbaṃ, sāmīcikkammampi na kātabbā’nti katikaṃ katvā tthitā, evaṃ santepi yadi ahaṃ īdise puññakkhette dakkhiṇeyye labhitvā pāṇiyadānamattenāpi attano patiṭṭhaṃ na kareyyaṃ, kadāhaṃ ito dukkhajīvitato muccissāmi, kāmaṃ me ayyako sabbepe me gāmaṇāsino maṃ hanantu vā bandhantu vā, īdise puññakkhette pāṇiyadānaṃ dassāmi evā”ti sannīṭṭhānaṃ katvā aññāhi udakahārinīhi vāriyamānāpi jīvite nirapekkhā sīsato pāṇiyaghaṭaṃ otāretvā ubho hi hatthehi pariggahetvā ekamante tṭhapetvā sañjātapītisomanassā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā pāṇiyena nimantesi. Bhagavā tassā cittappasādaṃ oloketvā taṃ anuggaṇhanto pāṇiyaṃ parissāvetvā hatthapāde dhovitvā pāṇiyaṃ pivi, ghaṭe udakaṃ parikkhayaṃ na gacchati. Sā taṃ disvā puna pasannacittā ekassa bhikkhussa adāsi, tathā aparassa aparassāti sabbesampi adāsi, udakaṃ na khīyateva. Sā haṭṭhatuṭṭhā yathāpuṇṇena ghaṭena gehābhimukhī agamāsi. Tassā sāmiko brāhmaṇo pāṇiyassa dinnabhāvaṃ sutvā “imāya gāmaṇāpāṇiyaṃ bhinnaṃ, ahaṇca gārayho kato”ti kodhena pajjalanto taṭataṭayamāno taṃ bhūmiyaṃ pādetvā hatthehi ca pādehi ca pahari. Sā tena upakkamena jīvitakkhayaṃ patvā tāvatimsabhavane nibbati, vimānaṃ cassā paṭhamanāvāvimāne vuttasadisāṃ uppajji.

Atha kho bhagavā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantesi “iṅgha me tvam, ānanda, udapānato pāṇiyaṃ āharā”ti. Thero “idāni, bhante, udapāno thūṇeyyakehi dūsito, na sakkā pāṇiyaṃ āharitu”nti āha. Bhagavā dutiyampi tatiyampi āṇāpesi. Tatiyavāre thero bhagavato pattaṃ ādāya udapānābhimukho agamāsi. Gacchante there udapāne udakaṃ paripuṇṇaṃ hutvā uttaritvā samantato sandati, sabbaṃ tiṇabhusaṃ upalavitvā sayameva apagacchati. Tena sandamānena salilena uparūpari vaḍḍhantena aññe jalāsāye pūretvā taṃ gāmaṃ parikkhipantena gāmapadeso ajjhottharīyati. Taṃ pāṭihāriyaṃ disvā brāhmaṇā acchariyabbhutacittajātā bhagavantaṃ khamāpesuṃ, taṅkhaṇaṇñeva udakogho antaradhāyi. Te bhagavato ca bhikkhusaṅghassa ca nivāsaṭṭhānaṃ saṃvidhāya svātanāya nimantetvā dutiyadivase mahādānaṃ sajjetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā sabbe thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā bhagavantaṃ bhuttāviṃ onītapattapāṇiṃ payirupāsantā nisīdiṃsu.

Tena ca samayena sā devatā attano sampattiṃ paccavekkhitvā tassā kāraṇaṃ upadhārentī taṃ “pāṇiyadāna”nti ñatvā pītisomanassajātā “handāhaṃ idāneva bhagavantaṃ vandissāmi, sammāpaṭipannesu katānaṃ appakānampi kārānaṃ ulāraphalataṇca manussaloke pākaṭaṃ karissāmī”ti ussāhajātā accharāsahassaparivārā uyyānādisahitena vimānena saddhiṃyeva mahatiyā deviddhiyā mahantena devānubhāvena mahājanakāyassa passantasseva āgantvā vimānato oruyha bhagavantaṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Atha naṃ bhagavā tassā parisāya kammaphalaṃ paccakkhato vibhāvetukāmo -

63. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvaṃ, nāri āruyha tiṭṭhasi;

Ogāhasi pokkharāṇiṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.

64. “Kūṭāgārā nivesā te, vibhattā bhāgasō mitā;
Daddallamānā ābhanti, samantā caturo disā.
65. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
66. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ,
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. -

Catūhi gāthāhi pucchi.

67. “Sā devatā attamanā, sambuddheneva pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phala”nti. -

Saṅgītikārā āhaṃsu.

68. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Disvāna bhikkhū tasite kilante, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.
69. “Yo ve kilantāna pipāsītānaṃ, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
Sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā.
70. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.
71. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānaseṭṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
Tassīdha kammaṣa ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññaṃ katā labhanti.
72. “Kūṭāgārā nivesā me, vibhattā bhāgasō mitā;
Daddallamānā ābhanti, samantā caturo disā.
73. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Tappajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
74. “Akkhāmi te buddha mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati;
Etassa kammaṣa phalaṃ mamedam, atthāya buddho udakaṃ apāyī”ti. -

Vissajjanagāthāyo.

63. Tattha kiñcāpi sā devatā yadā bhagavā pucchi, tadā taṃ nāvaṃ āruyha na ṭhitā,
na pokkharāṇiṃ ogāhati, nāpi padumaṃ chindati, kammānubhāvacoditā pana
abhiṇhaṃ jalavīhārapasutā tathā karotīti taṃ kiriyāvicchedaṃ dassanavasenevaṃ
vuttaṃ. Ayañca attho na kevalamidheva, atha kho heṭṭhimesupi evameva daṭṭhabbo.

72. Kūṭāgārāti suvaṇṇamayakaṇṇikābaddhagehavanto. Nivesāti nivesanāni,
kaccharānīti attho. Tenāha “vibhattā bhāgasō mitā”ti. Tāni hi catusālabbhūtāni
aññaṃaññaṃssa paṭibimbabhūtāni viya paṭivibhattarūpāni samappamāṇatāya bhāgasō
mitāni viya honti. Daddallamānāti ativiya vijjotamānā. Ābhantīti
maṇiratanakanakaraṃsijālehi obhāsenti.

74. Mamāti idaṃ pubbāparāpekkhaṃ, mama kammaṣṣa mama atthāyāti ayañhettha yojanā. Udaḥaṃ apāyīti yadetam udakadānaṃ vuttaṃ, etassa puññakammaṣṣa idaṃ phalaṃ yāyaṃ dibbasampatti, yasmā mamaatthāya sadevake loke aggadakkhiṇeyyo buddho bhagavā mayā dinnam udakaṃ apāyīti. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ pasannamānasāya devatāya bhagavā sāmukkaṃsikaṃ dhammadesanaṃ karonto saccāni pakāsesi. Sā desanāpariyosāne sotāpattiphale patitṭhahi, sampattaparisaṃyapi dhammadesanā sātthikā ahosi.

Tatiyanāvāvimānavanṇanā niṭṭhitā.

9. Dīpavimānavanṇanā

75-84. Abhikkantena vaṇṇenāti dīpavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvattiyaṃ viharante uposathadivase sambahulā upāsakā uposathikā hutvā purebhattaṃ yathāvibhavaṃ dānaṃ datvā kālasseva bhuñjitvā suddhavadatthanivattā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihattā pacchābhattaṃ vihāraṃ gantvā manobhāvanīye bhikkhū payirupāsītva sāyanhe dhammaṃ suṇanti. Vihāreyeva vasitukāmānaṃ tesam dhammaṃ suṇantānaṃyeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto. Tatthe kā aññatarā itthi “idāni dīpālokaṃ kātuṃ yutta”nti cintetvā attano gehato padīpeyyaṃ āharāpetvā padīpaṃ ujjāletvā dhammāsanassa purato ṭhapetvā dhammaṃ suṇi. Sā tena padīpadānena attamanā pītisomanassajātā hutvā vanditvā attano gehaṃ gatā. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane jotirasavimāne nibbatti. Sarīrasobhā panassā ativiya pabhassarā aññe deve abhibhavitvā dasa disā obhāsayamānā tiṭṭhati. Athekadivaṣaṃ āyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ carantoti sabbam heṭṭhā āgatanayeneva veditabbaṃ. Idha pana -

75. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
76. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
77. “Kena tvaṃ vimalobhāsā, atirocasi devatā;
Kena te sabbagattehi, sabbā obhāsate disā.
78. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. -

Catūhi gāthāhi pucchi.

79. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammaṣṣidaṃ phalaṃ”.
80. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Tamandhakāramhi timīsikāyaṃ, padīpakālamhi adāsi dīpaṃ.
81. “Yo andhakāramhi timīsikāyaṃ, padīpakālamhi dadāti dīpaṃ;
Uppajjati jotirasaṃ vimānaṃ, pahūtamalyaṃ bahupuṇḍarīkaṃ.
82. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

83. “Tenāhaṃ vimalobhāsā, atirocāmi devatā;
Tena me sabbagattehi, sabbā obhāsate disā.

84. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Vissajjesi.

75. Tattha abhikkantena vaṇṇenāti ettha abhikkanta-saddo “abhikkantā, bhante, ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo”tiādīsu khaye āgato. “Ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca pañītatara cā”tiādīsu sundare. “Abhikkantaṃ, bhante, abhikkantaṃ, bhante”tiādīsu abbhanumodane. “Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṃ disā”tiādīsu abhirūpe. Idhāpi abhirūpe eva daṭṭhabbo. Tasmā abhikkantenāti atikantena atimanāpena, abhirūpenāti attho. Vaṇṇenāti chavivaṇṇena. Obhāsentī disā sabbāti sabbāpi dasa disā jotenti ekālokaṃ karontī. Kiṃ viyāti āha “osadhī viya tārakā”ti. Ussannā pabhā etāya dhīyati, osadhīnaṃ vā anubalappadāyikāti katvā “osadhī”ti laddhanāmā tārakā yathā samantato ālokaṃ kurumānā tiṭṭhati, evameva tvaṃ sabbā disā obhāsayaṃti tiṭṭhasīti.

77. Sabbagattehīti sabbehi sarīrāvayavehi, sakalehi aṅgapaccaṅgehi obhāsati adhippāyo, hetumhi cetam karaṇavacanaṃ. Sabbā obhāsate disāti sabbāpi dasadisā vijjotati. “Obhāsare”tipi paṭhanti, tesam sabbā disāti bahuvacanameva daṭṭhabbam.

81. Padīpakālamhīti padīpakaraṇakāle, padīpujjalanayogge andhakāreti attho. Tenāha “yo andhakāramhi timīsikāya”nti, bahale mahandhakāreti attho. Dadāti dīpanti padīpaṃ ujjaḷento vā anujjaḷento vā padīpadānaṃ dadāti, padīpopakaraṇāni dakkhiṇeyye uddissa pariccajati. Upapajjati jotirasaṃ vimānanti paṭisandhiggahaṇavasena jotirasaṃ vimānaṃ upagacchatīti. Sesam vuttanayameva.

Atha yathāpucchite atthe devatāya kathite thero tameva kathaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā dānādikathāya tassā kallacittādibhāvaṃ ṇatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne saparivārā sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Thero tato āgantvā taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi, bhagavā tasmīṃ vatthusmīṃ sampattaparisāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā jātā, mahājano visesato dīpadāne sakkaccakārī ahoṣīti.

Dīpavimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

10. Tiladakkhiṇavimānavāṇṇanā

85-92. Abhikkantena vaṇṇenāti tiladakkhiṇavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena ca samayena rājagahe aññatarā itthī gabbhinī tile dhovivā ātape sukkhāpeti telaṃ kātukāmā. Sā ca parikkhīṇāyukā taṃ divasameva cavanadhammā, nirayasaṃvattanikaṃ cassā kammaṃ okāsaṃ katvā ṭhitaṃ. Atha naṃ bhagavā paccūsavelāyaṃ lokaṃ volokento dibbacakkhunā disvā cintesi “ayaṃ itthī ajja kālaṃ katvā niraye nibbattissati, yaṃnūnāhaṃ tilabhikkhāpaṭiggahaṇena taṃ saggūpagaṃ kareyya”nti. So sāvatthito taṅkhaṇeneva rājagaṃ gantvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya rājagahe piṇḍāya caranto anupubbena tassā gehadvāraṃ pāpuṇi. Sā itthī bhagavantaṃ passitvā sañjātapītisomanassā sahasā utṭhahitvā katañjalī aññaṃ dātabbayuttakaṃ apassanti hatthapāde dhovivā tile rāsiṃ katvā ubhoḥi hatthehi

pariggahetvā añjalipūraṃ tilaṃ bhagavato patte ākiritvā bhagavantaṃ vandi. Taṃ bhagavā anukampamāno “sukhinī hohī”ti vatvā pakkāmi. Sā tassā rattiyaṃ paccūsasamaye kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne suttapabuddhā viya nibbatti.

Athāyasmā mahāmogallāno devacārikaṃ caranto taṃ accharāsahassaparivutaṃ mahatiyā deviddhiyā virocāmānamupagantvā -

85. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
86. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
87. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti. - pucchi;
88. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
89. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
90. “Addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, vipasannamanāvilāṃ;
Āsajja dānaṃ adāsiṃ, akāmā tiladakkhiṇaṃ;
Dakkhiṇeyyassa buddhassa, pasannā sehi pāṇibhi.
91. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
92. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti. -

Sā vissajjesi.

90. Tattha āsajjāti ayaṃ āsajja-saddo “āsajja naṃ tathāgata”ntiādīsu ghaṭṭena āgato. “Āsajja dānaṃ detī”tiādīsu samāgame. Idhāpi samāgameyeva daṭṭhabbo. Tasmā āsajjāti samāgantvā, samavāyena sampatvāti attho. Tenāha “akāmā”ti. Sā hi deyyadhammasaṃvidhānapubbakaṃ purimasiddhaṃ dānasaṅkappaṃ vinā sahasā sampatte bhagavati pavattitaṃ tiladānaṃ sandhāyāha “āsajja dānaṃ adāsiṃ, akāmā tiladakkhiṇa”nti. Sesam vuttanayameva.

Tiladakkhiṇavimānavāṇaṇā niṭṭhitā.

11. Paṭhamapatibbatāvimānavāṇaṇā

93-100. Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsāti patibbatāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tattha aññatarā itthī patibbatā ahosi bhattu anukūlavattinī khamā padakkhiṇaggāhinī, na kuddhāpi paṭippharati, aphaṇḍavācā saccavādinī saddhā pasannā yathāvibhavaṃ dānāni ca adāsi. Sā kenacideva rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti.

Athāyasmā mahāmoggallāno purimanayeneva devacārikaṃ caranto taṃ devadhītaraṃ mahatiṃ sampattiṃ anubhavantiṃ disvā tassā samīpamupagato. Sā accharāsahassaparivutā saṭṭhisakaṭabhārālāṅkārapaṭimaṇḍitattabhāvā therassa pādesu sirasā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Theropi tāya katapuññakammaṃ pucchanto -

93. “Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsā, vaggussarā kokilā sampatanti;
Pupphābhikiṇṇaṃ rammamidaṃ vimānaṃ, anekacittaṃ naranārisevitaṃ.
94. “Tatthacchasi devi mahānubhāve, iddhī vikubbanti anekarūpā;
Imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti ca.
95. “Deviddhipattāsi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. - āha;
96. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
97. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, patibbatānaññaṃ amanā ahosiṃ;
Mātāva puttaṃ anurakkhamānā, kuddhāpihaṃ nappharusaṃ avocaṃ.
98. “Sacce ṭhitā mosavajjaṃ pahāya, dāne ratā saṅgahitattabhāvā;
Annañca pānañca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.
99. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
100. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Sā devatā vissajjesi.

93. Tattha koñcāti koñcasakuṇā, ye “sārasā”tipi vuccanti. Mayūrāti morā. Diviyāti dibbānubhāvā. Idañhi padaṃ “diviyā koñcā, diviyā mayūrā”tiādinā catūhihi padehi yojetabbaṃ. Haṃsāti suvaṇṇahaṃsādihaṃsā. Vaggussarāti madhurassarā. Kokilāti kālākakilā ceva sukkakokilā ca. Sampatantīti devatāya abhiramaṇatthaṃ kīlantaṃ laṇṭā samantato patanti vicaranti. Koñcādirūpena hi devatāya ratijananatthaṃ parivārabhūtā devatā kīlantaṃ laṇṭā “koñcā”tiādinā vuttā. Pupphābhikiṇṇanti ganthitāganthitehi nānāvidharatanakusumehi okiṇṇaṃ. Rammanti ramaṇīyaṃ, manoramanti attho. Anekacittanti anekehi uyyānakapparukkhaṇapokkharāṇiādihi vimānesu ca anekehi bhittivisesādīhi cittaṃ. Naranārisevanti parivārabhūtehi devaputtehi devadhītāhi ca upasevitaṃ.

94. Iddhī vikubbanti anekarūpāti nānārūpānaṃ viddhaṃsanena anekarūpā kammānubhāvasiddhā iddhī vikubbantī vikubbaniddhiyo valañjentī acchasiṃ yojanā.

97. Anaññaṃamanāti patibbatā, patito aññaṃasmīṃ mano etissāti aññaṃamanā, na aññaṃamanāti anaññaṃamanā, mayhaṃ sāmikato aññaṃasmīṃ purise pāpakaṃ cittaṃ na uppādesinti attho. Mātāva puttaṃ anurakkhamānāti yathā mātā puttaṃ, evaṃ

mayhaṃ sāmikaṃ, sabbepi vā satte hitesitāya ahitāpanayanakāmatāya ca anuddayamānā. Kuddhāpihaṃ nappharusaṃ avocanti parena kataṃ aphāsukaṃ paṭicca kuddhāpi samānā ahaṃ pharusavacanaṃ na kathesiṃ, aññadatthu piyavacanameva abhāsinti adhippāyo.

98. Sacce t̥hitāti sacce patiṭṭhitā. Yasmā musāvādā veramaṇiyā sacce patiṭṭhitā nāma hoti, na kadāci saccavacanamattenāti āha - mosavajjaṃ pahāyāti musāvādaṃ pahāya. Dāne ratāti dāne abhiratā, yuttappayuttāti attho. Saṅgahitattabhāvāti saṅgahavatthūhi attānaṃ viya sabhāveneva paresaṃ saṅgaṇhanasilā annaṇca pānaṇca kammaphalasaddhāya pasannacittā sakkaccaṃ cittikārena adāsiṃ, aññaṇca vatthādidānaṃ vipulaṃ ulāraṃ adāsinti yojanā. Sesāṃ vuttanayameva.

Patibbatāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dutiyapatibbatāvimānavaṇṇanā

101-107. Veḷuriyathambhanti dutiyapatibbatāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Sāvatthiyaṃ kira aññatarā upāsikā patibbatā hutvā saddhā pasannā pañca sīlāni suvisuddhāni katvā rakkhi, yathāvibhavaṇca dānāni adāsi, sā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane uppajji. Sesāṃ heṭṭhā vuttanayameva.

101. “Veḷuriyathambhaṃ ruciraṃ pabhassaraṃ, vimānamāruya ha anekacittaṃ;
Tatthacchasi devi mahānubhāve, uccāvacā iddhi vikubbamānā;
Imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti ca.
102. “Deviddhipattāsi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. - pucchi;
103. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puttā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
104. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, upāsikā cakkhumato ahosiṃ;
Pāṇātipātā viratā ahosiṃ, loke adinnaṃ parivajjayissaṃ.
105. “Amajjapā no ca musā abhāṇiṃ, sakena sāmīnā ahosiṃ tuṭṭhā;
Annaṇca pānaṇca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.
106. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
107. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva,
Manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. - vissajjesi;

101. Tattha veḷuriyathambhanti veḷuriyamaṇimayathambhaṃ. Ruciranti ramaṇiyaṃ. Pabhassaranti ativiya bhāsuraṃ. Uccāvacāti uccā ca avacā ca, vividhāti attho.

104-105. Upāsikāti saraṇagamanena upāsikālakkaṇe t̥hitā. Vuttañhi -

“Yato kho, mahānāma, ariyasāvako buddhaṃ saraṇaṃ gato hoti, dhammaṃ saraṇaṃ gato hoti, saṅghaṃ saraṇaṃ gato hoti, ettāvatā kho, mahānāma, ariyasāvako upāsako hotī”ti.

Cakkhumatoti pañcahi cakkhūhi cakkhumato buddhassa bhagavato. Evaṃ upāsikābhāvakittanena āsayaśuddhiṃ dassetvā payogaśuddhiṃ dassetuṃ “pāṇātipātā viratā”tiādi vuttaṃ. Tattha sakena sāmīnā ahoṣiṃ tuṭṭhāti micchācārāveramaṇimāha. Sesāṃ heṭṭhā vuttasadisameva.

Dutiyapatibbatāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Paṭhamasuṇisāvimānavaṇṇanā

108-115. Abhikkantena vaṇṇenāti suṇisāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Sāvatthiyaṃ aññatarasmiṃ gehe ekā kulasuṇhā gehaṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ khīṇāsavatttheraṃ disvā sañjātapītisomanassā “idaṃ mayhaṃ uttamaṃ puññakkhettaṃ upaṭṭhita”nti attanā laddhaṃ pūvabhāgaṃ ādāya ādarena therassa upanesi, thero taṃ paṭiggahetvā anumodanaṃ katvā gato. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane uppajji. Sesāṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttasadisameva. Tena vuttaṃ -

108. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
109. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
110. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.
111. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
112. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, suṇisā ahoṣiṃ sasurassa gehe.
113. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vipassannamanāvilāṃ;
Tassa adāsahaṃ pūvaṃ, passannā sehi pāṇibhi;
Bhāgaḍḍhabhāgaṃ datvāna, modāmi nandane vane.
114. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
115. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.

112. Tattha suṇisāti puttassa bhariyā. Itthiyā hi sāmikassa pitā “sasuro”ti vuccati, tassa ca sā “suṇisā”ti. Taṃ sandhāya “suṇisā ahoṣiṃ sasurassa gehe”ti.

113. Bhāgaḍḍhabhāgantī attanā laddhapaṭivīsato upaḍḍhabhāgaṃ. Modāmi nandane vaneti therena nandanavane diṭṭhatāya āha. Sesāṃ vuttanayameva.

Suṇisāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Dutiyasuṇisāvimānavaṇṇanā

116-123. Abhikkantena vaṇṇenāti dutiyasuṇisāvimānaṃ. Ettha pana apubbaṃ natthi, aṭṭhuppattiyaṃ kummāsadaṇṇameva viseso. Tena vuttaṃ -

116. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
117. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
118. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
119. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
120. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, suṇisā ahoṣiṃ sasurassa gehe.
121. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vipprasannaṃ manāvilaṃ;
Tassa adāsahaṃ bhāgaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
Kummāsapiṇḍaṃ datvāna, modāmi nandane vane.
122. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
123. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.
121. Tattha bhāganti kummāsakoṭṭhāsaṃ. Tenāha “kummāsapiṇḍaṃ datvānā”ti.
Kummāsoti ca yavakummāso vutto. Sesāṃ vuttanayameva.

Dutiyasuṇisāvimānavāṇaṇā nīṭṭhitā.

15. Uttarāvimānavāṇaṇā

124-136. Abhikkantena vaṇṇenāti uttarāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena ca samayena puṇṇo nāma duggatapurisā rājagahaseṭṭhiṃ upanissāya jīvati, tassa bhariyā uttarā, uttarā ca nāma dhītāti dve eva gehamānusakā. Athekadivasaṃ rājagahe “mahājanena sattāhaṃ nakkhattaṃ kīḷitabba”nti ghoṣaṇaṃ karimāsu. Taṃ sutvā seṭṭhi pātova āgataṃ puṇṇaṃ “tāta, amhākaṃ parijāno nakkhattaṃ kīḷitukāmo, tvaṃ kiṃ nakkhattaṃ kīḷissasi, udāhu bhaṭṭiṃ karissasi”ti āha. “Sāmi, nakkhattaṃ nāma sadhanānaṃ hoti, mama pana gehe svātānāya yāgutaṇḍulānipi natthi, kiṃ me nakkhattena? Goṇe labhanto kasitūṃ gamissāmi”ti. “Tena hi goṇe gaṇhassū”ti. So balavagoṇe ca bhaddanaṅgalaṅca gahetvā “bhadde, nāgarā nakkhattaṃ kīḷanti, ahaṃ daliddatāya bhaṭṭiṃ kātūṃ gamissāmi, mayhampi tāva ajja diguṇaṃ nivāpaṃ pacitvā bhaṭṭaṃ āhareyyāsi”ti bhariyaṃ vatvā khettaṃ agamāsi.

Sāriputtattheropi sattāhaṃ nirodhasamāpanno tato vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja mayā saṅgahaṃ kātūṃ vaṭṭati”ti olokento puṇṇaṃ attano ñāṇajālassa anto pavatṭhaṃ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati vā me saṅgahaṃ kātu”nti olokento tassa saddhabhāvaṅca saṅgahaṃ kātūṃ samatthabhāvaṅca tappaccayā ca tassa

mahāsampattiṭṭhānaṃ ādāya tassa kasaṇṇaṃ gantvā āvāṭṭe ekaṃ gumbaṃ olokeno aṭṭhāsi. Puṇṇo therāṃ disvāva kaṣiṇaṃ ṭhapetvā pañcapaṭiṭṭhena therāṃ vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissatī”ti dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ katvā adāsi. Athassa therō pattaṇṇa parissāvānaṇṇa nīharitvā adāsi. So “pāṇīyena attho bhavissatī”ti taṃ ādāya pāṇīyaṃ parissāvetvā adāsi.

Therō cintesi “ayaṃ paresaṃ pacchimagehe vasati, sacassa gehadvāraṃ gamissāmi, imassa bhariyā maṃ daṭṭhuṃ na sakkhissati, yāvassa bhariyā bhattaṃ ādāya maggaṃ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmi”ti. So tattheva thokaṃ vītināmetvā tassā maggāruḥhabhāvaṃ ādāya antonagarābhimukho pāyāsi. Sā antarāmagge therāṃ disvā cintesi “appekadāhaṃ deyyadhamme sati ayyaṃ na passāmi, appekadā me ayyaṃ passantiyā deyyadhammo na hoti, ajja pana me ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṃ atthi, karissati nu kho me saṅgaha”nti. Sā bhattabhājanāṃ otāretvā therāṃ pañcapaṭiṭṭhena vanditvā “bhante, idaṃ lūkaṃ vā paṇītaṃ vāti acintetvā dāsassa vo saṅgahaṃ karothā”ti āha. Atha therō pattaṃ upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanāṃ dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṃ dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “ala”nti hatthena pattaṃ pidahi. Sā “bhante, ekova paṭivīso, na sakkā dvidhā kātuṃ, tumhākaṃ dāsassa idhalokasaṅgahaṃ akatvā paralokasaṅgahaṃ karotha, niravasesameva dātukāmāmhī”ti vatvā sabbamevassa patte paṭiṭṭhāpetvā “tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī assa”nti patthanaṃ akāsi. Therō “evaṃ hotū”ti vatvā ṭhitakova anumodanaṃ katvā ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccaṃ akāsi. Sāpi paṭinivattitvā taṇḍule pariyesitvā bhattaṃ paci.

Puṇṇopi aḍḍhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ kasitvā jighacchaṃ sahitaṃ asakkonto goṇe vissajjetvā ekaṃ rukkhachāyaṃ pavisitvā maggaṃ olokeno nisīdi. Athassa bhariyā bhattamādāya gacchamānā taṃ disvāva “esa jighacchāpīlito maṃ olokeno nisinno, sace maṃ ‘atīya cirāyī’ti tajjetvā patodalaṭṭhiyā paharissati, mayā katakammaṃ niratthakaṃ bhavissati, paṭikaccevassa ārocessāmi”ti cintetvā evamāha “sāmi, ajjekadivasaṃ cittaṃ pasādehi, mā mayā katakammaṃ niratthakaṃ kari, ahaṃ pātova te bhattaṃ āharantī antarāmagge dhammasenāpatiṃ disvā tava bhattaṃ tassa datvā puna gehaṃ gantvā bhattaṃ pacitvā āgatā, pasādehi, sāmi, citta”nti. So “kiṃ vadesi, bhadde”ti pucchitvā puna tamatthaṃ sutvā “bhadde, sādhu vata te kataṃ mama bhattaṃ ayyassa dadamānāya, mayāpissa ajja pātova dantakaṭṭhaṇṇa mukhodakaṇṇa dinna”nti pasannamānaso taṃ vacanaṃ abhinanditvā ussūre laddhabhattatāya kilantakāyo tassā aṅke sīsaṃ katvā niddaṃ okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānaṃ paṃsucunṇaṃ upādāya sabbhaṃ rattasuvannaṃ hutvā kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānaṃ aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā bhariyaṃ āha “bhadde, etaṃ mayā kasitaṭṭhānaṃ sabbhaṃ mama suvaṇṇaṃ hutvā paññāyati, kiṃ nu kho me atīussūre laddhabhattatāya akkhīni bhamantī”ti. “Sāmi, mayhampi evameva paññāyati”ti. So utṭhāya tattha gantvā ekaṃ piṇḍaṃ gahetvā naṅgalasīse paharitvā suvaṇṇabhāvaṃ ādāya “aho ayyassa dhammasenāpatissa dinnadāne ajjeva vipāko dassito, na kho pana sakkā ettakaṃ dhanāṃ paṭicchādetvā paribhuñjitu”nti bhariyāya ābhattaṃ bhattapātiṃ suvaṇṇassa pūretvā rājakulaṃ gantvā rañña katokāso pavisitvā rājānaṃ abhivādetvā “kiṃ tātā”ti vutte “deva, ajja mayā kasitaṭṭhānaṃ sabbhaṃ suvaṇṇarāsimeva hutvā ṭhitaṃ, suvaṇṇaṃ āharāpetuṃ

vaṭṭatī”ti āha. “Kosi tva”nti? “Puṇṇo nāmāha”nti. “Kiṃ pana te ajja kata”nti? “Dhammasenāpatissa me pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnaṃ, bhariyāyapi me mayhaṃ āhaṭabhattaṃ tasseva dinna”nti.

Taṃ sutvā rājā “ajjeva kira bho dhammasenāpatissa dinnadāne vipāko dassito”ti vatvā “tāta, kiṃ karomī”ti pucchi. “Bahūni sakaṭasahassāni paṇiṭvā suvaṇṇaṃ āharāpethā”ti. Rājā sakaṭāni paṇiṇi. Rājapurisesu “rañño santaka”nti gaṇhantesu gahitaṃ gahitaṃ mattikāva hoti. Tehi gantvā rañño ārocite “tātā, tumhehi kinti vatvā gahita”nti puṭṭhā “tumhākaṃ santaka”nti āhaṃsu. Tena hi, tātā, puna gacchatha, “puṇṇassa santaka”nti vatvā gaṇhathāti. Te tathā kariṃsu gahitaṃ gahitaṃ suvaṇṇameva ahosi. Taṃ sabbaṃ āharitvā rājaṅgaṇe rāsiṃ akaṃsu, asītihaṭṭhubbedho rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātāpetvā āha “imasmimṃ nagare atthi kassaci ettakaṃ suvaṇṇa”nti? “Natthi, devā”ti. “Kiṃ panassa dātuṃ vaṭṭatī”ti? “Seṭṭhicchattaṃ, devā”ti. Rājā “bahudhanaseṭṭhi nāma hotū”ti mahantena bhogena saddhiṃ tassa seṭṭhicchattaṃ adāsi.

Atha naṃ so āha “mayaṃ, deva, ettakaṃ kālaṃ parakule vasimhā, vasanaṭṭhānaṃ no dethā”ti. Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṃ harāpetvā gehaṃ kārehīti purāṇaseṭṭhiṃ gehaṭṭhānaṃ ācikkhi. So tasmimṃ ṭhāne katipāheneva gehaṃ kārapetvā gehapavesanamaṅgalañca chattaṃgalañca ekatova karonto sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ adāsi. Athassa satthā dānānumodanaṃ karonto anupubbimṃ kathaṃ kathesi. Dhammakathāvasāne puṇṇaseṭṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca uttarāti tayopi janā sotāpannā ahesuṃ.

Aparabhāge rājagahaseṭṭhi puṇṇaseṭṭhino dhītaraṃ attano puttassa vāresi. So “nāhaṃ dassāmī”ti vutto “mā evaṃ karotu, ettakaṃ kālaṃ amhe nissāya vasanteneva te sampatti laddhā, detu me puttassa te dhītara”nti āha. So “micchādīṭṭhikā tumhe, mama dhītā tīhi ratanehi vinā vasituṃ na sakkoti, nevassa dhītaraṃ dassāmī”ti āha. Atha naṃ bahū seṭṭhigahapatikādayo kulaputtā “mā tena saddhiṃ vissāsaṃ bhindi, dehisso dhītara”nti yāciṃsu. So tesāṃ vacanaṃ sampaṭicchitvā āsāhipuṇṇamāya dhītaraṃ adāsi. Sā patikulaṃ gatakālato paṭṭhāya bhikkhuṃ vā bhikkhuniṃ vā upasaṅkamituṃ dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ nālattha, evaṃ aḍḍhatiyesu māsesu vītivattesu attano santike ṭhite paricārike pucchi “idāni kittakaṃ antovassaṃ avasiṭṭha”nti? “Aḍḍhamāso, ayye”ti. Sā mātāpitūnaṃ sāsanaṃ paṇiṇi “kasmā maṃ evarūpe bandhanāgāre pakkhipiṃsu, varaṃ tumhehi maṃ lakkhaṇāhataṃ katvā paresaṃ dāsiṃ sāvetuṃ, na evarūpassa micchādīṭṭhikassa kulassa dātuṃ, āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsū ekampi puññaṃ kātuṃ na labhāmī”ti. Athassā pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanataṃ pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi, “imasmimṃ nagare sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikaṃ sahassaṃ gaṇhāti, imehi kahāpaṇehi taṃ ānetvā sāmikassa niyyādetvā sayaṃ yathāruci puññaṃ karotū”ti sāsanañca paṇiṇi. Uttarā tathā katvā sāmikena sirimaṃ disvā “kimida”nti vutte “sāmi, imaṃ aḍḍhamāsaṃ mama sahāyikā tumhe paricaratu, ahaṃ pana imaṃ aḍḍhamāsaṃ dānañceva dātukāmā dhammañca sotukāmā”ti āha. So taṃ abhirūpaṃ itthim disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaṭicchī.

Uttarāpi kho buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā “bhante, imaṃ aḍḍhamāsaṃ aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti satthu paṭiññaṃ gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva satthāraṃ upaṭṭhātuṃ dhammañca sotuṃ labhissāmī”ti tuṭṭhamānasā “evaṃ yāguṃ pacatha, evaṃ

bhattaṃ pacatha, evaṃ pūvaṃ pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṃvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve mahāpavāraṇā bhavissatī”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṃ nu kho karontī sā andhabālā vicarati”ti oloketvā taṃ sedakilinnaṃ chārikāya okiṇṇaṃ aṅgāramasimakkhitaṃ tathā saṃvidahitvā vicaramānaṃ disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṃ sirisampattiṃ nānubhavati, “muṇḍakasamaṇe upaṭṭhahissāmī”ti tuṭṭhacittā vicarati”ti hasitvā apagañchi.

Tasmiṃ apagate tassa santike ṭhitā sirimā “kiṃ nu kho oloketvā esa hasatī”ti teneva vātapānena oloketī uttaraṃ disvā “imaṃ oloketvā iminā hasitaṃ, addhā imassa etāya saddhiṃ santhavo atthī”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsaṃ tasmiṃ gehe bāhirakaitthī hutvā vasamānāpi taṃ sampattiṃ anubhavamānā attano bāhirakaitthibhāvaṃ ajānitvā “ahaṃ gharasāminī”ti saññamakāsi. Sā uttarāya āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmī”ti pāsādā oruyha mahānasaṃ pavisitvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitaṃ sappiṃ kaṭacchunā ādāya uttarābhimukhaṃ pāyāsi. Uttarā taṃ āgacchantiṃ disvā “mama sahāyikāya mayhaṃ upakāro kato, cakkavāḷaṃ atisambādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama pana sahāyikāya guṇova mahanto, ahampi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ labhiṃ, sace mama etissāya upari kodho atthi, idaṃ sappi maṃ dahatu, sace natthi, mā maṃ dahatū”ti taṃ mettāya phari. Tāya tassā matthake āsiñcitampi pakkuthitasappi sītodakaṃ viya ahosi. Atha naṃ “idaṃ sītalaṃ bhavissatī”ti puna kaṭacchukaṃ pūretvā ādāya āgacchantiṃ uttarāya dāsiyo disvā “are dubbinīte na tvaṃ amhākaṃ ayyāya upari pakkasappiṃ āsiñcituṃ anucchavikā”ti santajjentiyo ito cito ca utṭhāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyaṃ pātesuṃ, uttarā vārentīpi vāretuṃ nāsakkihi. Atha sā upari ṭhatvā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā “kissa te evarūpaṃ bhāriyaṃ kammaṃ kata”nti sirimaṃ ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā satapākatenā abbhañji.

Tasmiṃ khaṇe sā attano bāhirakitthibhāvaṃ ṇatvā cintesi “mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ sāmikassa hasitamattakāraṇā imissā upari pakkasappiṃ āsiñcantiyā, ayaṃ ‘gaṇhatha na’nti dāsiyo na āṇāpetvā maṃ viheṭhanakālepi sabbā dāsiyo paṭibāhitvā mayhaṃ kattabbameva akāsi. Sacāhaṃ imaṃ na khamāpessāmi, muddhā me sattadhā phaleyyā”ti tassā pādamūle nipajjitvā “ayye, khamāhi me dosa”nti āha. “Ahaṃ sappitikā dhītā, pitari me khamāpite khamissāmī”ti. “Hotu, ayye, pitarampi te puṇṇasetṭhiṃ khamāpessāmi”ti. “Puṇṇo mama vaṭṭe janakapitā, vivaṭṭe janakapitari khamāpite pana ahaṃ khamissāmī”ti. “Ko pana te vivaṭṭe janakapitā”ti? “Sammāsambuddho”ti. “Mayhaṃ tena saddhiṃ vissāso natthi, ahaṃ kiṃ karissāmī”ti? “Satthā sve bhikkhusaṅghaṃ ādāya idhāgamissati, tvaṃ yathāladdhaṃ sakkāraṃ gahetvā idheva āgantvā taṃ khamāpehi”ti. Sā “sādhu, ayye”ti utṭhāya attano gehaṃ gantvā pañcasataparicārikitthiyo āṇāpetvā nānāvidhāni khādanīyabhojanīyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā punadivase taṃ sakkāraṃ ādāya uttarāya gehaṃ āgantvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa patte patiṭṭhāpetuṃ avisahantī atṭhāsi, taṃ sabbhaṃ gahetvā uttarāva saṃvidahi.

Sirimāpi satthu bhattakiccāvasāne saddhiṃ parivārena satthu pādamūle nipajji. Atha naṃ satthā pucchi “ko te aparādhō”ti. “Bhante mayā hiyyo idaṃ nāma kataṃ, atha me sahāyikā maṃ viheṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṃ upakārameva akāsi. Sāhaṃ imissā guṇaṃ jānitvā imaṃ khamāpesiṃ, atha maṃ esā ‘tumhesu khamāpitesu khamissāmī’ti āhā”ti. “Evaṃ kira uttare”ti. “Āma, bhante, sīse me sahāyikāya pakkasappi āsitta”nti. “Atha tayā kiṃ cintita”nti? “Cakkavāḷaṃ

atisambādham, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto, ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ alattham, sace me imissā upari kodho atthi, idaṃ maṃ dahatu, no ce, mā dahatū”ti evaṃ cintetvā imaṃ mettāya phariṃ, bhanteti. Satthā “sādhū sādhū, uttare, evaṃ kodham jinituṃ vaṭṭati. Kodhano hi nāma akkodhena, akkosako anakkosantena, paribhāsako aparibhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavacanena jinitabbo”ti imamattam dassento -

“Akkodhena jine kodham, asādhū sādhunā jine;
Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādina”nti. -

Imaṃ gātham vatvā gāthāpariyosāne catusaccakatham abhāsi. Saccapariyosāne uttarā sakadāgāmiphale patitṭhahi, sāmiko ca sasuro ca sassu ca sotāpattiphalaṃ sacchikariṃsu, sirimāpi pañcasataparivārā sotāpannā ahosi. Aparabhāge uttarā kālam katvā tāvatimsabhavane uppajji. Athāyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto uttaram devadhītaram disvā -

124. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.
125. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
126. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. - paṭipucchi;
127. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañham puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
128. “Issā ca maccheramatho paḷāso, nāhosi mayham gharamāvasantiyā;
Akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe niccahamappamattā.
129. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgatam.
130. “Uposatham upavasissam, sadā sīlesu saṃvutā;
Saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimānam āvasāmaham.
131. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;
Theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.
132. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.
133. “Sāham sakena sīlena, yāsasā ca yasassinī;
Anubhomi sakaṃ puññaṃ, sukhitā camhināmayā.
134. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

135. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamaṃ akāsiṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Devatāpissa vissajjesi.

126. Mama ca, bhante, vacanena bhagavato pāde sirasā vandeyyāsi “uttarā nāma
bhante, upāsikā bhagavato pāde sirasā vandatī”ti. Anacchariyaṃ kho panetaṃ,
bhante, yaṃ maṃ bhagavā aññatarasmiṃ sāmāññaphale byākareyya, taṃ bhagavā
sakadāgāmiphale byākāsīti.

128. Tattha issā ca maccheramatho paḷāso, nāhosi mayhaṃ gharamāvasantiyāti yā
ca agāramajjhe vasantīnaṃ aññāsaṃ itthīnaṃ sampattiādivisayā
parasampattiusūyanalakkhaṇā issā, yañca tāvakālikādivasenāpi kiñci yācantānaṃ
adātukāmatāya attasampattinigūhanalakkhaṇaṃ macchariyaṃ, yo ca
kulapadesādinā parehi yugaggāhalakkhaṇo paḷāso uppajjati, so tividhopi
pāpadhammo gehe tṭhitāya mayhaṃ satipi paccayasamavāye nāhosi na uppajji.
Akkodhanāti khantimettānuddayasampannatāya akujjhanasabhāvā. Bhattu
vasānuvattinīti pubbuṭṭhānapacchānipātanādinā sāmikassa anukūlabhāvena vase
vattanasīlā, manāpacārinīti attho. Uposathe niccahamappamattāti ahaṃ
uposathasīlarakkhaṇe niccaṃ appamattā appamādavihārinī.

129. Tameva uposathe appamādaṃ dassentī yesu divasesu taṃ rakkhitabbaṃ,
yādisaṃ yathā ca rakkhitabbaṃ, taṃ dassetuṃ “cātuddasi”ntiādimāha. Tattha
cātuddasiṃ pañcadasinti pakkhassāti sambandho, accantasamyoḃe cetaṃ
upayogavacanaṃ. Yā ca pakkhassa aṭṭhamīti ettha cāti vacanaseso.
Pāṭihāriyapakkhañcāti paṭiharaṇakapakkhañca, cātuddasīpañcadasīaṭṭhamīnaṃ
yathākkamaṃ ādito antato cāti pavesananikkhamanavasena uposathasīlassa
paṭiharitabbaṃ pakkhañca, terasī pāṭipadā sattamī navamī cāti attho.
Aṭṭhaṅgasusamāgatanti pāṇātipātāveramaññādīhi aṭṭhahaṅgehi eva suṭṭhu
samāgataṃ samannāgataṃ.

130. Upavasissanti upavasiṃ. Atītatthe hi idaṃ anāgatavacanaṃ. Keci pana
“upavasiṃ”icceva paṭhanti. Sadāti sappāṭihārikesu sabbesu uposathadivasesu.
Sīlesūti uposathasīlesu sādhetabbesu. Nipphādetabbe hi idaṃ bhummaṃ. Saṃvutāti
kāyavācācittehi saṃvutā. Sadāti vā sabbakālaṃ. Sīlesūti niccasīlesu. Saṃvutāti
kāyavācāhi saṃvutā.

131. Idāni taṃ niccasīlaṃ dassetuṃ “pāṇātipātā viratā”tiādi vuttaṃ. Tattha pāṇoti
vohārato satto, paramatthato jīvitindriyaṃ. Pāṇassa atipāto pāṇavadho pāṇaghāto
pāṇātipāto, atthato pāṇe pāṇasaññino jīvitindriyupacchedakaupakkamasamuṭṭhāpikā
kāyavācīdvārānaṃ aññataradvārapavattā vadhakacetanā. Tato pāṇātipātā. Viratāti
oratā, nivattāti attho.

Musāvādāti musā nāma visaṃvādanapurekkhārassa atthabhañjanako vacīpayogo vā
kāyapayogo vā, visaṃvādanādhīppāyena parassa
visaṃvādakakāyavācīpayogasamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo. Atha vā musāti
abhūtaṃ atacchaṃ vatthu, vādoti tassa bhūtato tacchato viññāpetukāmassa tathā
viññattisamuṭṭhāpikā cetanā. Tato musāvādā saññatā oratā, viratāti attho. Ca-saddo
sampiṇḍanattho.

Theyyāti theyyaṃ vuccati thenabhāvo, corikāya parassaharaṇanti attho. Atthato parapariggahite parapariggahitasāñño tadādāyakaupakkamasamuttāpikā theyyacetanā theyyaṃ. Tato theyyā saññatā, ārakāti vā sambandho.

Aticārāti aticca cāro aticāro, lokamariyādaṃ atikkamitvā agamanīyaṭṭhāne kāmavasena cāro micchācāroti attho. Agamanīyaṭṭhānaṃ nāma - purisānaṃ māturakkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā gottarakkhita dhammarakkhitā sārakkhā saparidaṇḍāti dasa, dhanakkītā chandavāsini bhogavāsini paṭavāsini odapattakinī obhaṭacumbaṭā dāsī ca bhariyā kammakārī ca bhariyā dhajāhaṭā muhuttikāti dasāti vīsati itthiyo. Itthīsu pana dvinnā sārakkhasaparidaṇḍānaṃ dasannañca dhanakkītādīnanti dvādasannaṃ aññapurisā agamanīyaṭṭhānaṃ, idameva idha adhippetā. Lakkhaṇato pana asaddhammādhippāyena kāyadvārapavattā agamanīyaṭṭhānavītikkamacetanā aticāro. Tasmā aticārā.

Majjapānāti majjaṃ vuccatimadanīyaṭṭhena surā ca merayañca, pivanti tenāti pānaṃ, majjassa pānaṃ majjapānaṃ. Yāya dussīyacetanāya majjasāṅkhātaṃ piṭṭhasurā, pūvasurā, odaniasurā, kiṇṇapakkhittā, sambhārasaṃyuttāti pañcabhedāṃ suraṃ vā, pupphāsavo, phalāsavo, madhvāsavo, gulāsavo, sambhārasaṃyuttoti pañcabhedāṃ merayaṃ vā bījato paṭṭhāya kusaggenāpi pivati, sā cetanā majjapānaṃ. Tasmā majjapānā ārakā viratā.

132. Evaṃ “pāṇātipātā viratā”tiādinā pahātabbadhammavasena vibhajitvā dassitaṃ niccasīlaṃ puna samādātabbatāvasena ekato katvā dassenti “pañcasikkhāpade ratā”ti āha. Tattha sikkhāpadanti sikkhitabbapadaṃ, sikkhākoṭṭhāseti attho. Atha vā jhānādayo sabbepi kusalā dhammā sikkhitabbato sikkhā, pañcasu pana sīlaṅgesu yaṃkiñci aṅgaṃ tāsāṃ sikkhānaṃ paṭiṭṭhānaṭṭhena padanti sikkhānaṃ padattā sikkhāpadaṃ, pañca sīlaṅgāni. Tasmīṃ pañcavidhe sikkhāpade ratā abhiraṭāti pañcasikkhāpade ratā. Ariyasaccāna kovīdāti pariññāpahānasacchikiriyābhāvanābhisaṃmayavasena dukkhasamudayanirodhamaggasaṅkhātesu catūsu ariyasaccesu kusalā nipuṇā, paṭividdhacatusaccāti attho. Gotamassāti bhagavantaṃ gottena kitteti. Yasassinoti kittimato, parivāravato vā.

133. Sāhanti sā yathāvuttagaṇā ahaṃ. Sakena sīlenāti anussukitādinā attano sabhāvasīlena ca uposathasīlādisamādānasīlena ca kāraṇabhūtena. Tañhi sattānaṃ kammassakatāya hitasukhāvahatāya ca visesato “saka”nti vuccati. Tenevāha -

“Tañhi tassa sakaṃ hoti, tañca ādāya gacchati;
Tañcassa anugaṃ hoti, chāyāva anapāyini”ti.

Yasasā ca yasassinīti “uttarā upāsikā sīlācārasampannā anussukī amaccharī akkodhanā”tiādinā “āgataphalā viññātasāsanā”tiādinā ca yathābhūtagaṇādhigatena jalatale telena viya samantato patthaṇa kittisaddena yasassinī kittimatī, tena vā sīlagaṇena idha adhigatena yasaparivārena yasassinī sampannaparivārā. Anubhomi sakaṃ puññanti yathūpacitaṃ attano puññaṃ paccanubhomi. Yassa hi puññaphalaṃ anubhūyati, phalūpacārena taṃ puññaṃ anubhūyatīti vuccati. Atha vā puthujjanabhāvato sucaritaphalampi “puñña”nti vuccati. Yathāha “kusalānaṃ,

bhikkhave, dhammānaṃ samādānāhetu evamidam puññaṃ pavaḍḍhatī”ti. Sukhitā camhināmayāti dibbasukhena ca phalasukhena ca sukhitā camhi bhavāmi, kāyikacetasikadukkhābhāvato anāmayā arogā.

136. Mama cāti ca-saddo samuccayattho. Tena “mama vacanena ca vandeyyāsi, na tava sabhāvenevā”ti vandanaṃ samuccinoti. Anacchariyantiādinā attano ariyasāvikābhāvassa pākaṭabhāvaṃ dasseti. Taṃ bhagavātiādi saṅgītikāravacanaṃ. Sesam vuttanayamevāti.

Uttarāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Sirimāvimānavaṇṇanā

137-149. Yuttā ca te paramaalaṅkatā hayāti sirimāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena ca samayena heṭṭhā anantaravatthumhi vuttā sirimā gaṇikā sotāpattiṭṭhalassa adhigatattā vissajjitakiliṭṭhakammantā hutvā saṅghassa aṭṭha salākabhaddhāni paṭṭhapesi. Ādito paṭṭhāya nibaddhaṃ aṭṭha bhikkhū gehaṃ āgacchanti. Sā “sappiṃ gaṇhatha khīraṃ gaṇhathā”tiādinī vatvā tesam patte pūreti, ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti, devasikaṃ soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasam eko bhikkhu tassā gehe aṭṭhakabhaddhaṃ bhuñjitvā tiyojanamatthake ekaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ sāyaṃ therupaṭṭhāne nisinnaṃ pucchiṃsu, “āvuso, kahaṃ bhikkhaṃ gahetvā idhāgatosī”ti? “Sirimāya aṭṭhakabhaddhaṃ me bhutta”nti. “Taṃ manāpaṃ katvā deti, āvuso”ti. “Na sakkā tassā bhaddhaṃ vaṇṇetum, atipaṇītaṃ katvā deti, ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyyadhammatopi dassanameva uttaritaraṃ”. Sā hi itthī evarūpā ca evarūpā cāti tassā guṇe kathesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā adisvāpi savaneneva sinehaṃ uppādetvā “mayā tattha gantvā taṃ daṭṭhaṃ vaṭṭatī”ti attano vassaggaṃ kathetvā taṃ bhikkhuṃ ṭhitikaṃ pucchitvā “sve, āvuso, tasmīṃ gehe tvaṃ saṅghatthero hutvā aṭṭhakabhaddhaṃ labhissasī”ti sutvā taṅkhaṇaṇṇeva pattacīvaramādāya pakkanto pātova aruṇe uggacchante salākaggaṃ pavisitvā ṭhito saṅghatthero hutvā tassā gehe aṭṭhakabhaddhaṃ labhi. Yo pana so bhikkhu hiyyo bhuñjitvā pakkāmi, tassa gatavelāyamevassā sarīre rogo uppajji. Tasmā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji. Athassā dāsiyo aṭṭhakabhaddhaṃ labhituṃ āgate bhikkhū disvā ārocesuṃ. Sā gantvā sahatthā patte gahetuṃ vā nisīdāpetuṃ vā asakkontī dāsiyo āṇāpesi “ammā patte gahetvā ayye nisīdāpetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhaddavelāya patte pūretvā dethā”ti. Tā “sādhu, ayye”ti bhikkhū pavesetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhaddavelāya bhaddassa patte pūretvā tassā ārocayiṃsu. Sā “maṃ pariggahetvā netha, ayye vandissāmī”ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṃ santikaṃ nītā vedhamānena sarīrena bhikkhū vandi. So bhikkhu taṃ oloketvā cintesi “gilānāya tāva ayaṃ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭimaṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampattī”ti. Athassa anakavassakoṭṭisannicito kilesa samudācari. So aññāṇī hutvā bhaddhaṃ bhuñjitum asakkonto pattaṃ ādāya vihāraṃ gantvā pattaṃ pidhāya ekamante ṭhapetvā cīvarakaṇṇaṃ pattharitvā nipajji. Atha naṃ eko sahāyako bhikkhu yācantopi bhojetuṃ nāsakkhi, so chinnabhatto ahosi.

Taṃ divasameva sāyanhasamaye sirimā kalamakāsi. Rājā satthu sāsaṇaṃ pesesi “bhante, jīvakassa kaniṭṭhabhaginī sirimā kalamakāsi”ti. Satthā taṃ sutvā rañño sāsaṇaṃ pahiṇi “sirimāya sarīrajhāpanakiccaṃ natthi, āmakasusāne taṃ yathā

kākādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājā tathā akāsi. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṃ uddhumāyi, navahi vaṇamukhehi puḷavakā pagghariṃsu, sakalasarīraṃ bhinnasālibhattachāṭi viya ahosi. Rājā nagare bheriṃ carāpesi “ṭhapetvā geharakkhaṇakadārake sirimāya dassanattamaṃ anāgacchantānaṃ aṭṭha kahāpaṇā daṇḍo”ti. Satthu santikañca pesesi “buddhappamukho kira saṅgho sirimāya dassanattamaṃ āgacchatū”ti. Satthā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “sirimāya dassanattamaṃ gamissāmā”ti.

Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṃ aggahetvā chinnabhattova nipajji. Patte bhattaṃ pūtikaṃ jātaṃ, patte malampi uṭṭhahi. Atha so sahāyakabhikkhunā upasaṅkamitvā “āvuso satthā sirimāya dassanattamaṃ gacchatī”ti vuccamāno tathā chātajjhatoṇi “sirimā”ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “satthā sirimaṃ daṭṭhumaṃ gacchati, tvampi gamissasī”ti? “Āma gamissāmī”ti bhattaṃ chaḍḍetvā pattaṃ dhovitvā thavikāya pakkhipitvā bhikkhusaṅghena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṅghoṇi rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhaṃsu.

Satthā rājānaṃ pucchi “kā esā, mahārājā”ti? “Bhante, jīvakassa kaniṭṭhabhaginī sirimā nāmā”ti. “Sirimā esā”ti? “Āma, bhante”ti. Tena hi nagare bheriṃ carāpehi “sahassaṃ datvā sirimaṃ gaṇhantū”ti. Rājā tathā kāresi, ekopi “ha”nti vā “hu”nti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā satthu ārocesi “na gaṇhanti bhante”ti, tena hi mahārāja aggaṃ ohāpehīti. Rājā “pañcasatāni datvā gaṇhantū”ti bheriṃ carāpetvā kañci gaṇhanakaṃ adisvā “aḍḍhateyyasatāni, dvesatāni, sataṃ, paññāsaṃ, pañcavīsati, vīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekaṃ kahāpaṇaṃ, aḍḍhaṃ, pādaṃ, māsakaṃ, kākaṇikaṃ datvā sirimaṃ gaṇhantū”ti bheriṃ carāpetvā “mudhāpi gaṇhantū”ti bheriṃ carāpesi, tathāpi “ha”nti vā “hu”nti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā “mudhāpi, bhante, gaṇhanto natthī”ti āha. Satthā “passatha, bhikkhave, mahājanassa piyamātugāmaṃ, imasmiṃyeva nagare sahassaṃ datvā pubbe ekadivasaṃ labhiṃsu, idāni mudhāpi gaṇhanto natthi evarūpaṃ nāma rūpaṃ khayavayappattaṃ āharimehi alaṅkārehi vicittakataṃ navannaṃ vaṇṇamukhānaṃ vasena arubhūtaṃ tīhi aṭṭhisatehi samussitaṃ niccāturaṃ kevalaṃ bālamahājanena bahudhā saṅkappitāya bahusaṅkappaṃ addhumaṃ attabhāva”nti dassento -

“Passa cittakataṃ bimbaṃ, arukāyaṃ samussitaṃ;
Āturaṃ bahusaṅkappaṃ, yassa natthi dhumaṃ ṭhiti”ti. -

Gāthamāha. Desanāpariyosāne sirimāya paṭibaddhacitto bhikkhu vigatachandarāgo hutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi.

Tena ca samayena sirimā devakaññā attano vibhavasamiddhiṃ oloketvā āgataṭṭhānaṃ oloketi purimattabhāve attano sarīrasamīpe bhikkhusaṅghaparivutaṃ bhagavantaṃ ṭhitaṃ mahājanakāyañca sannipatitaṃ disvā pañcahi devakaññāsatehi parivutā pañcahi rathasatehi dissamānakāyā āgantvā rathato otaritvā saparivārā bhagavantaṃ vanditvā katañjalī aṭṭhāsi. Tena ca samayena āyasmā vaṅgīso bhagavato avidūre ṭhito hoti. So bhagavantaṃ etadavoca “paṭibhāti maṃ bhagavā ekaṃ pañhaṃ pucchitu”nti. “Paṭibhātu taṃ vaṅgīsā”ti bhagavā avoca. Āyasmā vaṅgīso taṃ sirimaṃ devadhītaṃ -

137. “Yuttā ca te paramaalaṅkatā hayā, adhomukhā aghasigamā balī javā;
Abhinimmitā pañcarathāsātā ca te, anventi taṃ sārathicoditā hayā.

138. “Sā tiṭṭhasi rathavare alaṅkatā,
Obhāsayam jālamiva jotī povako;
Pucchāmi taṃ varatanu anomadassane,
Kasmā nu kāyā anadhivaram upāgamī”ti. - paṭipucchi;

137. Tattha yuttā ca te paramaalaṅkatā hayāti paramam ativiya visesato alaṅkatā, paramehi vā uttamehi dibbehi assālaṅkārehi alaṅkatā, paramā vā aggā seṭṭhā ājānīyā sabbālaṅkārehi alaṅkatā hayā assā te tava rathe yojitā, yuttā vā te rathassa ca anucchavikā, aññamaññaṃ vā sadisatāya yuttā saṃsaṭṭhāti attho. Ettha ca “paramaalaṅkatā”ti purimasmim pakkhe sandhim akatvā dutiyasmim pakkhe avibhattikaniddeso daṭṭhabbo. Adhomukhāti heṭṭhāmukhā. Yadi te tadā pakatiyāva ṭhitā, devalokato oroḥaṇavasena “adhomukhā”ti vuttā. Aghasigamāti vehāsaṃgamā. Balīti balavanto. Javāti javanakā, balavanto ceva vegavanto cāti attho. Abhinimmitāti tava puññakammena nimmitā nibbattā. Sayam nimmitameva vā sandhāya “abhinimmitā”ti vuttaṃ nimmānaratibhāvato sirimāya devadhītāya. Pañcarathāsātāti gāthāsukhatthaṃ thakārassa dīghaṃ liṅgavipallāsaṅka katvā vuttaṃ, vibhattialopo vā daṭṭhabbo, pañca rathasātānīti attho. Anventi taṃ sārathicoditā hayāti sārathīhi coditā viya rathesu yuttā ime hayā bhadde, devate, taṃ anugacchanti. “Sārathiacoditā”ti keci paṭhanti, sārathīhi acoditā eva anugacchantīti attho. “Sārathicoditā hayā”ti ekaṃyeva vā padaṃ gāthāsukhatthaṃ dīghaṃ katvā vuttaṃ, sārathicoditahayā pañca rathasātāti yojanā.

138. Sā tiṭṭhasīti sā tvaṃ tiṭṭhasi. Rathavareti rathuttame. Alaṅkatāti saṭṭhisakaṭābhārehi dibbālaṅkārehi alaṅkatasarīrā. Obhāsayam jālamiva jotī pāvakoṭi obhāsentī jotiriva jalantī pāvako viya ca tiṭṭhasi, samantato obhāsentī jalantī tiṭṭhasīti vuttaṃ hoti. “Jotī”ti ca candimasūriyanakkhattatārakarūpānaṃ sādharmaṇanāmaṃ. Varatanūti uttamarūpadhare sabbaṅgasobhane. Tato eva anomadassane alāmakadassane, dassanīye pāsādiketi attho. Kasmā nu kāyā anadhivaram upāgamīti kuto nāma devakāyato anuttaram sammāsambuddhaṃ payirupāsānāya upagañchi upagatāsi.

Evaṃ therena pucchitā sā devatā attānaṃ āvikarontī -

139. “Kāmaggapattānaṃ yamāhunuttaram, nimmāya nimmāya ramanti devatā;
Tasmā kāyā accharā kāmavaṇṇinī, idhāgatā anadhivaram namassitu”nti. -

Gāthamāha.

139. Tattha kāmaggapattānaṃ yamāhunuttaranti kāmūpabhogehi aggabhāvaṃ pattānaṃ paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ yaṃ devakāyaṃ yasena bhogādivasena ca anuttaranti vadanti, tato kāyā. Nimmāya nimmāya ramanti devatāti nimmānaratidevatā attanā yathārucite kāme sayam nimminivā nimminivā ramanti kīḷanti laḷantā abhiramanti. Tasmā kāyāti tasmā nimmānaratidevanikāyā. Kāmavaṇṇinīti kāmārūpadharā yathicchitarūpadhārinī. Idhāgatāti idha imasmim manussaloke, imaṃ vā manussalokaṃ āgatā.

Evaṃ devatāya attano nimmānaratidevatābhāve kathite puna thero tassā purimabhavaṃ tattha katapuññakammaṃ laddhiṅca kathāpetukāmo -

140. “Kiṃ tvaṃ pure sucaritamācarīdha, kenacchasi tvaṃ amitayasā sukhedhitā;
Iddhī ca te anadhivarā vihaṅgamā, vaṇṇo ca te dasa disā virocāti.
141. “Devehi tvaṃ parivutā sakkatā casi,
Kuto cutā sugatigatāsi devate;
Kassa vā tvaṃ vacanakarānusāsaniṃ,
Ācikkha me tvaṃ yadi buddhasāvikā”ti. - dve gāthā abhāsi;
140. Tattha ācarīti dīghaṃ katvā vuttaṃ, upacinīti attho. Iddhīti nipātamattaṃ, idha vā imasmiṃ devattabhāve. Kenacchasiṃ kena puññakammena assatthā acchasi.
“Kenāsi tva”nti keci paṭhanti. Amitayasāti na mitayasā anappakaparivārā.
Sukhedhitāti sukkena vaḍḍhitā, suparibrūhitadibbasukhāti attho. Iddhīti dibbānubhāvo. Anadhivarāti adhikā visiṭṭhā aññā etissā natthīti anadhivarā, atiuttamāti attho. Vihaṅgamāti vehāsagāminī. Dasa disāti dasapi disā. Virocatīti obhāseti.
141. Parivutā sakkatā casīti samantato parivāritā sambhāvitā ca asi. Kuto cutā sugatigatāsīti pañcasu gatīsu kataragatito cutā hutvā sugatiṃ imaṃ devagatiṃ paṭisandhivasena upagatā asi. Kassa vā tvaṃ vacanakarānusāsaniṃti kassa nu vā satthu sāsane pāvācane ovādānusāsaniṃsampaṭicchanaṃ tvaṃ vacanakarā asīti yojanā. Kassa vā tvaṃ satthu vacanakarā anusāsakassa anusīṭṭhiyaṃ patiṭṭhānenāti evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. Evaṃ anuddesikavasena tassā laddhiṃ pucchitvā puna uddesikavasena “ācikkha me tvaṃ yadi buddhasāvikā”ti pucchati. Tattha buddhasāvikāti sabbampi ñeyyadhammaṃ sayambhuññāṇena hatthatale āmalakaṃ viya paccakkhato buddhattā buddhassa bhagavato dhammassavanante jātāti buddhasāvikā.
- Evaṃ therena pucchitamattaṃ kathenti devatā imā gāthā abhāsi -
142. “Nagantare nagaravare sumāpīte, paricārīkā rājavarassa sirimato;
Nacce gīte paramasusikkhitā ahuṃ, sirimāti maṃ rājagahe avediṃsu.
143. “Buddho ca me isinisabho vināyako, adesayī samudaya dukkhaniccatāṃ;
Asaṅkhatāṃ dukkhanirodha sassatāṃ, maggañcimāṃ akuṭilamañjaṣaṃ sivaṃ.
144. “Sutvānaṃ amatapadaṃ asaṅkhatāṃ, tathāgatassanadhivarassa sāsanaṃ;
Sīlesvahaṃ paramasusaṃvutā ahuṃ, dhamme ṭhitā naravarabuddhadesite.
145. “Ñatvānaṃ virajapadaṃ asaṅkhatāṃ, tathāgatenanadhivarena desitaṃ;
Tatthevahaṃ samathasamādhimāphusiṃ, sāyeva me paramaniyāmatā ahu.
146. “Laddhānaṃ amatavaraṃ visesanaṃ, ekaṃsīkā abhisamaye visesiya;
Asaṃsayā bahujanapūjitā ahaṃ, khiḍḍāratiṃ paccanubhomanappakaṃ.
147. “Evaṃ ahaṃ amatadasamhi devatā, tathāgatassanadhivarassa sāvīkā;
Dhammaddasā paṭhamaphale patiṭṭhitā, sotāpannā na ca pana matthi duggati.
148. “Sā vanditūṃ anadhivaraṃ upāgamiṃ, pāsādike kusalarate ca bhikkhavo;
Namassitūṃ samaṇasamāgamaṃ sivaṃ, sagāravā sirimato dhammarājino.

149. “Disvā munim muditamanamhi pīṇitā, tathāgataṃ naravaradammasārathim;
Taṇhacchidaṃ kusalarataṃ vināyakam, vandāmahaṃ
paramahitānukampaka”nti.

142. Tattha nagantareti isigilivepullavebhārapaṇḍavagijjhakūṭasaṅkhātānaṃ
pañcannaṃ pabbatānaṃ antare vemajjhe, yato taṃ nagaraṃ “giribbaja”nti vuccati.
Nagaravareti uttamanagare, rājagahaṃ sandhāyāha. Sumāpiteti
mahāgovindapaṇḍitena vatthuvijjāvidhinā sammadeva nivesite. Paricārikāti
saṃgītaparicariyāya upaṭṭhāyikā. Rājavarassāti bimbisāramahārājassa. Sirimatoti
ettha “sirīti buddhipuññaṃ adhivacana”nti vadanti. Atha vā puññaṃ nibbattā
saṃrasobhaggādisampatti katapuññaṃ nissayati, katapuññaṃ vā nissīyatīti “sirī”ti
vuccati, sā etassa atthīti sirimā, tassa sirimato. Paramasusikkhitāti ativiya
sammadeva ca sikkhitā. Ahunti ahosiṃ. Avedimsūti aññāsum.

143. Isinisabhoti gavasatajeṭṭhako usabho, gavasahassajeṭṭhako vasabho,
vajasatajeṭṭhako vā usabho, vajasahassajeṭṭhako vasabho, sabbagavaseṭṭho
sabbaparissayasaho seto pāsādiko mahābhāravaho asanisatasaddehipi
asampakampiyo nisabho. Rathā so attano nisabhabalena samannāgato catūhi pādehi
pathaviṃ uppīletvā kenaci parissayena akampiyo acalaṭṭhānena tiṭṭhati, evaṃ
bhagavā dasahi tathāgatabalehi samannāgato catūhi vesārajapādehi
aṭṭhapaṇṇasāpathaviṃ uppīletvā sadevake loke kenaci paccatthikena paccāmittena
akampiyo acalaṭṭhānena tiṭṭhati, tasmā nisabho viyāti nisabho. Silādīnaṃ
dhammakhandhānaṃ esanaṭṭhena “isī”ti laddhavohāresu sekkhāsekkhaisīsu
nisabho, isīnaṃ vā nisabho, isi ca so nisabho cāti vā isinisabho. Veneyyasatte vinetīti
vināyako, nāyakavirahitoti vā vināyako, sayambhūti attho.

Adesayī samudaya dukkhaniccatanti samudayasaccassa ca dukkhasaccassa ca
aniccataṃ vayadhammataṃ abhāsi. Tena “yaṃkiñci samudayadhammaṃ, sabbam
taṃ nirodhadhamma”nti attano abhisamayañāṇassa pavattiākāraṃ dasseti.
Samudaya dukkhaniccatanti vā samudayasaccañca dukkhasaccañca aniccatañca.
Tattha samudayasaccadukkhasaccaggahaṇena vipassanāya bhūmiṃ dasseti,
aniccatāgahaṇena tassā pavattiākāraṃ dasseti. Saṅkhārānañhi aniccākāre vibhāvite
dukkhākāro anattākāropi vibhāvitoyeva hoti taṃ nibbandhanattā tesam. Tenāha
“yadaniccaṃ, taṃ dukkhaṃ, yaṃ dukkhaṃ, tadanattā”ti. Asaṅkhatam
dukkhanirodhasassatanti kenaci paccayena na saṅkhatanti asaṅkhatam, sabbakālaṃ
tathabhāvena sassataṃ, sakalavaṭṭadukkhanirodhabhāvato dukkhanirodham
ariyasaccañca me adesayīti yojanā. Maggañcīmaṃ akuṭilamañjasam sīvanti
antadvayaparivajjanena kuṭilabhāvakarānaṃ māyādīnaṃ kāyavaṇṇakādīnañca
pahānena akuṭilaṃ, tato eva añjasam, asivabhāvakarānaṃ kāmarāgādīnaṃ
samucchindanena sivaṃ nibbānaṃ. Magganti nibbānatthikehi maggīyati, kilese vā
mārento gacchatīti “maggo”ti laddhanāmaṃ idaṃ tumhākañca mamañca
paccakkhabhūtaṃ dukkhanirodhagāminipaṭipadāsaṅkhātāṃ ariyasaccañca me
adesayīti yojanā.

144. Sutvānaṃ amatapadaṃ asaṅkhatam, tathāgatassanadhivarassa sāsananti
ettha ayaṃ saṅkhepattho - tathā āgamanādiatthena tathāgatassa, sadevake loke
aggabhāvato anadhivarassa, sammāsambuddhassa amatapadaṃ asaṅkhatam
nibbānaṃ uddissa desitattā, amatassa vā nibbānassa paṭipajjanupāyattā kenacipi

asaṅkharāṇīyattā ca amatapadaṃ asaṅkhataṃ sāsanaṃ saddhammaṃ ahaṃ
sutvānāti. Sīlesvahanti sīlesu nipphādetabbesu ahaṃ. Paramasusaṃvutāti ativiya
sammadeva saṃvutā. Ahunti ahosiṃ. Dhamme ʈhitāti paṭipattidhamme paṭiṭṭhitā.

145. ņatvānāti sacchikiriyābhisamayavasena jānitvā. Tatthevāti tasmīṃyeva khaṇe,
tasmīṃyeva vā attabhāve. Samathasamādhimāphusinti paccaṇīkadhammānaṃ
samucchedavasena samanato vūpasamanato paramatthasamathabhūtaṃ
lokuttarasamādhimāphusiṃ adhigacchiṃ. Yadi pi yasmiṃ khaṇe nirodhassa
sacchikiriyābhisamayo, tasmīṃyeva khaṇe maggassa bhāvanābhisamayo,
ārammaṇapaṭivedhaṃ pana bhāvanāpaṭivedhasseva purimasiddhikāraṇaṃ viya
katvā dassetuṃ -

“ņatvānaṃ virajapadaṃ asaṅkhataṃ, tathāgatenanadhipareṇa desitaṃ”.

Tatthevaṃ ‘samathasamādhimāphusi’nti vuttaṃ yathā “cakkhuṇca paṭicca rūpe ca
upapajjati cakkhuviññāṇa”nti. ņatvānāti vā samānakālavasena vuttanti veditabbaṃ
yathā “nīhantvāna taṃ sabbaṃ, ādicco nabhamuggato”ti. Sāyevāti yā
lokuttarasamādhivāsanā laddhā, sāyeva. Paramanīyāmatāti paramā uttamā
magganīyāmatā.

146. Visesananti puthujjanehi visesaṃ visiṭṭhabhāvasādhakaṃ. Ekaṃsīkāti
“sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti
ekaṃsagāhavaṭī ratanattaye nibbīkicchā. Abhisamaye visesiyāti
saccaṭivedhavasena visesaṃ patvā. “Visesinī”ti paṭhanti, abhisamayahetu
visesavatīti attho. Asaṃsayāti soḷasavattukāya aṭṭhavattukāya ca vicīkicchāya
pahīnattā apagatasāṃsayā. “Asaṃsiyā”ti keci paṭhanti. Bahujanapūjītāti sugatīhi
parehi paṭṭhānīyaguṇāti attho. Khīḍḍaratinti khīḍḍabhūtaṃ ratiṃ, atha vā khīḍḍāṇca
ratiṇca khīḍḍāvīhāraṇca ratisukhaṇca.

147. Amatadasamhīti amatadasā nibbānadassāvinī amhi. Dhammaddasāti
catusaccadhammaṃ diṭṭhavaṭī. Sotāpannāti ariyamaggasotaṃ ādito pattā. Na ca
pana matthi duggatīti na ca pana me atthi duggati avinipātadhammattā.

148. Pāsādiketi pasāḍāvahe. Kusalarateti kusale anavajjadhamme nibbāne rate.
Bhikkhavoti bhikkhū namassituṃ upāgaminti yojanā. Samaṇasamāgamaṃ sivanti
samaṇānaṃ samitapāpānaṃ buddhabuddhasāvakānaṃ sivaṇca dhammaṃ khemaṃ
samāgamaṃ saṅgamaṃ payirupāsituṃ upāgaminti sambandho. Sirimato
dhammarājinoti bhummatthe sāmivacanaṃ. Sirimati dhammarājinīti attho. Evameva
ca keci paṭhanti.

149. Muditamanamhīti moditamanā amhi. Pīṇitāti tuṭṭhā, pītirasavasena vā tittā.
Naravaradammasārathinti naravaro ca so aggapuggalattā, dammānaṃ
dametabbānaṃ veneyyānaṃ nibbānābhīmukhaṃ sāraṇato dammasārathi cāti
naravaradammasārathi, taṃ. Paramahitānukampakanti paramena uttamaṇa hitena
sabbasattānaṃ anukampakaṃ.

Evaṃ sirimā devadhītā attano laddhipavedanamukhena ratanattaye pasādaṃ
pavedetvā bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaṇca vanditvā padakkhiṇaṃ katvā
devalokameva gatā. Bhagavā tameva otiṇṇavatthuṃ aṭṭhuppattiṃ katvā dhammaṃ
desesi, desanāpariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṃ pāpuṇi, sampattaparisāyapi
sā dhammadesanā sātthikā jātāti.

17. Kesakārīvimānavaṇṇanā

150-156. Idam vimānaṃ ruciraṃ pabhassaranti kesakārīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tena kho pana samayena sambahulā bhikkhū pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya bārāṇasiṃ piṇḍāya pavasiṃsu. Te aññatarassa brāhmaṇassa gehadvārasamīpena gacchanti. Tasmiṃca gehe brāhmaṇassa dhītā kesakārī nāma gehadvārasamīpe mātu sīsato ūkā gaṇhanti te bhikkhū gacchante disvā mātaraṃ āha “amma, ime pabbajitā paṭhamena yobbanena samannāgatā abhirūpā dassanīyā pāsādikā sukhumālā kenaci pārijuññaṇa anabhibhūtā maññe, kasmā nu kho ime imasmiṃyeva vaye pabbajanti”ti? Taṃ mātā āha “atthi, amma, sakyaputto sakyakulā pabbajito buddho loke uppanno, so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyośanakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ, parisuddhaṃ brahmacariyaṃ pakāseti, tassa ime dhammaṃ sutvā pabbajanti”ti.

Tena ca samayena āgataphalo viññātasāsano aññataro upāsako tāya vīthiyā gacchanto taṃ kathaṃ sutvā tassaṃ santikaṃ upasaṅkami. Atha naṃ brāhmaṇī āha “etarahi kho upāsaka bahū kulaputtā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantaṃ ñātiparivaṭṭaṃ pahāya sakyasamaye pabbajanti, te kiṃ nu kho atthavaṣaṃ sampassantā pabbajanti”ti? Taṃ sutvā upāsako “kāmesu ādīnavaṃ, nekkhamme ca ānisaṃsaṃ sampassantā”ti vatvā attano ñāṇabalānurūpaṃ tamatthaṃ vitthārato kathesi, tiṇṇaṃca ratanānaṃ guṇe pakāsesi, pañcannaṃ sīlānaṃ diṭṭhadhammikaṃ samparāyikaṃca guṇānisaṃsaṃ pavedesi. Atha brāhmaṇadhītā taṃ “kiṃ amhehipi saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāya tayā vutte guṇānisaṃse adhigantaṃ sakkā”ti pucchi. So “sabbasādhāraṇā ime dhammā bhagavatā bhāsītā, kasmā na sakkā”ti vatvā tassā saraṇāni ca sīlāni ca adāsi. Sā gahitasaraṇā samādinnaṣīlā ca hutvā puna āha “kiṃ ito uttari aññampi karaṇīyaṃ atthi”ti. So tassā viññubhāvaṃ sallakkhento “upanissayasampannā bhavissati”ti ñatvā sarīrasabhāvaṃ vibhāvento dvattiṃsākārakammaṭṭhānaṃ kathetvā kāye virāgaṃ uppādetvā upari aniccatādipaṭisaṃyuttāya dhammiyā kathāya saṃvejetvā vipassanāmaggaṃ ācikkhitvā gato. Sā tena vuttanayaṃ sabbam manasi katvā paṭikūlamanasikāre samāhitacittā vipassanaṃ paṭṭhapetvā upanissayasampattiyaṃ na cirasseva sotāpattiṃphale paṭiṭṭhahi. Athāparena samayena kālaṃ katvā sakkassa devaraṇṇo paricārīka hutvā nibbatti, sataṣaṇṇaṃcassā accharāparivāro ahosi. Taṃ sakko devarājā disvā acchariyabbhutaṃcittajāto pamuditahadayo -

150. “Idam vimānaṃ ruciraṃ pabhassaraṃ, veḷuriyathambhaṃ satataṃ sunimmitaṃ;
Suvaṇṇarukkhehi samantamotthataṃ, ṭhānaṃ mamaṃ
kammavipākasambhavaṃ.
151. “Tatrūpapannā purimaccharā imā, sataṃ saṇassāni sakena kammunā;
Tvaṃsi ajjhupagatā yasassinī, obhāsayaṃ tiṭṭhasi pubbadevatā.
152. “Sasī adhiggaṃ yathā virocasi, nakkhattarājāriva tārakāgaṇaṃ;
Tatheva tvaṃ accharāsaṅgaṇaṃ imaṃ, daddallamānā yasasā virocasi.
153. “Kuto nu āgamma anomadassane, upapannā tvaṃ bhavanaṃ mamaṃ idam;

Brahmaṃva devā tidasā sahindakā, sabbe na tappāmase dassanena ta’nti. -

Catūhi gāthāhi tāya katakammaṃ pucchi.

150. Tattha idaṃ vimānanti yasmiṃ vimāne sā devatā uppannā, taṃ attano vimānaṃ sandhāyāha. Satatanti sabbakālaṃ ruciraṃ pabhassaranti yojanā. Satatanti vā sammātataṃ, ativiya vitthiṇṇanti attho. Samantamotthanti samantato avatthataṃ chāditam. Ṭhānanti vimānameva sandhāya vadati. Tañhi tiṭṭhanti ettha katapuññaṃ tiṭṭhanti vuccati. Kammavipākasambhavanti kammavipākabhāvena sambhūtaṃ, kammavipākena vā saha sambhūtaṃ. Mamanti idaṃ mama ṭhānaṃ mama kammavipākasambhavanti dvīhipi padehi yojetabbaṃ.

151. Tatrūpapannāti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho - tatra tasmiṃ yathāvutte vimāne upapannāti nibbattā pageva uppannattā pubbadevatā imā purimā accharāyo parimāṇato sataṃ sahasāni. Tvaṃsīti tvaṃ asi sakena kammunā ajjhupagatā upapannā. Yasassinīti parivārasampannā, teneva sakena kammunā kammānubhāvena obhāsayanti virocāmānā tiṭṭhasīti.

152. Idāni tameva obhāsaṃ upamāya vibhāvento “sasi”ti gāthamāha. Tassattho - yathā sasalañchanayogena “sasi”ti, nakkhattehi adhikaguṇatāya “nakkhattarājā”ti ca laddhanāmo cando sabbam tārakāgaṇam adhiggaṃyha abhibhavitvā virocati virājati, tattheva tvaṃ imaṃ accharānaṃ devakaññaṃ gaṇaṃ samūhaṃ attano yasasā daddallamānā ativiya vijjotamānā virocasi. Ettha ca “imā”ti “ima”nti ca nipātamattaṃ. Keci pana “nakkhattarājāriva tārāgaṇaṃ tattheva tva”nti paṭhanti.

153. Idāni tassā devatāya purimabhavaṃ tattha katapuññaṃ pucchanto “kuto nu āgammā”ti gāthamāha. Tattha kuto nu āgammāti kuto nu bhavato kuto nu puññaṃ kammato kāraṇabhūtato idaṃ mama bhavanaṃ āgama bhadde anomadassane sabbaṅgasobhane tvaṃ upapannā uppattigahaṇavasena upagatā. “Anomadassane”ti vuttamevatthaṃ upamāya pakāsento “brahmaṃva devā tidasā sahindakā, sabbe na tappāmase dassanena ta’nti āha. Tattha yathā brahmaṇaṃ sahampatiṃ sanaṅkumāraṃ vā upagataṃ saha indenāti sahindakā tāvatimsā devā passantā dassanena na tappanti, evaṃ tava dassanena mayaṃ sabbe devā na tappāmaseti attho.

Evaṃ pana sakkena devānamindena pucchitā sā devatā tamatthaṃ pakāsenti -

154. “Yametaṃ sakka anupucchase mamaṃ, kuto cutā tvaṃ idha āgatāti;
Bārāṇasī nāma puratthi kāsinaṃ, tattha ahosiṃ pure kesakārikā.

155. “Buddhe ca dhamme ca pasannamānasā, saṅghe ca ekantagatā asaṃsayā;
Akhaṇḍasikkhāpadā āgatapphalā, sambodhidhamme niyatā anāmayā”ti. -

Gāthadvayamāha.

154-155. Tattha yametanti yaṃ etaṃ pañhanti attho. Anupucchaseti anukūlabhāvena pucchasi. Mamanti maṃ. Puratthi puram atthi. Kāsinaṃ kāsiraṭṭhassa. Kesakārikāti purimattabhāve attano nāmaṃ vadati. Buddhe ca dhamme cātiādinā attano puññaṃ vibhāveti.

Puna sakko tassā taṃ puññasampattiṃca dibbasampattiṃca anumodamāno -

156. “Tantyaḥbhinandāmase svāgataṃ te,

Dhammena ca tvaṃ yasaṃ virocasi;
Buddhe ca dhamme ca pasannamānase,
Saṅghe ca ekantagata asaṃsaye;
Akhaṇḍasikkhāpade āgatapphale,
Sambodhidhamme niyate anāmaya’’ti. - āha;

156. Tattha tanyābhinandāmaseti taṃ te duvidhampi sampattiṃ abhinandāma anumodāma. Svāgataṃca teti tuyhaṃca idhāgamaṃ svāgataṃ, amhākaṃ pītisomanassasaṃvaddhanameva. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Taṃ pana pavattiṃ sakko devarājā āyasmato mahāmoggallānattherassa kathesi, thero bhagavato nivedesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā sadevakassa lokassa sātthikā jātāti.

Kesakārīvimānavañṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Sattarasavatthupaṭimaṇḍitassa paṭhamassa pīṭhavaggassa

Atthavañṇanā niṭṭhitā.

2. Cittalatāvaggo

1. Dāsivimānavañṇanā

157-172. Dutiyavagge api sakkova devindoti dāsivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati jetavane viharante sāvattvivāsī aññataro upāsako sambahulehi upāsakehi saddhiṃ sāyanhasamayaṃ vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā parisāya vuṭṭhitāya bhagavantaṃ upasaṅkamtivā “ito paṭṭhāya ahaṃ, bhante, saṅghassa cattāri niccabhattāni dassāmi’’ti āha. Atha naṃ bhagavā tadanucchavikaṃ dhammakathaṃ kathetvā vissajjesi. So “mayā, bhante, saṅghassa cattāri niccabhattāni paññattāni. Sve paṭṭhāya ayyā mama gehaṃ āgacchantū’’ti bhattuddesakassa ārocetvā attano gehaṃ gantvā dāsiyā tamatthaṃ ācikkhitvā “tattha tayā niccakālaṃ appamattāya bhavitabba’’nti āha. Sā “sādhū’’ti sampaṭicchi. Pakatīyāva sā saddhāsampannā puñṇakāmā sīlavatī, tasmā divase divase kālasseva utṭhāya paṇītaṃ annapānaṃ paṭiyādetvā bhikkhūnaṃ nisīdanaṭṭhānaṃ susammaṭṭhaṃ superibhaṇḍakaṃ katvā āsanāni paññāpetvā bhikkhū upagate tattha nisīdāpetvā vanditvā gandhapupphadhūpadīpehi pūjetvā sakkaccaṃ parivisati.

Athekadivasāṃ bhikkhū katabhattakicce upasaṅkamtivā vanditvā evamāha “kathaṃ nu kho, bhante, ito jātiādidukkhato parimutti hoti’’ti. Bhikkhū tassā saraṇāni ca pañca sīlāni ca datvā kāyasabhāvaṃ pakāsetvā paṭikūlamanasikāre niyojesuṃ, apare aniccatāpaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ kathesuṃ. Sā soḷasa vassāni sīlaṃ rakkhantī antaranarā yoniso manasikarontī ekadivasāṃ dhammassavanasappāyaṃ labhitvā ñāṇassa ca paripakkattā vipassanaṃ vadḍhetvā sotāpattiphalaṃ sacchākāsi. Sā aparena samayena kālaṃ katvā sakkassa devaraṇṇo vallabhā paricārikā hutvā nibbatti. Sā satṭhitūriyasahashehi paricariyamānā accharāsatasahassaparivutā mahantaṃ dibbasampattiṃ anubhavanti pamudā modamānā saparivārā uyyānādīsu vicarati. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva disvā -

157. “Api sakkova devindo, ramme cittalatāvane;

Samantā anupariyāsi, nārīgaṇapurakkhatā;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

158. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
159. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti. - pucchi;
160. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
161. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, dāsī ahosiṃ parapessiyā kule.
162. “Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino;
Tassā me nikkamo āsi, sāsane tassa tādino.
163. “Kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyo, neva atthettha saṇṭhanaṃ;
Sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ, maggo sovattthiko sivo.
164. “Akaṇṭako agahano, uju sabbhi pavedito;
Nikkamassa phalaṃ passa, yathidaṃ pāpuṇitthikā.
165. “Āmantanikā raññaṃhi, sakkassa vasavattino;
Saṭṭhi tūriyasahassāni, paṭibodhaṃ karonti me.
166. “Ālambo gaggaro bhīmo, sādhuṇvādī ca saṃsayo;
Pokkharo ca suphasso ca, vīṇāmokkhā ca nāriyo.
167. “Nandā ceva sunandā ca, soṇadinnā sucimhitā;
Alambusā missakesī ca, puṇḍarīkāti dāruṇī.
168. “Eṇīphassā suphassā ca, subhaddā muduvādinī;
Etā cañña ca seyyāse, accharānaṃ pabodhikā.
169. “Tā maṃ kālenupāgantvā, abhibhāsanti devatā;
Handa naccāma gāyāma, handa taṃ ramayāmase.
170. “Nayidaṃ akatapuññaṃ, katapuññaṃ namevidaṃ;
Asokaṃ nandanaṃ rammaṃ, tidasānaṃ mahāvanaṃ.
171. “Sukhaṃ akatapuññaṃ, idha natthi parattha ca;
Sukhañca katapuññaṃ, idha ceva parattha ca.
172. “Tesaṃ saḥabyakāmānaṃ, kattabbaṃ kusalaṃ bahuṃ;
Katapuñña hi modanti, sagge bhogasamaṅgino”ti. -devatā vissajjesi;

157. Tattha api sakkova devindoti apisaddo sambhāvanāyaṃ, ivasaddo ikāralopaṃ katvā vutto upamāyaṃ, tasmā yathā nāma sakko devānamindoti attho. Sakkasamabhāvo tissā devatāya parivārasampattidassanattamaṃ vutto. Keci “apīti nipātamatta”nti vadanti. Cittalatāvaneti cittāya nāma devadhītāya puññānubhāvena nibbatte, cittānaṃ vā vicittapupphaphalādivisesayuttānaṃ santānakavallīdīnaṃ tattha yebhuyyatāya cittalatāvananti laddhanāme devuyyāne.

161. Parapessiyāti paresaṃ kule tasmaṃ tasmaṃ kicce pesaniyā, paresaṃ veyyāvaccakārīti attho.

162. Tassā me nikkamo āsi, sāsane tassa tādinoti tassā dāsiyāpi samānāya pañcahi cakkhūhi cakkhumato buddhassa bhagavato upāsikā hutvā soḷasa vassāni sīlaṃ rakkhantiyā kammaṭṭhānañca manasi karontiyā manasikārānubhāvena me mayhaṃ uppajjamāne sattatimsabodhipakkhiyadhammasaṅkhāte itṭhādīsu tādīlakkaṇasampattiyā tādino satthu sāsane tappariyāpannoyeva saṃkilesapakkhato nikkamanena “nikkamo”ti laddhanāmo sammāvāyāmo āsi ahosi uppajji.

163-164. Tassa pana nikkamassa pubbhāgassa pavattākāraṃ dassetuṃ “kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyo, neva atthettha saṅghananti vuttaṃ. Tassattho - yadipi me ayaṃ kāyo bhijjatu vinassatu, tattha kiñcimattampi apekkhaṃ akarontī ettha etasmaṃ kammaṭṭhānānuyoge neva atthi, me vīriyassa saṅghanaṃ sithilīkaraṇanti vīriyaṃ samuttejenti vipassanaṃ ussukkāpesinti.

Idāni tathā vipassanaṃ ussukkāpetvā paṭiladdhagunaṃ dassenti -

“Sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ, maggo sovatthiko sivo;

Akaṇṭako agahano, uju sabbhi pavedito;

Nikkamassa phalaṃ passa, yathidaṃ pāpuṇitthikā”ti. - āha;

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yo niccasīlavasena samādinnaṃ pañcannaṃ sikkhāpadānaṃ sikkhākoṭṭhāsānaṃ upanissayabhāvena laddhattā tesam paripūritattā ca sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ sambandhībhūto, yasmiṃ santāne uppanno, tassa sabbākārena sotthibhāvasampādanato sundaratthabhāvato ca sovatthiko sotthiko, saṃkilesadhammehi anupaddutattā khemappattihetutāya ca sivo, rāgakaṇṭakādīnaṃ abhāvena akaṇṭako, kilesadiṭṭhiduccaritagahanasamucchedanato agahano, sabbajimhavaṅkakuṭilabhāvāpagamahetutāya uju, buddhādīhi sappurisehi pakāsītattā sabbhi pavedito ariyamaggo, taṃ yathā yena upāyabhūtena itthikā dvaṅgulabahalabuddhikāpi samānā pāpuṇiṃ, tassa nikkamassa yathāvuttavīriyassa idaṃ phalaṃ passāti sakkaṃ ālapati.

165. Āmantanikā raññomhi, sakkassa vasavattinoti sayaṃvasībhāvena vattanato, dvīsu devalokesu attano vasaṃ issariyaṃ vattetīti vā vasavattī, tassa vasavattino sakkassa devarañño āmantanikā ālāpasallāpayoggā, kīḷanakāle vā tena āmantetabbā amhi, nikkamassa vīriyassa phalaṃ passāti yojanā. Ātatavitatādibhedena pañca tūriyaṅgāni dvādasahi pañibhāgehi ekato pavajjamānāni saṭṭhi honti, tāni pana sahasamattāni payirupāsanasena upaṭṭhitāni sandhāyāha “saṭṭhi tūriyasahasāni, paṭibodhaṃ karonti me”ti. Tattha paṭibodhanti pītisomanassānaṃ pabodhanaṃ.

166-168. Ālambotiādi tūriyavāḍakānaṃ devaputtānaṃ ekadesato nāmaggaḥaṇanti vadanti, tūriyānaṃ panetaṃ nāmaggaḥaṇaṃ. Vīṇāmokkhādikā devadhītā. Sucimhitāti suddhamihitā, nāmameva vā etaṃ. Muduvādinīti mudunāva vadatīti muduvādinī, mudukaṃ ativiya vādanasīlā, nāmameva vā. Seyyāseti seyyatarā. Accharānanti accharāsu saṅgīte pāsaṃsatarā. Pabodhikāti pabodhanakarā.

169. Kālenāti yuttappattakālena. Abhibhāsantīti abhimukhā, abhiraṭā vā hutvā bhāsanti. Yathā ca bhāsanti, taṃ dassetuṃ “handa naccāma gāyāma, handa taṃ ramayāmase”ti vuttaṃ.

170. Idanti idaṃ mayā laddhaṭṭhānaṃ. Asokanti iṭṭhakantapiyamanāpānaṃyeva rūpādīnaṃ sambhavato visokaṃ. Tato eva sabbakālaṃ pamodasaṃvaddhanato nandanaṃ. Tidasānaṃ mahāvananti tāvaṭṭisaḍevānaṃ mahantaṃ mahaniyāñca uyyānaṃ.

171. Evarūpā dibbasampatti nāma puññakammavasenevāti odissakanayena vatvā panu anodissakanayena dassentī “sukhaṃ akatapuññāna”nti gāthamāha.

172. Puna attanā laddhassa dibbaṭṭhānassa parehi sādhaṇaṇakāmatāvasena dhammaṃ kathentī “tesaṃ saḥabyakāmāna”nti osānagāthamāha. Tesanti tāvaṭṭisaḍevānaṃ. Saḥabyakāmānanti saḥabhāvaṃ icchantehi, kattuatthe hi idaṃ sāmivacanaṃ. Saha vāti pavattatīti sahavo, tassa bhāvo saḥabyaṃ yathā vīrassa bhāvo vīriyanti.

Evaṃ thero devatāya attano puññakamme āvikate tassā saparivārāya dhammaṃ desetvā devalokato āgantvā taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisaṃyāya dhammaṃ desesi. Sā desanā sadevakassa lokassa sātthikā ahoṣīti.

Dāsivimānavajjānaṃ nīṭṭhitā.

2. Lakhumāvimānavajjānaṃ

173-185. Abhikkantena vaṇṇenāti lakhumāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati bārāṇasiyaṃ viharante kevaṭṭadvāraṃ nāma bārāṇasinagarassa ekaṃ dvāraṃ, tassa avidūre nivīṭṭhagāmopi “kevaṭṭadvāra”ntveva paññāyittha. Tattha lakhumā nāma ekā itthī saddhā pasannā buddhisampannā tena dvārena pavisante bhikkhū disvā vanditvā attano gehaṃ netvā kaṭacchubhikkhaṃ datvā teneva paricayena saddhāya vaḍḍhamānāya āsanāsālaṃ kāretvā tattha pavīṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ āsanaṃ upaneti, pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapeti. Yañca odanakummāsaḍākādi attano gehe vijjati, taṃ bhikkhūnaṃ deti. Sā bhikkhūnaṃ santike dhammaṃ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca patīṭṭhāya samāhitā hutvā vipassanākammaṭṭhānaṃ uggahetvā vipassanaṃ ussukkāpentī upanissayasampannatāya na cirasseva sotāpattiphale patīṭṭhahi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvaṭṭisaḥbhavane mahati vimāne nibbatti, accharāsaḥassañcassā parivāro ahoṣi. Sā tattha dibbasampattiṃ anubhavanti pamodamānā vicarati. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ caranto “abhikkantena vaṇṇenā”tiādigāthāhi pucchīti sabbaṃ vuttanayameva. Tena vuttaṃ -

173. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.

174. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;

Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

175. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
176. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
177. “Kevaṭṭadvārā nikkhamma, ahu mayhaṃ nivesanaṃ;
Tattha sañcaramānānaṃ, sāvakānaṃ mahesinaṃ.
178. “Odanaṃ kummāsaṃ ḍākaṃ, loṇasovīrakañcahaṃ;
Adāsiṃ ujubhūtesu, vipprasanna cetasā.
179. “Cātuddasiṃ pañcadasīṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhāñca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
180. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
Saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmahaṃ.
181. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;
Theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.
182. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.
183. “Tena metādiso vaṇṇo...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Mama ca, bhante, vacanena bhagavato pāde sirasā vandeyyāsi “lakhumā nāma, bhante, upāsikā bhagavato pāde sirasā vandatī”ti. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, bhante, yaṃ maṃ bhagavā aññatarasmiṃ sāmāññaphale byākareyya. Taṃ bhagavā sakadāgāmiphale byākāsīti.

177. Tattha kevaṭṭadvārā nikkhammāti kevaṭṭadvārato nikkhamanaṭṭhāne.

178. Ḍākanti taṇḍuleyyakādisākabyañjanaṃ. Loṇasovīrakanti dhaññarasādīhi bahūhi sambhārehi sampādetabbaṃ ekaṃ pānakaṃ. “Ācāmakañjikaloṇūdaka”ntipi vadanti.

Pucchāvissajjanāvasāne sā therassa dhammadesanāya sakadāgāmiphalaṃ pāpuṇi. Sesaṃ uttarāvidhāne vuttanayānusārena eva veditabbaṃ.

Lakhumāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

3. Ācāmadāyikāvimānavañṇanā

186-194. Piṇḍāya te carantassāti ācāmadāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena rājagahe aññataraṃ kulaṃ ahivātarogena upaddutaṃ ahosi. Tattha sabbe janā matā ṭhapetvā ekaṃ itthiṃ. Sā gehaṃ gehagatañca sabbaṃ dhanadhaññaṃ chaḍḍetvā maraṇabhayaabhītā bhittichiddena palātā anāthā hutvā paragehaṃ gantvā tassa piṭṭhipasse vasati. Tasmīṃ gehe manussā karuṇāyantaṃ ukkhaliādīsu avasiṭṭhaṃ yāgubhattaācāmādiṃ tassā denti. Sā taṃ bhuñjitvā jīvikaṃ kappeti.

Tena ca samayena āyasmā mahākassapo sattāhaṃ nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhito “kaṃ nu kho ahaṃ ajja āhārapaṭiggahaṇena anuggahessāmi, duggatito ca dukkhato ca mocessāmi”ti cintento taṃ itthiṃ āsannamaraṇaṃ nirayasamvattanikañcassā kammaṃ katokāsaṃ disvā “ayaṃ mayi gate attanā laddhaṃ ācāmaṃ dassati, teneva nimmānaratidevaloke uppajjissati, evaṃ nirayūpapattito mocetvā handāhaṃ imissā saggasampattiṃ nipphādessāmi”ti pubbaṇhasamayāṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ ādāya tassā nivesanaṭṭhānābhimukho gacchati. Atha sakko devānamindo aññātakavesena anekarasaṃ anekasūpabyañjanaṃ dibbāhāraṃ upanesi. Taṃ ñatvā thero “kosiya, tvaṃ katakusalo, kasmā evaṃ karosi, mā duggatānaṃ kapaṇānaṃ sampattiṃ vilumpī”ti paṭikkhipitvā tassā itthiyā purato aṭṭhāsi.

Sā therāṃ disvā “ayaṃ mahānubhāvo thero, imassa dātabbayuttakaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā idha natthi, idaṃca kiliṭṭhabhājanagataṃ tiṇacuṇṇarajānukiṇṇaṃ aloṇaṃ sītalaṃ apparasaṃ ācāmakañjiyamattaṃ edisassa dātuṃ na ussahāmi”ti cintetvā “aticchathā”ti āha. Thero ekapadanikkhepamattaṃ apasakkitvā aṭṭhāsi. Gehavāsino manussā bhikkhaṃ upanesuṃ, thero na sampaṭicchati. Sā duggatitthī “mameva anuggahatthāya idhāgato, mama santakameva paṭiggahetukāmo”ti ñatvā pasannamānasā ādarajātā taṃ ācāmaṃ therassa patte ākiri. Thero tassā pasādasamvaddhanatthaṃ bhuñjanākāraṃ dassesi, manussā āsanaṃ paññāpesuṃ. Thero tattha nisīditvā taṃ ācāmaṃ bhuñjitvā pivitvā onītapattapāṇī anumodanaṃ katvā taṃ duggatitthiṃ “tvaṃ ito tatiye attabhāve mama mātā ahoṣī”ti vatvā gato. Sā tena there atipasādañca uppādetvā tassā rattiyā paṭhamayāme kālaṃ katvā nimmānaratīnaṃ devānaṃ saḥabyataṃ upapajji. Atha sakko devarājā tassā kālakatabhāvaṃ ñatvā “kattha nu kho uppannā”ti āvajjento tāvatimsesu adisvā rattiyā majjhimayāme āyasmantaṃ mahākassapaṃ upasaṅkamitvā tassā nibbattaṭṭhānaṃ pucchanto -

185. “Piṇḍāya te carantassa, tuṇhībhūtassa tiṭṭhato;
Daliddā kapaṇā nārī, parāgāraṃ apassitā.

186. “Yā te adāsi ācāmaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
Sā hitvā mānusaṃ dehaṃ, kaṃ nu sā disataṃ gatā”ti. -

Dve gāthā abhāsi.

185. Tattha piṇḍāyāti piṇḍapātattāya. Tuṇhībhūtassa tiṭṭhatoti idaṃ piṇḍāya caraṇākāradassanaṃ, uddissa tiṭṭhatoti attho. Daliddāti duggatā. Kapaṇāti varākī. “Daliddā”ti iminā tassā bhogapārijuññaṃ dasseti, “kapaṇā”ti iminā ñātipārijuññaṃ. Parāgāraṃ apassitāti paragehaṃ nissitā, paresaṃ ghare bahipitṭhichadanaṃ nissāya vasantī.

186. Kaṃ nu sā disataṃ gatāti chasu kāmadevalokesu uppajjanavasena kaṃ nāma disaṃ gatā. Iti sakko “therena tathā katānuggahā uḷārāya dibbasampattiyā bhāginī, na ca dissatī”ti heṭṭhā dvīsu devalokesu apassanto saṃsayāpanno pucchati.

Athassa thero -

187. “Piṇḍāya me carantassa, tuṇhībhūtassa tiṭṭhato;
Daliddā kapaṇā nārī, parāgāraṃ apassitā.

188. “Yā me adāsi ācāmaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
Sā hitvā mānusaṃ dehaṃ, vippamuttā ito cutā.
189. “Nimmānaratino nāma, santi devā mahiddhikā;
Tattha sā sukhitā nārī, modatācāmadāyikā”ti. -

Pucchitaniyāmeneva paṭivacanaṃ dento tassā nibbattaṭṭhānaṃ kathesi.

188. Tattha vippamuttāti tato manussadobhaggiyato paramakāruṇṇavuttito vippamuttā apagatā.

189. Modatācāmadāyikāti ācāmamattadāyikā, sāpi nāma pañcame kāmasagge dibbasampattiyā modati, passa tāva khetasampattiphalanti dasseti.

Puna sakko tassā dānassa mahapphalataṃ mahānisaṃsatañca sutvā taṃ thomento -

190. “Aho dānaṃ varākiyā, kassape suppatiṭṭhitaṃ;
Parābhatena dānena, ijjhittha vata dakkhiṇā.
191. “Yā mahesittaṃ kāreyya, cakkavattissa rājino;
Nārī sabbaṅgakalyāṇī, bhattu cānomadassikā;
Etassācāmadānassa, kalamā nāgghati soḷasiṃ.
192. “Sutaṃ nikkhā sataṃ assā, sataṃ assatarīrathā;
Sataṃ kaṇṇāsahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;
Etassācāmadānassa, kalamā nāgghanti soḷasiṃ.
193. “Sataṃ hemavatā nāgā, īsādantā urūḷhavā;
Suvaṇṇakacchā mitaṅgā, hemakappanavāsasā;
Etassācāmadānassa, kalamā nāgacchanti soḷasiṃ.
194. “Catunnamapi dīpānaṃ, issaraṃ yodha kāraye;
Etassācāmadānassa, kalamā nāgghati soḷasi”nti. - āha;

190. Tattha ahoṭi acchariyatthe nipāto. Varākiyāti kapaṇiyā. Parābhatenāti parato ānītena, paresaṃ gharato ucchācariyāya laddhenāti attho. Dānenāti dātabbena ācāmamattena deyyadhammena. Ijjhittha vata dakkhiṇāti dakkhiṇā dānaṃ aho nipphajjittha, aho mahapphalā mahājutikā mahāvippahārā ahuvatthāti attho.

191. Idāni “itthiratanādīnīpi tassa dānassa satabhāgampi saḥassabhāgampi na upentī”ti dassetuṃ “yā mahesittaṃ kāreyyā”tiādi vuttaṃ. Tattha sabbaṅgakalyāṇīti “nātidīghā nātirassā nātikisā nātithūlā nātikālī nāccodātā atikkantā mānusaṃsaṇṇaṃ appattā dibbasaṇṇa”nti evaṃ vutthehi sabbehi aṅgehi kāraṇehi, sabbehi vā aṅgapaccaṅgehi kalyāṇī sobhanā sundarā. Bhattu cānomadassikāti sāmikassa alāmakadassanā sātisaṃsaṇṇaṃ dāsaṇṇiā pāsādikā. Etassācāmadānassa, kalamā nāgghati soḷasinti etassa etāya dinnassa ācāmadānassa phalaṃ soḷasabhāgaṃ katvā tato ekaṃ bhāgaṃ puna soḷasabhāgaṃ katvā gahitabhāgasāṅkhātaṃ soḷasiṃ kalamā cakkavattiraṇṇo itthiratanabhāvopi nāgghati nānubhoti na pāpuṇāti. “Suvaṇṇassa pañcadasadharaṇaṃ nikkha”nti vadanti, “satadharaṇa”nti apare.

193. Hemavatāti himavati jātā, hemavatajātikā vā. Te hi mahantā thāmajavasampannā ca honti. Īsānantāti rathīsāsadisadantā, thokaṃyeva avanatadantāti attho. Tena visālakadāṭhībhāvaṃ nivāreti. Urūḷhavāti thāmajavaparakkamehi brūhanto, mahantaṃ yuddhakiccaṃ vahitum samatthāti attho. Suvaṇṇakacchāti hemamayagīveyyakapaṭimukkā. Kacchāsīsenā hi sabbaṃ hatthiyoggaṃ vadati. Hemakappanavāsasāti suvaṇṇakhacitagajattaraṇakaṇkānādihatthālaṅkārasampannā.

194. Catunnamapi dīpānaṃ issaranti dvisahassaparittadīpaparivārānaṃ jambudīpādīnaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issariyaṃ. Tena sattaratanasamujjalaṃ sakalaṃ cakkavattisiriṃ vadati. Yaṃ panettha, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Idha sakkena devarājena attanā ca vuttaṃ sabbaṃ āyasmā mahākassapatto bhagavato ārocesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Ācāmadāyikāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Caṇḍālivimānavaṇṇanā

195-205. Caṇḍāli vanda pādānīti caṇḍālivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharanto paccūsavēlāyaṃ buddhāciṇṇaṃ mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā utṭhāya lokaṃ olovento addasa tasmiṃyeva nagare caṇḍālāvasathe vasantiṃ ekaṃ mahallikaṃ caṇḍāliṃ khīṇāyukaṃ, nirayaṃvattanikañcassā kammaṃ upaṭṭhitaṃ. So mahākaruṇāya samussāhitamānaso “saggasaṃvattanikaṃ kammaṃ kāretvā tenassā nirayūpapattiṃ nisedhetvā sagge patiṭṭhāpessāmī”ti cintetvā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ rājagahaṃ piṇḍāya pavisati. Tena ca samayena sā caṇḍālī daṇḍaṃ olubbha nagarato nikkhamantī bhagavantaṃ āgacchantaṃ disvā abhimukhī hutvā aṭṭhāsi. Bhagavāpi tassā gamanaṃ nivārento viya purato aṭṭhāsi. Athāyasmā mahāmoggallāno satthu cittaṃ ñatvā tassā ca āyuparikkhayaṃ bhagavato vandanāya taṃ niyojento -

195. “Caṇḍāli vanda pādāni, gotamassa yasassino;
Tameva anukampāya, aṭṭhāsi isisattamo.

196. “Abhippasādehi manam, arahantaṃhi tādini;
Khippaṃ pañjalikā vanda, parittaṃ tava jīvita”nti. - gāthādvayamāha;

195. Tattha caṇḍālīti jātīāgatena nāmena taṃ ālapati. Vandāti abhivādaya. Pādānīti sadevakassa lokassa saraṇāni caraṇāni. Tameva anukampāyāti tameva anuggaṇhanatthaṃ, apāyūpapattito nisedhetvā sagge nibbattāpanatthanti adhippāyo. Aṭṭhāsīti nagarampi apavisitvā ṭhito. Isisattamoti lokiyasekkhāsekkhapacceka buddhaisīhi uttamo ukkaṭṭhatamo, atha vā buddhaisīnaṃ vipassīdīnaṃ sattamoti isisattamo.

196. Abhippasādehi mananti “sammāsambuddho bhagavā”ti tava cittaṃ pasādehi. Arahantaṃhi tādīnīti ārakattā kilesānaṃ, tesameva arīnaṃ hatattā, saṃsāracakkassa arānaṃ hatattā, paccayānaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvā ca arahante, iṭṭhādīsu tādībhāvappattiyā tādīmhi. Khippaṃ pañjalikā vandāti sīghameva paggaḥitaañjalikā hutvā vandassu. Kasmāti ce? Parittaṃ tava jīvitaṃ, idāneva bhijjanasabhāvattā parittaṃ atiittaraṃ.

Iti thero gāthādvayena bhagavato guṇe pakittento attano ānubhāve ṭhatvā tassā ca khīṇāyukatāvibhāvanena saṃvejento satthu vandanāya niyogesī. Sā ca taṃ sutvā saṃvegajātā satthari pasannamānasāva hutvā pañcapatitṭhitena vanditvā añjaliṃ katvā namassamānā buddhagatāya pītiyā ekaggacittā hutvā aṭṭhāsī. Bhagavā “alamettakametissā saggūpapattiyā”ti nagaraṃ pāvīsī saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Atha naṃ ekā bhantā gāvī taruṇavacchā tato eva abhidhāvanti siṅgena paharitvā jīvitā voropesī. Taṃ sabbaṃ dassetuṃ saṅgītikārā -

197. “Coditā bhāvitattena, sarīrantimadhārīnā;
Caṇḍālī vandi pādāni, gotamassa yasassino.

198. “Tameṇaṃ avadhī gāvī, caṇḍālīṃ pañjaliṃ ṭhitaṃ;
Namassamāṇaṃ sambuddhaṃ, andhakāre pabhaṅkara”nti. -
gāthādvayamāhaṃsu;

198. Tattha pañjaliṃ ṭhitaṃ namassamāṇaṃ sambuddhanti gatepi bhagavati buddhārammaṇāya pītiyā samāhitā hutvā sammukhā viya añjaliṃ paggayha namassamāṇaṃ ṭhitaṃ. Andhakāreti avijjandhakārena sakalena kilesandhakārena ca andhakāre loke. Pabhaṅkaranti ñāṇobhāsakaraṃ.

Sā ca tato cutā tāvatimṣesu nibbatti, accharāṇaṃ satasahassaṃ cassā parivāro ahoṣī. Tadaheva ca sā saha vimānena āgantvā vimānato otaritvā āyasmantaṃ mahāmoggallāṇaṃ upasaṅkamitvā vandi. Tamatthaṃ dassetuṃ -

199. “Khīṇāsavaṃ vigataraṇaṃ anejaṃ, ekaṃ araṇṇamhi raho nisinnaṃ;
Deviddhipattā upasaṅkamitvā, vandāmi taṃ vīra mahānubhāva”nti. -

Devatā āha. Taṃ thero pucchi -

200. “Suvaṇṇavaṇṇā jalitā mahāyasā, vimānamoruyha anekacittā;
Parivāritā accharāsaṅgaṇena, kā tvaṃ subhe devate vandase mama”nti.

200. Tattha jalitāti attano sarīrappabhāya vatthābharaṇādīnaṃ obhāsena ca jalanti jotenti. Mahāyasāti mahāparivārā. Vimānamoruyhāti vimānato oruyha. Anekacittāti anekavidhacittatāyuttā. Subheti subhaguṇe. Mamanti maṃ.

Evaṃ therena pucchitā puna sā -

201. “Ahaṃ bhaddante caṇḍālī, tayā vīrena pesitā;
Vandiṃ arahato pāde, gotamassa yasassino.

202. “Sāhaṃ vanditvā pādāni, cutā caṇḍālayoniyā;
Vimāṇaṃ sabbato bhaddaṃ, upaṇṇamhi nandane.

203. “Accharāṇaṃ satasahassaṃ, purakkhatvāna tiṭṭhati;
Tāsāhaṃ pavarā seṭṭhā, vaṇṇena yasasāyunā.

204. “Pahūtakatakalyāṇā, sampajānā paṭissatā;
Muniṃ kāruṇikaṃ loke, taṃ bhante vanditumāgatā”ti. -

Catasso gāthāyo āha.

201-204. Tattha pesitāti “caṇḍālī, vanda pādāni”tiādinā vandanāya uyyojitā. Yadi pi

taṃ vandanāmayam puññaṃ pavattikkhaṇavasena parittam, khetamahanantatāya pana phalamahanantatāya ca ativiya mahantamevāti āha “pahūtakatakalyāṇā”ti. Tathā buddhārammaṇāya pītiyā pavattikkhaṇe paññāya satiyā ca visadabhāvaṃ sandhāyāha “sampajānā paṭissatā”ti. Puna -

205. “Idaṃ vatvāna caṇḍālī, kataññū katavedinī;
Vanditvā arahato pāde, tatthevantaradhāyathā”ti. -

Gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

205. Tattha caṇḍālīti caṇḍālībhūtapubbāti katvā vuttam, devaloke ca idamāciṇṇam, yaṃ manussaloke niruḥhasamaññāya vohāro. Sesam vuttanayameva.

Āyasmā pana mahāmoggallāno imaṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya dhammaṃ desesi, sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Caṇḍālivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhadditthivimānavaṇṇanā

206-216. Nīlā pītā ca kālā cāti bhadditthivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena ca samayena kimilanagare rohako nāma gahapatiputto ahoṣi saddho pasanno sīlācārasampanno. Tasmimyeva ca nagare tena samānamahābhoge kule ekā dārikā ahoṣi saddhā pasannā pakatiyāpi bhaddatāya bhaddāti nāmena. Atha rohakassa mātāpitāro taṃ kumāriṃ vāretvā tādise kāle taṃ ānetvā āvāhavivāhaṃ akaṃsu. Te ubho pi samaggavāsaṃ vasanti. Sā attano ācārasampattiya “bhadditthī”ti tasmim nagare pākaṭa paññātā ahoṣi.

Tena ca samayena dve aggasāvaka pañcasatapañcasatabhikkhuparivārā janapadacārikaṃ carantā kimilanagaraṃ pāpuṇṇisu. Rohako tesam tattha gatabhāvaṃ ñatvā somanassajāto there upasaṅkamitvā vanditvā svātanāya nimantetvā dutiyadivase paṇītena khādanīyena bhojanīyena saparivāre te santappetvā saputtadāro tehi desitaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesam ovāde patiṭṭhahanto saraṇāni gaṇhi, pañca sīlāni samādiyi. Bhariyā panassa aṭṭhamīcātuddasīpannarasīpāṭihāriyapakkhesu uposathaṃ upavasi, visesato sīlācārasampannā ahoṣi devatāhi ca anukampitā. Tāya eva ca devatānukampāya attano upari patitaṃ micchāpavādaṃ niraṃkatvā suvisuddhasīlācāratāya ativiya loke patthaṭṭayasā ahoṣi.

Sā hi sayam kimilanagare ṭhitā attano sāmikassa vaṇijjāvasena takkasīlāyaṃ vasantassa, ussavādivase sahāyehi ussāhitassa nakkhattakīlācītte uppanne gharadevatāya attano dibbānubhāvena taṃ tattha netvā sāmikena saha yojitā teneva samāgamaṇa patiṭṭhitagabbhā hutvā devatāya kimilanagaraṃ paṇinīta, anukkamaṇa gabbhinibhāve pākaṭe jāte sassuādīhi “aticārinī”ti āsaṅkitā, tāya eva devatāya attano ānubhāvena gaṅgāmahoghe kimilanagaraṃ ottharante viya upaṭṭhāpīte attano patibbatābhāvasaṃsūcakena saccādhitṭhānapubbakena sapathena vātavegasamuṭṭhitavīcījālaṃ gaṅgāmahoghaṃ attano upari āpatitaṃ āyassaṅca nivattetvā, sāmikena samāgatāpi tena pubbe sassuādīhi viya āsaṅkitā takkasīlāyaṃ tena dinnam nāmamudditaṃ saññāṇaṅca appenti, taṃ āsaṅkam niraṃkatvā bhattuno ñātījanassa ca mahājanassa ca sambhāvanīyā jātā. Tena vuttam

“suvisuddhasīlācāratāya ativiya loke patthaṭayasā ahoṣī”ti.

Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane uppannā. Atha bhagavati sāvatthito tāvatimsabhavanam gantvā pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyam nisinne, devaparisāya ca bhagavantam upasaṅkamtvā vanditvā ekamantaṃ nisināya bhadditthīpi upasaṅkamtvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha bhagavā dasasahassilokadhātūsu sannipatitāya devabrahmaparisāya majjhe tāya devatāya katapuñṇakammaṃ pucchanto -

206. “Nīlā pītā ca kālā ca, mañjiṭṭhā atha lohitā;
Uccāvacānaṃ vaṇṇānaṃ, kiṇṇakkhaparivāritā.

207. “Mandāravānaṃ pupphānaṃ, mālaṃ dhāresi muddhani;
Nayime aññesu kāyesa, rukkhā santi sumedhase.

208. “Kena kāyaṃ upapannā, tāvatimsaṃ yasassinī;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. - āha;

206-207. Tattha nīlā pītā ca kālā ca, mañjiṭṭhā atha lohitāti ettha ca-saddo vuttatthasamuccayo, so nīlā ca pītā cātiādinā paccekam yojetabbo. Athāti aññatthe nipāto. Tena odātādike avuttavaṇṇe saṅgaṇhāti. Iti-saddo luttanidditṭho veditabbo. Ca-saddo vā avuttatthasamuccayo. Athāti iti-saddatthe nipāto. Uccāvacānaṃ vaṇṇānanti ettha uccāvacānanti vibhattiyā alopo daṭṭhabbo, uccāvacavaṇṇānaṃ nānāvidhavaṇṇānanti attho. Vaṇṇānanti vā vaṇṇavantānaṃ. Kiṇṇakkhaparivāritāti kiṇṇakkhehi parivāritānaṃ. Sāmiatthe hi etaṃ paccattavacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - nīlā ca pītā ca kālā ca mañjiṭṭhā ca lohitā ca atha aññe odātādayo cāti imesaṃ vasena uccāvacavaṇṇānaṃ tathābhūtehiyeva kiṇṇakkhehi kesarehi parivāritānaṃ vicittasaṇṭhānādītāya vā uccāvacānaṃ yathāvuttavaṇṇavantānaṃ mandārarukkhāsambhūtatāya mandāravānaṃ pupphānaṃ mālaṃ tehi kataṃ mālāguṇaṃ tvaṃ devate attano sīse dhāresi piḷandhasīti.

Yato rukkhato tāni pupphāni, tesam visesavaṇṇatāya anaññasādhāraṇataṃ dassetuṃ “nayime aññesu kāyesu, rukkhā santi sumedhase”ti vuttaṃ. Tattha imeti yathāvuttavaṇṇasaṇṭhānādiyuttā pupphavanto rukkhā na santīti yojanā. Kāyesūti devanikāyesu. Sumedhaseti sundarapaññe.

Tattha nīlāti indanīlamahānīlādimaṇiratanānaṃ vasena nīlobhāsā. Pītāti puppharāgakakketanapulakādimaṇiratanānañceva siṅgīsuvaṇṇassa ca vasena pītobhāsā. Kālāti asmakaupalakādimaṇiratanānaṃ vasena kaṇhobhāsā. Mañjiṭṭhāti jotirasagomuttakagomedakādimaṇiratanānaṃ vasena mañjiṭṭhobhāsā. Lohitāti padumarāgalohitaṅkapavāḷaratanādīnaṃ vasena lohitobhāsā. Keci pana nīlādipadāni “rukkhā”ti iminā “nīlā rukkhā”tiādinā yojetvā vadanti. Rukkhāpi hi nīlādivaṇṇehi pupphehi sañchannattā nīlādiyogato nīlādivohāraṃ labhantīti tehi “nīlā...pe... lohitā...pe... nayime aññesu kāyesu rukkhā santi sumedhaseti, yato tvaṃ uccāvacānaṃ vaṇṇānaṃ kiṇṇakkhaparivāritānaṃ mandāravānaṃ pupphānaṃ mālaṃ dhāresī”ti yojanā kātabbā. Tattha yathādiṭṭhe vaṇṇavisesayutte pupphe kittetvā tesam asādhāraṇabhāvadassanena rukkhānaṃ āvenikabhāvadassanaṃ paṭhamanayo, rukkhānaṃ asādhāraṇabhāvadassanena pupphānaṃ āvenikabhāvadassanaṃ dutiyanayo. Paṭhamanaye vaṇṇādayo sarūpena gahitā, dutiyanaye nissayamukhenāti ayametesam viseso.

208. Kenāti kena puññakammena, kāyaṃ tāvatimsanti yojanā. Pucchitācikkhāti pucchitā tvaṃ ācikkha kathehi.

Evaṃ bhagavatā pucchitā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

209. “Bhadditthikāti maṃ aññaṃsu, kimilāyaṃ upāsikā;
Saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā.
210. “Acchādanañca bhattañca, senāsanam padīpiyaṃ;
Adāsiṃ ujubhūtesu, vippasannena cetasā.
211. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
212. “Uposatham upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
Saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmaṃ.
213. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;
Theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.
214. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
Upāsikā cakkhumato, appamādavihārīnī;
Katāvāsā katakusalā tato cutā, sayampabhā anuvicarāmi nandanaṃ.
215. “Bhikkhū cāhaṃ paramahitānukampake, abhojayiṃ tapassiyugaṃ
mahāmunīṃ;
Katāvāsā katakusalā tato cutā, sayampabhā anuvicarāmi nandanaṃ.
216. “Aṭṭhaṅgikaṃ aparimitaṃ sukhāvahaṃ, uposatham satatamupāvasiṃ ahaṃ;
Katāvāsā katakusalā tato cutā, sayampabhā anuvicarāmi nandana”nti.

209-214. Tattha bhadditthikāti maṃ aññaṃsu, kimilāyaṃ upāsikāti ācārasampattiya saccakiriyāya ubbattamānamahoghanivattanena akhaṇḍasīlāti sañjātanicchayā bhaddā sundarā ayaṃ itthī, tasmā “bhadditthikā upāsikā”ti ca maṃ kimilanagaravāsino jāniṃsu. Saddhā sīlena sampannātiādi heṭṭhā vuttanayattā uttānatthameva.

Apica “saddhā”ti iminā saddhādhanam, “saṃvibhāgaratā, acchādanañca bhattañca, senāsanam padīpiyaṃ. Adāsiṃ ujubhūtesu, vippasannena cetasā”ti iminā cāgadhanam, “sīlena sampannā, catuddasiṃ pañcadasiṃ...pe... pañcasikkhāpade ratā”ti iminā sīladhanam hiridhanam ottappadhanañca, “ariyasaccāna kovidā”ti iminā sutadhanam paññādhanañca dassitanti sā attano sattavidhaariyadhanapaṭilābham. “Upāsikā cakkhumato...pe... anuvicarāmi nandana”nti iminā tassa diṭṭhadhammikaṃ samparāyikañca ānisaṃsaṃ vibhāveti. Tattha katāvāsāti nipphāditasucaritāvāsā. Sucaritakammañhi tadatte āyatiñca sukhāvāsahetutāya “sukhavihārassa āvāso”ti vuccati. Tenāha “katakusalā”ti.

215. Pubbe anāmasitakhettavisesaṃ attano dānamayaṃ puññaṃ vatvā idāni tassa āyatanagataṃ dassetuṃ “bhikkhū cā”tiādi vuttaṃ. Tattha bhikkhūti anavasesabhinnakilesatāya bhikkhū. Paramahitānukampaketi paramaṃ ativiya diṭṭhadhammikādinā hitena anuggāhake. Abhojayinti paṇītena bhojanena bhojesiṃ.

Tapassiyuganti uttamera tapasā sabbakilesamalaṃ tāpetvā samucchinditvā t̥hitattā tapassibhūtaṃ yugaṃ. Mahāmuninti tato eva mahāisibhūtaṃ, mahato vā attano visayassa mahanteneva ñāṇena munanato paricchindanato mahāmunim.
Sabbametaṃ dve aggasāvake sandhāya vadati.

216. Aparimitaṃ sukhāvahanti anuñāsikalopaṃ akatvā vuttaṃ. “Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukaraṃ akkhānena pāpuṇituṃ yāva sukhā saggā”ti vacanato bhagavatopi vacanapathātītaparimāṇarahitasukhanibbattaṃ attano vā ānubhāvena aparimitasukhāvahaṃ sukhassa āvahanakaṃ. Satatanti sabbakālaṃ. Taṃ taṃ uposatharakkhaṇadivasaṃ ahāpetvā, taṃ taṃ vā uposatharakkhaṇadivasaṃ akkhaṇḍaṃ katvā paripuṇṇaṃ katvā satataṃ vā sabbakālaṃ sukhāvahanti yojanā. Sesaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Atha bhagavā mātudevaputtappamukhānaṃ dasasahassilokadhātuvāsīnaṃ devabrahmasaṅghānaṃ tayo māse abhidhammapiṭakaṃ desetvā manussalokaṃ āgantvā bhadditthivimānaṃ bhikkhūnaṃ desesi. Sā desanā sampattaparisāya sātthikā ahoṣīti.

Bhadditthivimānavajjanaṃ nīṭṭhitā.

6. Soṇadinnāvimānavajjanaṃ

217-227. Abhikkantena vajjenaṭi soṇadinnāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena nāḷandāyaṃ soṇadinnā nāma ekā upāsikā saddhā pasannā bhikkhūnaṃ catūhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhahanti suvisuddhaniccasīlā aṭṭhaṅgasamannāgataṃ uposathampi upavasati. Sā dhammasavanasappāyaṃ paṭilabhitvā upanissayasampannatāya catusaccakammaṭṭhānaṃ paribrūhanti sotāpannā ahosi. Atha aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsesu uppajji. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno -

217. “Abhikkantena vajjena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

218. “Kena tetādiso vajjo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

219. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vajjo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti. -

Imāhi tīhi gāthāhi paṭipucchi.

220. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

221-226. “Soṇadinnāti maṃ aññaṃsu...pe... gotamassa yasassino.

227. “Tena metādiso vajjo...pe... vajjo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti. -

Devatā byākāsi. Taṃ sabbam heṭṭhā vuttanayameva.

Soṇadinnāvimānavajjanaṃ nīṭṭhitā.

7. Uposathāvimānavajjanaṃ

229-245. Abhikkantena vaṇṇenāti uposathāvimānaṃ. Idha aṭṭhuppattiyaṃ sākete uposathā nāma ekā upāsikāti ayameva viseso, sesaṃ anantaravimānasadisāṃ. Tena vuttaṃ -

229-231. “Abhikkantena vaṇṇena...pe...

Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

232. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

233-238. “Uposathāti maṃ aññaṃsu, sāketāyaṃ upāsikā...pe...

Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.

239. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...

Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Devatā byākāsi. Puna attano ekaṃ dosaṃ dassenti -

241. “Abhikkhaṇaṃ nandaṇaṃ sutvā, chando me udapajjatha;

Tattha cittaṃ paṇidhāya, upapannāmhī nandaṇaṃ.

242. “Nākāsiṃ satthu vacanaṃ, buddhassādiccabandhuno;

Hīne cittaṃ paṇidhāya, sāmhi pacchānutāpinī”ti. - dve gāthā abhāsi;

233. Tattha uposathāti maṃ aññaṃsūti “uposathā”ti iminā nāmena maṃ manussā jāniṃsu. Sāketāyanti sāketanagare.

241. Abhikkhaṇanti abhiṇhaṃ. Nandaṇaṃ sutvāti “tāvatimsabhavane nandanavanaṃ nāma edisañca edisañcā”ti tattha nānāvidhaṃ dibbasampattiṃ sutvā. Chandoti tannibbattakapuññaṃkammaṃsā kāraṇabhūto kusalaacchando, tatrūpapattiyaṃ patthanābhūto taṇhāchando vā. Udapajjathāti uppajjittha. Tatthāti tāvatimsabhavane, nandanāpadesenapi hi taṃ devalokaṃ vadati. Upapannāmhīti uppannā nibbattā amhi.

242. Nākāsiṃ satthu vacananti “nāhaṃ, bhikkhave, appamattakampi bhavaṃ vaṇṇemi”tiādinā satthārā vuttavacanaṃ na kariṃ, bhavesu chandarāgaṃ na pajahinti attho. Ādicco gotamagotto, bhagavāpi gotamagottoti sagottatāya vuttaṃ “buddhassādiccabandhuno”ti. Atha vā ādiccassa bandhu ādiccabandhu, bhagavā. Taṃ paṭicca tassa ariyāya jātiyā jātattā ādicco vā bandhu etassa orasaputtabhāvatoti ādiccabandhu, bhagavā. Tathā hi vuttaṃ -

“Yo andhakāre tamasī pabhaṅkaro, verocano maṇḍalī uggatejo;

Mā rāhu gilī caramantalikkhe, pajaṃ mamaṃ rāhu pamuñca sūriya”nti.

Hīneti lāmake. Attano bhavābhiraṭṭiṃ sandhāya vadati. Sāmhīti sā amhi.

Evaṃ tāya devatāya bhavābhiraṭṭinimitte uppannavippaṭṭisāre pavedite thero bhavassa paricchināyubhāvavibhāvanamukhena āyatīṃ manussattabhāve ṭhatvā vaṭṭadukkhassa samatikkamo kātuṃ sukaro, sabbaso khīṇāsavabhāvo nāma mahānisaṃsoti ca samassāsetuṃ -

243. “Kīva ciraṃ vimānaṃhi, idha vacchasuposathe;

Devate pucchitācikkha, yadi jānāsi āyuno”ti. -

Gāthamāha. Puna sā -

244. “Saṭṭhi vassasahassāni, tisso ca vassakoṭṭiyo;
Idha ṭhatvā mahāmuni, ito cutā gamissāmi;
Manussānaṃ saḥabyata”nti. - āha;

Puna thero -

245. “Mā tvaṃ uposathe bhāyi, sambuddhenāsi byākatā;
Sotāpannā visesayi, pahīnā tava duggatī”ti. -

Imāya gāthāya samuttejesi.

243-244. Tattha kīva ciranti kittakaṃ addhānaṃ. Idhāti imasmiṃ devaloke, idha vā vimānasmīṃ. Āyu noti āyu, noti nipātamattaṃ. Āyuno vā cirācirabhāvaṃ, atha vā yadi jānāsi āyunoti attho. Mahāmuniṭi therāṃ ālapati.

245. Mā tvaṃ uposathe bhāyīti bhadde uposathe tvaṃ mā bhāyi. Kasmā? Yasmā sambuddhenāsi byākatā. Kinti? Sotāpannā visesayīti. Maggaphalasaññitaṃ visesaṃ yātā adhigatā, tasmā pahīnā tava sabbāpi duggatīti imampi visesaṃ yātāti visesayi. Sesāṃ vuttanayameva.

Uposathāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

8-9. Niddā-suniddāvimānavañṇanā

246-268. Aṭṭhamanavamavimānāni rājagahanidānāni. Aṭṭhuppattiyaṃ yathākkamaṃ “niddā nāma upāsikā...pe... gotamassa yasassino. Tena metādiso vaṇṇo...pe... suniddā nāma upāsikā”ti vattabbaṃ. Sesāṃ vuttanayameva. Gāthāsupi apubbaṃ natthi. Tathā hi ekaccesu potthakesu pāḷi peyyālavasena ṭhapitāti. Tena vuttaṃ -

246. “Abhikkantena vaṇṇena...pe...
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
247. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
248. “Niddāti mamaṃ aññaṃsu, rājagahasmiṃ upāsikā...pe...
Gotamassa yasassino.
256. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.
258. “Abhikkantena vaṇṇena...pe... sabbadisā pabhāsati”ti.
261. “Sā devatā attamanā...pe...
262. “Suniddāti maṃ aññaṃsu, rājagahasmiṃ upāsikā...pe...
Gotamassa yasassino.
268. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Niddā-suniddāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamabhikkhādāyikāvimānavañṇanā

270-276. Abhikkantena vaṇṇenāti bhikkhādāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena uttaramadhurāyaṃ aññatarā itthi khīṇāyukā hoti apāye uppajjanārahā. Bhagavā paccūsavelāyaṃ mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento taṃ itthiṃ apāye uppajjanārahaṃ disvā mahākaruṇāya sañcoditamānaso taṃ sugatiyaṃ patitṭhāpetukāmo eko adutiyo madhuraṃ agamāsi. Gantvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ ādāya bahinagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Tena samayena sā itthi gehe āhāraṃ sampādetvā ekamante paṭisāmetvā ghaṭaṃ gahetvā udakatitthaṃ gantvā nhāyitvā ghaṭena udakaṃ gahetvā attano gehaṃ gacchanti antarāmagge bhagavantaṃ passitvā “api, bhante, piṇḍo laddho”ti vatvā “labhissāmī”ti ca bhagavatā vutte aladdhabhāvaṃ ñatvā ghaṭaṃ ṭhapetvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā “ahaṃ, bhante, piṇḍapātaṃ dassāmi, adhivāsethā”ti āha. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Sā bhagavato adhivāsaṃ viditvā paṭhamataraṃ gantvā sittasammatṭhe padese āsaṃ paññāpetvā bhagavato pavesaṃ udikkhamānā aṭṭhāsi. Bhagavā gehaṃ pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Atha sā bhagavantaṃ bhojesi. Bhagavā katabhattakicco onītapattapāṇi tassā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā anumodanaṃ sutvā anappakaṃ pītisomaṇassaṃ paṭisaṃvedenti yāva cakkhupathasamatikkamā buddhārammaṇaṃ pītiṃ avijahanti namassamānā aṭṭhāsi. Sā katipayadivasātikkameneva kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti, accharāsahassañcassā parivāro ahosi. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno -

270. “Abhikkantena vaṇṇena...pe... osadhī viya tārakā.

271. “Kena tetādiso vaṇṇo...pe...
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti. - gāthāhi pucchi;

273. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

274. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā,
Purimāya jātiyā manussaloke.

275. “Addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, vipprasannamanāvilāsaṃ;
Tassa adāsahaṃ bhikkhaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

276. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti. -

Devatā byākāsi. Sesā sabbā heṭṭhā vuttanayattā uttānatthameva.

Paṭhamabhikkhādāyikāvimānavāṇaṇā niṭṭhitā.

11. Dutiyabhikkhādāyikāvimānavāṇaṇā

278-284. Abhikkantena vaṇṇenāti dutiyabhikkhādāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati. Tattha aññatarā itthi saddhā pasannā aññataraṃ khīṇāsavatttheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano gehaṃ pavesetvā bhojanaṃ adāsi. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti. Sesā anantaravimānasadisameva.

278. “Abhikkantena vaṇṇena...pe... sabbadisā pabhāsatī”ti.

281. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

282. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā...pe...
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Dutiyabhikkhādāyikāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Ekādasavatthupaṭimaṇḍitassa dutiyassa cittalatāvaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pāricchattakavaggo

1. Uḷāravimānavaṇṇanā

286-295. Pāricchattakavagge uḷāro te yaso vaṇṇoti uḷāravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena samayena rājagahe āyasmato mahāmoggallānassa upaṭṭhākakule ekā dārikā dānājjhāsaya dānasamvibhāgaratā ahosi. Sā yaṃ tasmim gehe purebhattaṃ khādaniyabhojanīyaṃ uppajjati, tattha attanā laddhapaṭivīsato upaḍḍhaṃ deti, upaḍḍhaṃ attanā paribhuñjati, adatvā pana na bhuñjati, dakkhiṇeyye apassantīpi ṭhapetvā diṭṭhakāle deti, yācakānampi detiyeva. Athassā mātā “mama dhītā dānājjhāsaya dānasamvibhāgaratā”ti haṭṭhatuṭṭhā tassā diguṇaṃ bhāgaṃ deti. Dentī ca ekasmim bhāge tāya samvibhāge kate puna aparaṃ deti, sā tatopi samvibhāgaṃ karotiyeva.

Evaṃ gacchante kāle taṃ vayappattaṃ mātāpitāro tasmimyeva nagare aññatarasmim kule kumārassa adamsu. Taṃ pana kulaṃ micchādiṭṭhikaṃ hoti assaddhaṃ appasannaṃ. Athāyasmā mahāmoggallāno rājagahe sapadānaṃ piṇḍāya caramāno tassā dārikāya sasurassa gehadvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā sā dārikā pasannacittā “pavisatha bhante”ti paveśtvā vanditvā sassuyā ṭhapitaṃ pūvaṃ taṃ apassantī “tassā kathetvā anumodāpessāmī”ti vissāsenā gahetvā therassa adāsi, thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Dārikā “tumhehi ṭhapitaṃ pūvaṃ mahāmoggallānattherassa adāsi”nti sassuyā kathesi. Sā taṃ sutvā “kinnāmidam pāgabbhiyaṃ, ayaṃ mama santakaṃ anāpucchitvāva samaṇassa adāsi”ti taṃ kaṭataṭāyamānā kodhābhībhūtā yuttāyuttaṃ acintentī purato ṭhitaṃ musalakhaṇḍaṃ gahetvā aṃsakūṭe pahari. Sā sukhumālatāya parikkhīṇāyukatāya ca teneva pahārena balavadukkhābhībhūtā hutvā katipāheneva kālāṃ katvā tāvatimṣesu nibbatti. Tassā satipi aññasmim sucaritakamme therassa katadānameva sātisaṃ hutvā upaṭṭhāsi. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva gantvā -

286. “Uḷāro te yaso vaṇṇo, sabbā obhāsate disā;
Nāriyo naccanti gāyanti, devaputtā alaṅkatā.

287. “Modenti parivārenti, tava pūjāya devate;
Sovaṇṇāni vimānāni, tavimāni sudassane.

288. “Tuvamsi issarā tesam, sabbakāmasamiddhinī;
Abhijātā mahantāsi, devakāye pamodasi;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Tihi gāthāhi pucchi.

286. Tattha yasoti parivāro. Vaṇṇoti vaṇṇanibhā sarīrobhāso. “Uḷāro”ti pana visesetvā vuttattā tassā devatāya parivārasampatti ca vaṇṇasampatti ca vuttā hoti. Tāsu “uḷāro te vaṇṇo”ti saṅkhepato vuttaṃ vaṇṇasampattiṃ visayavasena vitthārato dassetuṃ “sabbā obhāsate disā”ti vatvā “uḷāro te yaso”ti vuttaṃ parivārasampattiṃ vatthuvaseṇa vitthārato dassetuṃ “nāriyo naccanti”tiādi vuttaṃ. Tattha sabbā obhāsate disāti sabbāsu disāsu vijjotate, sabbā vā disā obhāsayate, vijjotayatīti attho. “Obhāsate”ti padassa “obhāsante”ti keci vacanavipallāseṇa atthaṃ vadanti, tehi “vaṇṇenā”ti vibhatti vipariṇāmetabbā. Vaṇṇenāti ca hetumhi karaṇavacanāṃ, vaṇṇena hetubhūtenāti attho. “Sabbā disā”ti ca jātivasena disāsāmaññe apekkhite vacanavipallāseṇapi payojanaṃ natthi. Nāriyoti etthāpi “alaṅkatā”ti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ. Devaputtāti ettha ca-saddo luttaniddiṭṭho. Tena nāriyo devaputtā cāti samuccayo veditabbo.

287. Modentīti pamodayanti. Pūjāyāti pūjanatthaṃ pūjānimittaṃ vā, naccanti gāyantīti yojanā. Tavimānīti tava imāni.

288. Sabbakāmasamiddhinīti sabbehi pañcahi kāmaguṇehi, sabbehi vā tayā kāmitehi icchitehi vatthūhi samiddhā. Abhijātāti sujātā. Mahantāsīti mahatī mahānubhāvā asi. Devakāye pamodasīti imasmiṃ devanikāye dibbasampattihetukena paramena pamodanena pamodasi.

Evaṃ therena pucchitā sā devatā tamatthaṃ vissajjesi -

289. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Dussīlakule suṇisā ahoṣiṃ, assaddhesu kadariyesu ahaṃ.

290. “Saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā;
Piṇḍāya caramānassa, apūvaṃ te adāsahaṃ.

291. “Tadāhaṃ sassuyācikkhiṃ, ‘samaṇo āgato idha;
Tassa adāsahaṃ pūvaṃ, pasannā sehi pāṇibhi’.

292. “Itissā sassu paribhāsi, avinītāsi tvaṃ vadhu;
Na maṃ sampucchituṃ icchi, ‘samaṇassa dadāmaṃ’.

293. “Tato me sassu kupitā, pahāsi musalena maṃ;
Kūṭaṅgacchi avadhi maṃ, nāsakkhiṃ jīvituṃ ciraṃ.

294. “Ahaṃ kāyassa bheda, vippamuttā tato cutā;
Devānaṃ tāvatimsānaṃ, upapannā saḥabyataṃ.

295. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

289. Tattha assaddhesūti ratanattayasaddhāya kammaphalasaddhāya ca abhāvena assaddhesu, thaddhamacchariyatāya kadariyesu sassuādīsu ahaṃ saddhā sīlena sampannā ahoṣinti yojanā.

290-291. Apūvanti kapallapūvaṃ. Teti nipātamattaṃ. Sassuyā ācikkhiṃ gahitabhāvañāpanatthañca anumodanatthañcāti adhippāyo.

292. Itissāti ettha assāti nipātamattaṃ. Samaṇassa dadāmahanti ahaṃ samaṇassa apūvaṃ dadāmi. Yasmā na maṃ sampucchituṃ icchi, tasmā tvaṃ vadhu avinītāsīti sassu paribhāsīti yojanā.

293. Pahāsīti pahari. Kūṭaṅgacchi avadhi manti ettha kūṭanti aṃsakūṭaṃ vuttaṃ purimapadalopena, kūṭameva aṅganti kūṭaṅgaṃ, taṃ chindatīti kūṭaṅgacchi. Evaṃ kodhābhībūtā hutvā maṃ avadhi, mama aṃsakūṭaṃ chindi, teneva upakkamena matattā maṃ māresīti attho. Tenāha “nāsakkhiṃ jīvituṃ cira”nti.

294. Vipparamuttāti tato dukkhato suṭṭhu muttā. Sesam vuttanayameva.

Uḷāravimānavañṇanā niṭṭhitā.

2. Ucchudāyikāvimānavañṇanā

296-306. Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakanti ucchudāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharatītiādi sabbaṃ anantaravimāne vuttasadisam. Ayaṃ pana viseso - idha ucchu dinnā, sassuyā ca pīṭhakena pahaṭā, taṅkhaṇaṇṇeva matā tāvatimṣesu uppannā, tassamyeva rattiyaṃ therassa upaṭṭhānaṃ āgatā, kevalakappaṃ giṃhakūṭaṃ cando viya sūriyo viya ca obhāsentī theram vanditvā pañjalikā namassamānā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ thero -

296. “Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakaṃ, atirocasi candimasūriyā viya;
Siriya ca vaṇṇena yasena tejasā, brahmāva deve tidase sahindake.

297. “Pucchāmi taṃ uppalamāladhārinī, āveḷinī kañcanasannibhattace;
Alaṅkate uttamavatthadhārinī, kā tvaṃ subhe devate vandase mamaṃ.

298. “Kiṃ tvaṃ pure kammamakāsi attanā, manussabhūtā purimāya jātiyā;
Dānaṃ suciṇṇaṃ atha sīlasaṃyamaṃ, kenūpapannā sugatiṃ yasassinī;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Imāhi gāthāhi pucchi.

296-297. Tattha obhāsayitvā pathaviṃ sadevakanti candimasūriyarasmissammisshehi sinerupassaviniggahehi pabhāvisarehi vijjotayamānatāya devena ākāsenā sahāti sadevakaṃ upagatabhūmibhāgabhūtaṃ imaṃ pathaviṃ vijjotetvā, ekobhāsaṃ ekapajjotaṃ katvāti attho. Obhāsayitvā pathaviṃ candimasūriyā viyāti yojanā. Atirocasīti atikkamitvā rocasī. Taṃ pana atirocanaṃ kena kiṃ viya kena vāti āha “siriya”tiādi. Tattha siriyaṃti sobhaggādisobhāvisesena. Tejasāti attano ānubhāvena. Āveḷinīti ratanamayapupphāveḷavatī.

Evaṃ therena pucchitā devatā imāhi gāthāhi vissajjesi -

299. “Idāni bhante imameva gāmaṃ, piṇḍāya amhākaṃ ghamaṃ upāgami;
Tato te ucchussa adāsi khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā.

300. “Sassu ca pacchā anuyuñjate mamaṃ, kahaṃ nu ucchuṃ vadhuke avākiri;
Na chaḍḍitaṃ no pana khāditam mayā, santassa bhikkhussa sayam
adāsahaṃ.

301. “Tuyhaṃ nvidaṃ issariyaṃ atho mama, itissā sassu paribhāsate mamaṃ;
Pīṭhaṃ gahetvā pahāraṃ adāsi me, tato cutā kālakatāmhi devatā.

302. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi attanā;
Devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmagaṇehi pañcahi.
303. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi attanā;
Devindaguttā tidasehi rakkhitā, samappitā kāmagaṇehi pañcahi.
304. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahāvipākā mama ucchudakkhiṇā;
Devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmagaṇehi pañcahi.
305. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahājutikā mama ucchudakkhiṇā;
Devindaguttā tidasehi rakkhitā, saḥassanettoriva nandane vane.
306. “Tuvañca bhante anukampakaṃ viduṃ, upecca vandiṃ kusalañca pucchisaṃ;
Tato te ucchussa adāsi khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā”ti.

299. Tattha idānīti anantarātīta divasattā āha, adhunāti attho. Imameva gāmanti imasmiṃyeva gāme, rājagahaṃ sandhāya vadati. Vuttañhi “gāmopi nigamopi nagarampi ‘gāmo’ icceva vuccatī”ti. Bhummatthe cetāṃ upayogavacanaṃ. Upāgamīti upagato ahoṣi. Atulāyāti anupamāya, appamāṇāya vā.

300. Avākirīti apanesi chaḍḍesi, vināsesi vā. Santassāti sādthurūpassa santakilesassa parissamamappattassa vā.

301. Tuyhaṃ nūti nu-saddo anattamanatāsūcane nipāto, so “mamā”ti etthāpi ānetvā yojetabbo “mama nū”ti. Idaṃ issariyanti gehe ādhipaccaṃ sandhāyāha. Tato cutāti tato manussalokato cutā. Yasmā tṭhitaṭṭhānato apagatāpi “cutā”ti vuccati, tasmā cutiṃ visesetum “kālakatā”ti vuttaṃ. Kālakatāpi ca na yattha katthaci nibbattā, apica kho devattaṃ upagatāti dassentī āha “amhi devatā”ti.

302. Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayāti tadeva ucchukhaṇḍadānamattaṃ kusalaṃ kammaṃ kataṃ mayā, aññaṃ na jānāmīti attho. Sukhañca kammanti sukhañca kammaphalaṃ. Kammaphalañhi idha “kamma”nti vuttaṃ uttarapadalopena, kāraṇopacārena vā “kusalānaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ samādānāhetu evamidaṃ puññaṃ pavaḍḍhati. Anubhomi sakaṃ puñña”nti ca ādīsu viya. Kammanti vā karaṇatthe upayogavacanaṃ, kammenāti attho. Kamme vā bhavaṃ kammaṃ yathā kammanti. Atha vā kāmatabbatāya kammaṃ. Tañhi sukharaṇīyabhāvato kāmūpasamhitāṃ kāmatabbanti kamaṇīyaṃ. Attanāti attanā eva, sayamvasitāya seribhāvena sayamevāti attho. Paricārayāmaṃ attānanti purimagāthāya “attanā”ti vuttaṃ padaṃ vibhattivipariṇāmena “attāna”nti yojetabbaṃ.

303-305. Devindaguttāti devindena sakkena guttā, devindo viya vā guttā mahāparivāratāya. Samappitāti suṭṭhu appitā samannāgatā. Mahāvipākāti vipulaphalā. Mahājutikāti mahātejā, mahānubhāvāti attho.

306. Tuvanti taṃ. Anukampakanti kāruṇikaṃ. Vidunti sappaññaṃ, sāvakaṃ pāramiyā matthakaṃ pattanti attho. Upeccāti upagantvā. Vandinti pañcapaṭiṭṭhitena abhivādayiṃ. Kusalañca ārogya pucchisaṃ apucchiṃ, atulāya pītiyā idaṃ kusalaṃ anussarāmīti adhippāyo. Sesāṃ heṭṭhā vuttanayameva.

3. Pallaṅkavimānavañṇanā

307-315. Pallaṅkaseṭṭhe maṇisoṇṇacitteti pallaṅkavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena sāvatthiyaṃ aññatarassa upāsakassa dhītā kulapadesādinā sadisassa tattheva aññatarassa kulaputtassa dinnā, sā ca hoti akkodhanā sīlācārasampannā patidevatā samādinna pañcasīlā, uposathe sakkaccaṃ uposathasīlāni ca rakkhati. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu uppajji. Taṃ āyasmā mahāmoggallānatthero heṭṭhā vuttanayeneva gantvā -

307. “Pallaṅkaseṭṭhe maṇisoṇṇacitte, pupphābhikiṇṇe sayane uḷāre;
Tatthacchasi devi mahānubhāve, uccāvacā iddhi vikubbamānā.
308. “Imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti;
Deviddhipattāsi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. -

Gāthāhi pucchi.

Sāpissa imāhi gāthāhi byākāsi -

309. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, aḍḍhe kule suṇisā ahoṣiṃ;
Akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe appamattā ahoṣiṃ.
310. “Manussabhūtā daharā apāpikā, pasannacittā patimābhirādhayaṃ;
Divā ca ratto ca manāpacārinī, ahaṃ pure sīlavatī ahoṣiṃ.
311. “Pāṇātipātā viratā acorikā, saṃsuddhakāyā sucibrahmacārinī;
Amajjapā no ca musā abhāṇiṃ, sikkhāpadesu paripūrakārinī.
312. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, pasannamānasā ahaṃ.
313. “Aṭṭhaṅgupetaṃ anudhammacārinī, uposathaṃ pītimanā upāvasiṃ;
Imaṅca ariyaṃ aṭṭhaṅgavarehupetaṃ, samādiyitvā kusalaṃ sukhudrayaṃ;
Patimhi kalyāṇī vasānuvattinī, ahoṣiṃ pubbe sugatassa sāvikā.
314. “Etādisaṃ kusalaṃ jīvaloke, kammaṃ karitvāna visesabhāginī;
Kāyassa bheda abhisamparāyaṃ, deviddhipattā sugatimhi āgatā.
315. “Vimānapāsādavare manorame, parivāritā accharāsaṅgaṇena;
Sayampabhā devagaṇā ramenti maṃ, dīghāyukiṃ devavimānamāgata”nti.

307. Tattha pallaṅkaseṭṭheti pallaṅkavare uttamapallaṅke. Taṃyevassa seṭṭhatam dassetuṃ “maṇisoṇṇacitte”ti vuttaṃ, vividharatanaraṃsijālasamujjalehi maṇīhi ceva suvaṇṇena ca vicitte “tatthā”ti “sayane”ti ca vutte sayitabbaṭṭhānabhūte pallaṅkaseṭṭhe.

308. Teti tuyhaṃ samantato. “Pamodayanti”ti padaṃ pana apekkhitvā “ta”nti vibhatti vipariṇāmetabbā. Pamodayanti vā pamodanaṃ karonti, pamodanaṃ tuyhaṃ uppādentīti attho.

310. Daharā apāpikāti daharāpi apāpikā. “Daharāsu pāpikā”ti vā pāṭho, soye vattho. “Daharassāpāpikā”tipi paṭhanti, daharassa sāmikassa apāpikā, sakkaccaṃ upaṭṭhānena anaticariyāya ca bhaddikāti attho. Tena vuttaṃ “pasannacittā”tiādi. Abhirādhayinti ārādhesiṃ. Rattoti rattiyaṃ.

311. Acorikāti coriyarahitā, adinnādānā paṭiviratāti attho. “Viratā ca coriyā”tipi pāṭho, theyyato ca viratāti attho. Saṃsuddhakāyāti parisuddhakāyakammantatāya sammadeva suddhakāyā, tato eva sucibrahmacārīnī sāmikato aññattha abrahmacariyāsambhavato. Tathā hi vuttaṃ -

“Mayaṅca bhariyā nātikkamāma,
Amhepi bhariyā nātikkamanti;
Aññatra tāhi brahmacariyaṃ carāma,
Tasmā hi amhaṃ daharā ni miyyare”ti.

Atha vā sucibrahmacārīnīti sucino suddhassa brahmassa seṭṭhassa uposathasīlassa, maggabrahmacariyassa vā anurūpassa pubbabhāgabrahmacariyassa vasena sucibrahmacārīnī.

313. Anudhammacārīnīti ariyānaṃ dhammassa anudhammaṃ caraṇasīlā. Imaṅca anantaraṃ vuttaṃ niddosatāya ariyaṃ, aṭṭhaṅgavarehi aṭṭhahi uttamaṅgehi ariyattā eva vā ariyaṭṭhaṅgavarehi upetaṃ ārogyaṭṭhena anavajjaṭṭhena ca kusalaṃ sukhavipākatāya sukhānisaṃsatāya ca sukhudrayaṃ upāvasinti yojanā.

314. Visessabhāginīti visessassa dibbassa sampattibhavassa bhāginī. Sugatimhi āgatāti sugatiṃ āgatā upagatā, sugatimhi vā sugatiyaṃ dibbasampattiyaṃ āgatā. “Sugatiṅhi āgatā”tipi pāṭho. Tattha hīti nipātamattaṃ, hetuattho vā, yasmā sugatiṃ āgatā, tasmā visessabhāginīti yojanā.

315. Vimānapāsādavareti vimānesu uttamapāsāde, vimānasaṅkhāte vā aggapāsāde, vimāne vā vigatamāne appamāṇe mahante varapāsāde parivāritā accharāsaṅgaṇena sayampabhā pamodāmi, “amhī”ti vā padaṃ ānetvā yojetabbaṃ. Dīghāyukinti heṭṭhimehi devehi dīghatarāyukatāya tatrūpappannehi anappāyukatāya ca dīghāyukiṃ maṃ yathāvuttaṃ devavimānamāgataṃ upagataṃ devagaṇā ramentīti yojanā. Sesaṃ vuttanayameva.

Pallaṅkavimānavañṇanā niṭṭhitā.

4. Latāvimānavañṇanā

316-326. Latā ca sajjā pavarā ca devatāti latāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattthiyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena sāvattthivāsino aññatarassa upāsakassa dhītā latā nāma paṇḍitā byattā medhāvinī patikulaṃ gatā bhattu sassusasurānaṅca manāpacārīnī piyavādinī parijanassa saṅgahakusalā gehe kuṭumbabhāraṇassa nittharaṇasamatthā akkodhanā sīlācārasampannā dānaṃvibhāgaratā akhaṇḍapaṇcasīlā uposatharakkhaṇe ca appamattā ahosi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā vessavaṇassa mahārājassa dhītā hutvā nibbatti latātveva nāmena. Aññāpi tassā sajjā, pavarā, accimatī, sutāti catasso bhaginiyo ahesuṃ. Tā pañcapi sakkena devarājena ānetvā nāṭakitthibhāvena paricārikaṭṭhāne ṭhapitā. Latā panassa naccagītādīsu chekatāya iṭṭhatarā ahosi.

Tāsaṃ ekato samāgantvā sukhanisajjāya nisinnānaṃ saṅgītanepuññaṃ paṭicca vivādo uppanno. Tā sabbāpi vessavaṇassa mahārājassa santikaṃ gantvā pucchiṃsu “tāta, katamā amhākaṃ naccādīsu kusalā”ti? So evamāha “gacchatha dhītaro anotattadahatīre devasamāgame saṅgītaṃ pavattetha, tattha vo viseso pākaṭo bhavissatī”ti. Tā tathā akaṃsu. Tattha devaputtā latāya naccamānāya attano sabhāvena ṭhātuṃ nāsakkhiṃsu, sañjātapahāsā acchariyabbhutacittajātā niran taraṃ sādhu kārāṃ dentā ukkuṭṭhisadde celukkhepe ca pavattentā himavantāṃ kampayamānā viya mahantaṃ kolāhalamakāṃsu. Itarāsu pana naccantīsu sisirakāle kokilā viya tuṇhībhūtā nisīdiṃsu. Evaṃ tattha saṅgīte latāya viseso pākaṭo aho si.

Atha tāsaṃ devadhītānaṃ sutāya devadhītāya etadahosi “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ayaṃ latā amhe abhibhuyya tiṭṭhati vaṇṇena ceva yasasā ca, yaṃnūnāhaṃ latāya katakammaṃ puccheyya”nti. Sā taṃ pucchi. Itarāpi tassā etamatthaṃ vissajjesi. Tayidaṃ sabbaṃ vessavaṇamahārājā devacārikavasena upagatassa āyasmato mahāmoggallānassa ācikkhi. Thero tamatthaṃ pucchāya mūlakāraṇato paṭṭhāya bhagavato ārocento -

316. “Latā ca sajjā pavarā ca devatā, accimatī rājavarassa sirīmato;
Sutā ca rañño vessavaṇassa dhītā, rājīmatī dhammaguṇehi sobhatha.
317. “Pañcettha nāriyo āgamaṃsu nhāyituṃ, sītodakaṃ uppalaṇiṃ sivaṃ nadiṃ;
Tā tattha nhāyitvā rametvā devatā, naccitvā gāyitvā sutā lataṃ bravi.
318. “Pucchāmi taṃ uppalamāladhārini, āveḷini kañcanasannibhattace;
Timiratambakkhi nabheva sobhane, dīghāyukī kena kato yaso tava.
319. “Kenāsi bhadde patino piyatarā, visiṭṭhakalyāṇitarassu rūpato;
Padakkhiṇā naccanagītavādite, ācikkha no tvaṃ naranāripucchitā”ti. -

Sutāya pucchā.

320. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, uḷārabhoge kule suṇisā ahosiṃ;
Akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe appamattā ahosiṃ.
321. “Manussabhūtā daharā apāpikā, pasannacittā patimābhiraḍhayiṃ;
Sadevaraṃ sassasuraṃ sadāsakaṃ, abhiraḍhayiṃ tamhi kato yaso mama.
322. “Sāhaṃ tena kusalena kammunā, catubbhi ṭhānehi visesamajjhagā;
Āyuñca vaṇṇaṇca sukhaṃ balañca, khiḍḍaratiṃ paccaṇubhomaṇṇapaṃ.
323. “Sutaṃ nu taṃ bhāsati yaṃ ayaṃ latā, yaṃ no apucchimha akittayī no;
Patino kiramhākaṃ visiṭṭha nārīnaṃ, gatī ca tāsaṃ pavarā ca devatā.
324. “Patīsu dhammaṃ pacarāma sabbā, patibbatā yattha bhavanti itthiyo;
Patīsu dhammaṃ pacaritvā sabbā, lacchāmase bhāsati yaṃ ayaṃ latā.
325. “Sīho yathā pabbatasānugocaro, mahindharaṃ pabbatamāvasitvā;
Pasayha hantvā itare catuppade, khudde mige khādati maṃsabhojano.
326. “Tatheva saddhā idha ariyasāvikā, bhattāraṃ nissāya patiṃ anubbatā;

Kodhaṃ vadhivā abhibhuyya maccharam, saggamhi sā modati
dhammacārini”ti. -

Latāya vissajjananti āha.

316. Tattha latā ca sajjā pavarā accimatī sutāti tāsam nāmaṃ. Ca-saddo samuccayattho. Rājavarassāti catunnaṃ mahārājānaṃ varassa seṭṭhassa devarājassa. Sakkassa paricārikāti adhippāyo. Raññoti mahārājassa. Tenāha “vessavaṇassa dhītā”ti, idaṃ paccekam yojetabbaṃ, vacanavipallāso vā, dhītaroti attho. Rājati vijjotatīti rājī, rājīti matā paññātā rājīmatī, idaṃ tāsam sabbāsam visesanaṃ. Nāmaeva etaṃ ekissā devatāyāti keci, tesam matena “pavarā”ti sabbāsam visesanaeva. Dhammaguṇehīti dhammiyehi dhammato anapetehe guṇehi, yathābhuccaguṇehīti attho. Sobhathāti virocatha.

317. Pañcettha nāriyoti pañca yathāvuttanāmā devadhītarō ettha imasmim himavantapadese. Sītodakam uppalinim sivaṃ nadinti anotattadahato nikkhantanadimukhaṃ sandhāya vadati. Naccitvā gāyitvāti pitu vessavaṇassa āṇāya devasamāgame tāhi katassa naccagītassa vasena vuttaṃ. Sutā lataṃ bravīti sutā devadhītā lataṃ attano bhaginiṃ kathesi. “Sutā lataṃ bravu”ntipi paṭhanti, sutā dhītarō vessavaṇassa mahārājassa lataṃ kathesunti attho.

318. Timiratambakkhīti niculakesarabhāasadisehi tambarājīhi samannāgatakkhi. Nabheva sobhaneti nabhaṃ viya sobhamāne, saradasamaye abbhamaṃhikādiupakkilesavimuttaṃ nabhaṃ viya suvisuddhaṅgapaccaṅgatāya virājamāneti attho. Atha vā nabhevāti nabhe eva, samuccayattho eva-saddo, ākāsaṭṭhavamānesu himavantayugandharādibhūmipaṭibaddhaṭṭhānesu cāti sabbattheva sobhamāneti attho. Kena katoti kena kīdisena puññaena nibbattito. Yasoti parivārasampatti kittisaddo ca. Kittisaddaggaṇaṇa ca kittisaddahetubhūtā guṇā gayhanti.

319. Patino piyatarāti sāmīno piyatarā sāmivallabhā. Tenassā subhagataṃ dasseti. Visiṭṭhakalyāṇitarassū rūpatoti rūpasampattiyā visiṭṭhā uttamā kalyāṇitarā sundaratarā, assūti nipātamattaṃ. “Visiṭṭhakalyāṇitarāsi rūpato”ti ca paṭhanti. Padakkhiṇāti pakārehi, visesena vā dakkhiṇā kusalā. Naccanagītavāditeti ettha naccanāti vibhattilopo kato, nacce ca gīte ca vādite cāti attho. Naranāripucchitāti devaputtehi devadhītāhi ca “kahaṃ latā, kiṃ karoti latā”ti rūpadassanattahānceva sippadassanattahānceva pucchitā.

321. Niccam kāyena asaṃsaṭṭhatāya devo viya rameti, dutiyo varoti vā devaro, bhattu kaniṭṭhabhātā, saha devarenāti sadevaram. Sassu ca sasuro ca sasurā, saha sasurehīti sassasuraṃ. Saha dāsehi dāsīhi cāti sadāsakaṃ patimābhirādhayinti sambandho. Tamhi katoti tamhi kule, kāle vā suṇisākāle kato yaso tannibbattakapuññaṃ nibbattanenāti adhippāyo. Mamāti idaṃ “kato”ti padaṃ apekkhitvā “mayā”ti pariṇāmetabbaṃ.

322. Catubbhi ṭhānehīti catūhi kāraṇehi, catūsu vā ṭhānesu nimittabhūtesu. Visesamajjhagāti aññāhi atisayaṃ adhigatā. Āyuñca vaṇṇaṇca sukhaṃ balañcāti “catūhi ṭhānehī”ti vuttānaṃ sarūpato dassanaṃ. Āyūdayo eva hissā aññāhi visiṭṭhasabhāvatāya visesā tassā tathā sambhāvanāvasena gahetabbatāya hetubhāvato “ṭhāna”nti ca vuttaṃ. Visesamajjhagā. Kīdisaṃ? Āyuñca vaṇṇaṇca sukhaṇca balañcāti yojanā.

323. Sutaṃ nu taṃ bhāsati yaṃ ayaṃ latāti ayaṃ latā amhākaṃ jeṭṭhabhaginī yaṃ bhāsati, taṃ tumhehi sutaṃ nu kiṃ asuta’’nti itarā tisso bhaginiyo pucchati. Yaṃ noti yaṃ amhākaṃ saṃsayitaṃ. Noti nipātamattaṃ, puna noti amhākaṃ, avadhāraṇe vā “na no samaṃ atthī’’tiādīsu viya, tena akittayiyeva, aviparītaṃ byākāsiyevāti attho. Patino kiramhākaṃ visiṭṭha nārīnaṃ, gatī ca tāsāṃ pavarā ca devatāti anattato pālanato patino sāmikā nā amhākaṃ nārīnaṃ itthīnaṃ visiṭṭhā gati ca tāsāṃ paṭisaraṇaṇca, tāsāṃ mātugāmānaṃ saraṇato pavarā uttamā devatā ca sammadeva ārādhitā sampati āyatiṇca hitasukhāvahāti attho.

324. Patīsu dhammaṃ pacarāma sabbāti sabbāva mayaṃ patīsu attano sāmikesu pubbuṭṭhānādikaṃ caritabbadhammaṃ pacarāma. Yatthāti yaṃ nimittaṃ, yasmiṃ vā patīsu caritabbadhamme cariyamāne itthiyo patibbatā nāma bhavanti. Lacchāmase bhāsati yaṃ ayaṃ latāti ayaṃ latā yaṃ sampattiṃ etarahi labhatīti bhāsati, taṃ sampattiṃ patīsu dhammaṃ pacarivāti labhissāma.

325. Pabbatasānugocaroti pabbatavanasaṇḍacārī. Mahindharaṃ pabbatamāvasitvāti mahiṃ dhāretīti mahindharanāmakāṃ pabbataṃ acalaṃ āvasitvā adhivasitvā, tattha vasantoti attho. “Āvasitvā’’ti hi padaṃ apekkhitvā bhummatthe cetāṃ upayogavacanaṃ. Pasayhāti abhibhavitvā. Khuddeti balavasenanīhīne pamāṇato pana mahante hatthiādikepi mige so hantiyeva.

326. Tathevāti gāthāya ayaṃ upamāsaṃsandanena saddhiṃ atthayojanā -yathā sīho attano nivāsagocaraṭṭhānabhūtaṃ pabbataṃ nissāya vasanto attano yathicchitamattaṃ sādheti, evameva sā saddhā pasannā ariyasāvikā ghāsacchādanādīhi bharaṇato posanato bhattāraṃ patiṃ sāmikāṃ nissāya vasantī sabbatthāpi patianukūlatāsaṅkhātena vatena taṃ anubbatā pariṇāḍīsu uppajjanakaṃ kodhaṃ vadhitvā pajahitvā pariggahavatthūsu uppajjanakaṃ maccheraṃ abhibhuyya abhibhavitvā anuppādetvā patibbatādharmassa ca upāsikādharmassa ca sammadeva caraṇato dhammacārīnī sā saggaṃhi devaloke modati, pamodaṃ āpajjatīti. Sesāṃ vuttanayameva.

Latāvimānavaṇṇanā nīṭṭhitā.

5. Guttilavimānavaṇṇanā

327-618. Sattatantiṃ sumadhuranti guttilavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati rājagahe viharante āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatiṃsabhavanaṃ gantvā tattha paṭipāṭiyā ṭhitesu chattiṃsāya vimānesu chattiṃsa devadhītaro paccekaṃ accharāsahassaparivārā mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavantiyo disvā tāhi pubbe katakammaṃ “abhikkantena vaṇṇenā’’tiādīhi tīhi gāthāhi paṭipāṭiyā pucchi. Tāpi tassa pucchānantaraṃ “vatthuttamadāyikā nārī’’tiādinā byākariṃsu. Atha thero tato manussalokaṃ āgantvā bhagavato etamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā bhagavā “moggallāna, tā devatā na kevalaṃ tayā eva pucchitā evaṃ byākariṃsu, atha kho pubbe mayāpi pucchitā evameva byākariṃsū’’ti vatvā therena yācito atītaṃ attano guttilācariyaṃ kathesi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbattitvā gandhabbasippe pariyaḍātasippatāya timbarunāradasadiso sabbadisāsu pākaṭo paññātā ācariyo ahosi nāmena guttilo nāma. So andhe jiṇṇe mātāpitaro posesi. Tassa sippanipphattiṃ sutvā ujjenivāsī musilo nāma gandhabbo upagantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito “kasmā āgatosī’’ti ca vutte “tumhākaṃ santike sippaṃ

uggaṇḥitu”nti āha. Guttilācariyo taṃ oloketvā lakkhaṇakusalatāya “ayaṃ puriso visamajjhāsayo kakkhaḷo pharuso akataññū bhavissati, na saṅghetabbo”ti sippuggaṇatthaṃ okāsaṃ nākāsi. So tassa mātāpitāro payirupāsivā tehi yācāpesi. Guttilācariyo mātāpitūhi nippīḷiyamāno “garuvacanaṃ alaṅghaniya”nti tassa sippaṃ paṭṭhapetvā vigatamacchariyatāya kāruṇikatāya ca ācariyaṃ utṭhiṃ akatvā anavasesato sippaṃ sikkhāpesi.

Sopi medhāvitāya pubbekataparicayatāya akusītatāya ca na cirasseva pariyaḍḍasippon hutvā cintesi “ayaṃ bārāṇasī jambudīpe agganagaraṃ, yaṃ nūnāhaṃ idha sarājīkāya parisāya sippaṃ dasseyyaṃ, evāhaṃ ācariyatopi jambudīpe pākāṭo paññāto bhavissāmī”ti. So ācariyassa ārocesi “ahaṃ rañño purato sippaṃ dassetukāmo, rājānaṃ maṃ dassethā”ti. Mahāsatto “ayaṃ mama santike uggahitasippon paṭiṭṭhaṃ labhatū”ti karuṇāya māno taṃ rañño santikaṃ netvā “mahārāja imassa me antevāsikassa vīṇāya paṇaṭaṃ passathā”ti āha. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā tassa vīṇāvādanaṃ sutvā parituttṭho taṃ gantukāmaṃ nivāretvā “mameva santike vasa, ācariyassa dinnakoṭṭhāsato upaḍḍhaṃ dassāmī”ti āha. Musilo “nāhaṃ ācariyato hāyāmi, samameva dethā”ti vatvā raññā “mā evaṃ bhaṇi, ācariyo nāma mahanto, upaḍḍhameva tuyhaṃ dassāmī”ti vutte “mama ca ācariyassa ca sippaṃ passathā”ti vatvā rājagehato nikkhamitvā “ito sattame divase mama ca guttilācariyassa ca rājagaṇe sippadassanaṃ bhavissati, taṃ passitukāmā passantū”ti tattha tattha āhiṇḍanto ugghosesi.

Mahāsatto taṃ sutvā “ayaṃ taruṇo thāmavā, ahaṃ pana jiṇṇo dubbalo, yadi pana me parājayo bhavēyya, mataṃ me jīvitaṃ seyyaṃ, tasmā araṇṇaṃ pavasitvā ubbandhitvā marissāmī”ti araṇṇaṃ gato maraṇabhayaṭṭajjito paṭinivatti. Puna maritukāmo hutvā gantvā punapi maraṇabhayena paṭinivatti. Evaṃ gamanāgamaṇaṃ karontassa taṃ ṭhānaṃ vigatatiṇaṃ ahosi. Atha devarājā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā dissamānarūpo ākāse ṭhatvā evamāha “ācariya, kiṃ karosī”ti. Mahāsatto -

327. “Sattatantiṃ sumadhuraṃ, rāmaṇeyyaṃ avācayim;
So maṃ raṅgamhi avheti, saraṇaṃ me hohi kosiya”ti. -

Attano cittadukkhāṃ pavedesi.

Tassatto - ahaṃ devarājā musilaṃ nāma antevāsikaṃ sattannaṃ tantīnaṃ atthitāya chajjādisattavidhasaradīpanato ca sattatantiṃ, taṃ visayaṃ katvā yathārahaṃ dvāvīsatiyā sutibhedānaṃ ahāpanato suṭṭhu madhuranti sumadhuraṃ, yathādhigatānaṃ samapaññāsāya mucchanānaṃ pariyaṭṭatāya sarassa ca vīṇāya ca aññaṃ aṇṇasaṃsandanaṃ suṇantānaṃ ativiya manoramabhāvato rāmaṇeyyaṃ, saragatādivibhāgato chajjādicatubbidhaṃ gandhabbaṃ ahāpetvā gandhabbasippaṃ avācayinti vācesim uggāṇhāpesim sikkhāpesim. So musilo antevāsī samāno maṃ attano ācariyaṃ raṅgamhi raṅgamaṇḍale avheti sārāmbhavasena attano viṣesaṃ dassetuṃ saṅghaṭṭiyati, “ehi sippaṃ dassehi”ti maṃ ācikkhi, tassa me tvaṃ kosiya devarājā saraṇaṃ avassayo hohi.

Taṃ sutvā sakko devarājā “mā bhāyi ācariya, ahaṃ te saraṇaṃ parāyaṇa”nti dassento -

328. “Ahaṃ te saraṇaṃ homi, ahamācariyaṃ pūjako;
Na taṃ jayissati sisso, sissamācariyaṃ jessasī”ti. -

Āha. Sakkassa kira devaraṇṇo purimattabhāve mahāsatto ācariyo ahosi. Tenāha “ahamācariyapūjako”ti. Ahaṃ ācariyānaṃ pūjako, na musilo viya yugaggāhī, mādisesu antevāsikesu ṭhitesu tādisassa ācariyassa kathaṃ parājayo, tasmā na taṃ jayissati sisso, aññadatthu sissaṃ musilaṃ ācariya tvameva jayissasi, so pana parājito vināsaṃ pāpuṇissatīti adhippāyo. Evaṃca pana vatvā “ahaṃ sattame divase sākacchāmaṇḍalaṃ āgamissāmi, tumhe vissatthā vādetthā”ti samassāsetvā gato.

Sattame pana divase rājā saparivāro rājasabhāyaṃ nisīdi. Guttilācariyo ca musilo ca sippadassanatthaṃ sajjā hutvā upasaṅkamitvā rājānaṃ vanditvā attano attano laddhāsane nisīditvā vīṇā vādayiṃsu. Sakko āgantvā antalikkhe aṭṭhāsi. Taṃ mahāsattova passati, itare pana na passantī. Parisā dvinnampi vādane samacittā ahosi. Sakko guttilaṃ “ekaṃ tantim chindā”ti āha. Chinnāyapi tantiyā vīṇā tattheva madhuranigghosā ahosi. Evaṃ “dutiyaṃ, tatiyaṃ, catutthaṃ, pañcamaṃ, chaṭṭhaṃ, sattamaṃ chindā”ti āha, tāsū chinnāsupi vīṇā madhuranigghosāva ahosi. Taṃ disvā musilo parājitaḥpūro pattakkhandho ahosi, parisā haṭṭhatuṭṭhā celukkhepe karontī guttilassa sādhuḥkāramadāsi. Rājā musilaṃ sabhāya nīharāpesi, mahājano leḍḍudaṇḍādīhi paharanto musilaṃ tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Sakko devānamindo mahāpurisena saddhiṃ sammodanīyaṃ katvā devalokameva gato. Taṃ devatā “mahārāja, kuhiṃ gatatthā”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā “mahārāja, mayaṃ guttilācariyaṃ passissāma, sādhu no taṃ idhānetvā dassehi”ti āhaṃsu. Sakko devānaṃ vacanaṃ sutvā mātaliṃ āṇāpesi “gaccha vejayantarathena amhākaṃ guttilācariyaṃ ānehi, devatā taṃ dassanakāmā”ti, so tathā akāsi. Sakko mahāsattena saddhiṃ sammodanīyaṃ katvā evamāha “ācariya, vīṇaṃ vādaya, devatā sotukāmā”ti. “Mayaṃ sippūpajīvino, vetanena vinā sippaṃ na dassemā”ti. “Kīdisaṃ pana vetanaṃ icchasi”ti. “Nāññena me vetanena kiccaṃ atthi, imāsaṃ pana devatānaṃ attanā attanā pubbekatakusalakathanameva me vetanaṃ hotū”ti āha. Tā “sādhū”ti sampatiṇṇiṃsu. Atha mahāsatto pāṭekkaṃ tāhi tadā paṭiladdhasampattikittanamukhena tassā hetubhūtaṃ purimattabhāve kataṃ sucariṭaṃ āyasmā mahāmoggallāno viya pucchanto “abhikkantena vaṇṇenā”tiādigāthāhi pucchi. Tāpi “vatthuttamadāyikā nārī”tiādinā yathā etarahi therassa, evameva tassa byākariṃsu. Tena vuttaṃ “moggallāna tā devatā na kevalaṃ tayā eva pucchitā evaṃ byākariṃsu, atha kho pubbe mayāpi pucchitā evameva byākariṃsū”ti.

Tā kira itthiyo kassapasammāsambuddhakāle manussattabhāve ṭhitā taṃ taṃ puññaṃ akaṃsu. Tattha ekā itthī vatthaṃ adāsi, ekā sumanamālaṃ, ekā gandhaṃ, ekā uḷārāni phalāni, ekā ucchurasā, ekā bhagavato cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, ekā uposathaṃ upavasi, ekā upakaṭṭhāya velāya nāvāya bhuñjantassa bhikkhuno udakaṃ adāsi, ekā kodhanānaṃ sassusasurānaṃ akkodhanā upaṭṭhānaṃ akāsi, ekā dāsī hutvā atanditācārā ahosi, eko piṇḍacārikassa bhikkhuno khīrabhattaṃ adāsi, ekā phāṇitaṃ adāsi, ekā ucchukhaṇḍaṃ adāsi, ekā timbarusakaṃ adāsi, ekā kakkārikaṃ adāsi, ekā eḷāluḥkaṃ adāsi, ekā valliphalaṃ adāsi, ekā phārusakaṃ adāsi, ekā aṅgārakapallaṃ adāsi, ekā sākamuṭṭhiṃ adāsi, ekā pupphakamuṭṭhiṃ adāsi, ekā mūlakalāpaṃ adāsi, ekā nimbamuṭṭhiṃ adāsi, ekā kañjikaṃ adāsi, ekā tilapiññaṃ adāsi, ekā kāyabandhanaṃ adāsi, ekā aṃsabaddhaṃ adāsi, ekā āyogapaṭṭaṃ adāsi, ekā vidhūpanaṃ, ekā tālavaṇṭaṃ, ekā morahatthaṃ, ekā chattaṃ, ekā upāhanaṃ, ekā pūvaṃ, ekā modakaṃ, ekā sakkhalikaṃ adāsi. Tā ekekā

accharāsahassaparivārā pahatiyā deviddhiyā virājamānā tāvatimsabhavane sakkassa
devarājassa paricārikā hutvā nibbattā guttilācariyena pucchitā “vatthuttamadāyikā
nārī”tiādinā attanā attanā katakusalaṃ paṭipāṭiyā byākarimsu.

329. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
330. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mījjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
331. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.
332. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
Pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
333. “Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu;
Evaṃ piyarūpadāyikā manāpaṃ, dibbaṃ sā labhate upecca ṭhānaṃ.
334. “Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi;
Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññaṃ vipākaṃ.
335. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mījjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
336. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.
341. “Pupphuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu...pe...
349. “Gandhuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu...pe...
357. “Phaluttamadāyikā nārī...pe...
365. “Rasuttamadāyikā nārī...pe...
373. “Gandhapañcaṅgulikaṃ ahamadāsiṃ, kassapassa bhagavato thūpamhi...pe...
381. “Bhikkhū ca ahaṃ bhikkhuniyo ca, addasāsiṃ panthapaṭipanne;
Tesāhaṃ dhammaṃ sutvāna, ekūposathaṃ upavasissaṃ.
382. “Tassā me passa vimānaṃ...pe...
389. “Udake ṭhitā udakamadāsiṃ, bhikkhuno cittaṇa vipasannena...pe...
397. “Sassuñcāhaṃ sasurañca, caṇḍike kodhane ca pharuse ca;
Anusūyikā upaṭṭhāsiṃ, appamattā sakena sīlena...pe...
405. “Parakammakarī āsiṃ, atthenātanditā dāsī;
Akkodhanānatimānī, saṃvibhāginī kakassa bhāgassa...pe...
413. “Khīrodanaṃ ahamadāsiṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa;

Evaṃ karitvā kammaṃ, sugatiṃ upapajja modāmi...pe...

- 421. “Phāṇitaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 429. “Ucchukhaṇḍikaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 437. “Timbarusakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 445. “Kakkārikaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 453. “Eḷāluṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 461. “Valliphalaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 469. “Phārusakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 477. “Hatthapattāpakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 485. “Sākaṃuttṭhiṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 493. “Pupphakaṃuttṭhiṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 501. “Mūlakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 509. “Nimbakaṃuttṭhiṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 517. “Ambakañjikaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 525. “Doṇinimajjanaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 533. “Kāyabandhanaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 541. “Aṃsabaddhakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 549. “Āyogapaṭṭaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 557. “Vidhūpanaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 565. “Tālavaṇṭaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 573. “Morahatthaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 581. “Chattaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 589. “Upāhanaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 597. “Pūvaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 605. “Modakaṃ ahamadāsiṃ...pe...
- 613. “Sakkhalikaṃ ahamadāsiṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa...pe...
- 614. “Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmiṃ;

Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.

615. “Tena metādiso vaṇṇo...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Evaṃ mahāsatto tāhi devatāhi katasucarite byākate tuṭṭhamānaso sammodanaṃ karonto attano ca sucaritacaraṇe yuttapayuttataṃ vivaṭṭajjhāsayaṭṭhaṃ pavedento āha -

617. “Svāgataṃ vata me ajja, suppbhātaṃ suhuṭṭhitaṃ;
Yaṃ addasāmi devatāyo, accharā kāmavaṇṇiniyo.

618. “Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
Dānena samacariyāya, saññaṃmena damena ca;
Svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti.

333. Tattha vatthuttamadāyikāti vatthānaṃ uttamaṃ seṭṭhaṃ, vatthesu vā bahūsu uccinitvā gahitaṃ ukkaṃsagataṃ pavaraṃ koṭibhūtaṃ vatthaṃ vatthuttamaṃ, tassa dāyikā. “Pupphuttamadāyikā”tiādīsupi eseṇa nayo. Piyaṇupadāyikāti piyaṇabhāvassa piyaṇjātikassa ca vatthuno dāyikā. Manāpanti manavaḍḍhanakaṃ. Dibbanti divi bhavattā dibbaṃ. Upeccāti upagantvā cetetvā, “edisāṃ labheyya”nti pakappetvāti attho. Tānanti vimānādikaṃ tānaṃ, issariyaṃ vā. “Manāpā”tipi pāṭho, aññaṃ manavaḍḍhanakā hutvāti attho.

334. Passa puññānaṃ vipākanti vatthuttamadānassa nāma idamīdisaṃ phalaṃ passāti attanā laddhasampattiṃ sambhāventi vadati.

341. Pupphuttamadāyikāti ratanattayapūjāvasena pupphuttamadāyikā, tathā gandhuttamadāyikāti daṭṭhabbā. Tattha pupphuttamaṃ sumanapupphādi, gandhuttamaṃ candanagandhādi, phaluttamaṃ panasaphalādi, rasuttamaṃ gorasasappiādi veditabbaṃ.

373. Gandhapañcaṅgulikanti gandhena pañcaṅgulikadānaṃ. Kassapassa bhagavato thūpamhīti kassapasammāsambuddhassa yojanike kanakathūpe.

381. Panthapaṭipanneti maggaṃ gacchante. Ekūposathanti ekadivasaṃ uposathavāsaṃ.

389. Udamadāsinti mukhavikkhālanatthaṃ pivanatthaṃca udakaṃ pāṇiyaṃ adāsiṃ.

397. Caṇḍiketi caṇḍe. Anusūyikāti usūyā rahitā.

405. Parakammakarīti paresaṃ veyyāvaccakārī. Atthenāti atthakiccena. Saṃvibhāginī sakassa bhāgassāti atthikānaṃ attanā paṭiladdhabhāgassa saṃvibhajanasīlā.

413. Khīrodananti khīrasammissaṃ odanaṃ, khīrena saddhiṃ odanaṃ vā.

437. Timbarusakanti tiṇḍukaphalaṃ. Tipusasadisā ekā vallijāti timbarusaṃ, tassa phalaṃ timbarusakanti vadanti.

445. Kakkārikanti khuddakeḷāluṃ, tipusanti ca vadanti.

477. Hatthapattāpakanti mandāmukhiṃ.

517. Ambakañjikanti ambilakañjikaṃ.

525. Doṇinimmajjaninti satelaṃ tilapiñṇākaṃ.

557. Vidhūpananti caturassabījaṇiṃ.

565. Tālavaṇṭanti tālapattehi katamaṇḍalabījaṇiṃ.

573. Morahatthanti mayūraṇiṇche hi kataṃ makasabījaṇiṃ.

617. Svāgataṃ vata meti mayhaṃ idhāgamaṇaṃ sobhanaṃ vata aho sundaraṃ. Ajja suppbhātaṃ suhuṭṭhitanti ajja mayhaṃ rattiyā suṭṭhu pabhātaṃ sammadeva vibhāyanaṃ jātaṃ, sayanato uṭṭhānampi suhuṭṭhitaṃ suṭṭhu uṭṭhitaṃ. Kiṃ kāraṇāti āha “yaṃ addasāmi devatāyo”tiādi.

618. Dhammaṃ sutvāti kammaphalassa paccakkhakaraṇavasena tumhehi kataṃ kusalaṃ dhammaṃ sutvā. Kāhāmīti karissāmi. Samacariyāyāti kāyasamācārikassa sucaritassa caraṇena. Sañṇāmenāti sīlasaṃvarena. Damenāti manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ damena. Idāni tassa kusalassa attano lokassa ca vivaṭṭūpanissayataṃ dassetuṃ “svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti vuttaṃ.

Evamayaṃ yadipi vatthuttamadāyikāvimānādivasena chattiṃsavimānasaṅghā desanā āyasmato mahāmoggallānassa viya guttilācariyassāpi vibhāvanavasena pavattāti “guttilavimāna”ntveva saṅghaṃ āruḥhā, vimānāni pana itthipaṭibaddhānīti itthivimāneyeva saṅghatāni. Tā pana itthiyo kassapassa dasabalassa kāle yathāvuttadhammacaraṇe aparāparuppannacetanāvasena dutiyattabhāvato paṭṭhāya ekaṃ buddhantaṃ devaloke eva saṃsarantiyo amhākampi bhagavato kāle tāvatimsabhavaneyeva nibbattā, āyasmatā mahāmoggallānena pucchitā kammaśikkhatāya guttilācariyena pucchitakāle viya byākariṃsūti datṭhabbā.

Guttilavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Daddallavimānavaṇṇanā

619-645. Daddallamānā vaṇṇenāti daddallavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena nālakagāmake āyasmato revatattherassa upaṭṭhākaṃ aññatarassa kuṭumbikassa dve dhītaro ahesuṃ, ekā bhaddā nāma, itarā subhaddā nāma. Tāsu bhaddā patikulaṃ gatā saddhā pasannā buddhisampannā vañjhā ca ahosi. Sā sāmikaṃ āha “mama kaniṭṭhā subhaddā nāma atthi, taṃ ānehi, sacassā putto bhavye, so mamapi putto siyā, ayaṇca kulavaṃso na nasseyyā”ti. So “sādhū”ti sampatichchitvā tathā akāsi.

Atha bhaddā subhaddaṃ ovadi “subhadde, dānaṃvibhāgaratā dhammacariyāya appamattā hohi, evaṃ te diṭṭhadhammiko samparāyiko ca attho hatthagato eva hotī”ti. Sā tassā ovāde ṭhatvā vuttanayena paṭipajjamānā ekadivasaṃ āyasmantaṃ revatattheraṃ attatṭhamaṃ nimantesi. Thero subhaddāya puññūpacayaṃ ākaṅkhanto saṅghuddesavasena satta bhikkhū gahetvā tassā gehaṃ agamāsi. Sā pasannacittā āyasmantaṃ revatattheraṃ te ca bhikkhū paṇītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesi, thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā aparabhāge kālāṃ katvā nimmānaratīnaṃ devānaṃ saṃsāraṃ upapajji. Bhaddā pana puggalesu dānāni datvā sakkassa devānamindassa paricārikā hutvā nibbatti.

Atha subhaddā attano sampattiṃ paccavekkhitvā “kena nu kho ahaṃ puññaena idhūpapannā”ti āvajjenti “bhaddāya ovāde tathvā saṅghagatāya dakkhiṇāya imaṃ sampattiṃ sampattā, bhaddā nu kho kahaṃ nibbattā”ti oloketi taṃ sakkassa paricārikābhāvena nibbattaṃ disvā anukampamānā tassā vimānaṃ pāvisi. Atha naṃ bhaddā -

619. “Daddallamānā vaṇṇena, yasaṃ ca yasassinī;
Sabbe deve tāvatimse, vaṇṇena atirocasi.

620. “Dassanaṃ nābhijānāmi, idaṃ paṭhamadassanaṃ;
Kasmā kāyā nu āgamma, nāmena bhāsase mama”nti. -

Dvīhi gāthāhi pucchi. Sāpi tassā -

621. “Ahaṃ bhadda subhaddāsiṃ, pubbe mānusaṃ bhava;
Sahabhariyā ca te āsiṃ, bhaginī ca kaniṭṭhikā.

622. “Sā ahaṃ kāyassa bheda, vippamuttā tato cutā;
Nimmānaratīnaṃ devānaṃ, upapannā saḥabyata”nti. - dvīhi gāthāhi byākāsi;

619-620. Tattha vaṇṇenāti vaṇṇādisampattiya. Dassanaṃ nābhijānāmi ito pubbe tava dassanaṃ nābhijānāmi, tvaṃ mayā na diṭṭhapubbāti attho. Tenāha “idaṃ paṭhamadassana”nti. Kasmā kāyā nu āgamma, nāmena bhāsase mamanti kataradevanikāyato āgantvā “bhadda”ti nāmena maṃ ālapasi.

621. Ahaṃ bhaddeti ettha bhaddeti ālapanā. Subhaddāsiṃ ahaṃ subhaddā nāma tava bhaginī kaniṭṭhikā āsiṃ ahoṃsi, tattha pubbe mānusaṃ bhava saḥabhariyā samānabhariyā te tayā ekasseva bhariyā, tava patino eva bhariyā, āsinti attho. Puna bhaddā -

623. “Pahūtakatakalyāṇā, te deve yanti pāṇino;
Yesaṃ tvaṃ kittayissasi, subhadde jātimattano.

624. “Atha tvaṃ kena vaṇṇena, kena vā anusāsita;
Kīdiseneva dānena, subbatena yasassinī.

625. “Yasaṃ etādisaṃ pattā, visesaṃ vipulamajjhagā;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Tiḥi gāthāhi pucchi. Puna subhaddā -

626. “Atṭheva piṇḍapātāni, yaṃ dānaṃ adadaṃ pure;
Dakkhiṇeyyassa saṅghassa, pasannā sehi pāṇibhi.

627. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Byākāsi.

623. Tattha pahūtakatakalyāṇā te deve yanti pahūtakatakalyāṇā mahāpuñña te nimmānaratino deve yanti uppajjanavasena gacchanti pāṇino sattā, yesaṃ nimmānaratīnaṃ devānaṃ antare tvaṃ attano jātiṃ kittayissasi kathesīti yojanā.

624. Kena vaṇṇenāti kena kāraṇena. Kīdisenevāti evasaddo samuccayattho, kīdisena cāti attho, ayameva vā pāṭho. Subbatenāti sundarena vatena, suvisuddhena sīlenāti attho.

626. Aṭṭheva piṇḍapātānīti aṭṭhannaṃ bhikkhūnaṃ dinnapiṇḍapāte sandhāya vadati. Adadanti adāsiṃ.

Evaṃ subhaddāya kathite puna bhaddā -

629. “Ahaṃ tayā bahutare bhikkhū, saññate brahmacārayo;
Tappesiṃ annapānena, pasannā sehi pāṇibhi.

630. “Tayā bahutaraṃ datvā, hīnakāyūpagā ahaṃ;
Kathaṃ tvaṃ appataraṃ datvā, visesaṃ vipulamajjhagā;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Pucchi. Tattha tayāti nissakke karaṇavacanaṃ. Puna subhaddā -

631. “Manobhāvanīyo bhikkhu, sandiṭṭho me pure ahu;
Tāhaṃ bhattena nimantesiṃ, revataṃ attanaṭṭhamaṃ.

632. “So me atthapurekkhāro, anukampāya revato;
Saṅghe dehīti maṃvoca, tassāhaṃ vacanaṃ kariṃ.

633. “Sā dakkhiṇā saṅghagatā, appameyye patiṭṭhitā;
Puggalesu tayā dinnaṃ, na taṃ tava mahapphala”nti. -

Attanā katakammaṃ kathesi.

631. Tattha manobhāvanīyoti manavaḍḍhanako uḷāraguṇatāya sambhāvanīyo.
Sandiṭṭhoti nimantanavasena bodhito kathito. Tenāha “tāhaṃ bhattena nimantesiṃ,
revataṃ attanaṭṭhama”nti, taṃ manobhāvanīyaṃ ayyaṃ revataṃ attanaṭṭhamaṃ
bhattena ahaṃ nimantesiṃ.

632-633. So me atthapurekkhāroti so ayyo revato dānassa
mahapphalabhāvakaraṇena mama atthapurekkhāro hitesī. Saṅghe dehīti maṃvocāti
“yadi tvaṃ subhadde aṭṭhannaṃ bhikkhūnaṃ dātukāmā, yasmā puggalagatāya
dakkhiṇāya saṅghagatā eva dakkhiṇā mahapphalatarā, tasmā saṅghe dehi, saṅghaṃ
uddissa dānaṃ dehi”ti maṃ abhāsi. Tanti taṃ dānaṃ.

Evaṃ subhaddāya vutte bhaddā tamatthaṃ sampañicchantī uttari ca tathā
paṭipajjitukāmā -

634. “Idānevāhaṃ jānāmi, saṅghe dinnaṃ mahapphalaṃ;
Sāhaṃ gantvā manussattaṃ, vadaññū vītamaccharā;
Saṅghe dānāni dassāmi, appamattā punappuna”nti. -

Gāthamāha. Subhaddā pana attano devalokameva gatā. Atha sakko devānamindo
sabbe deve tāvatimse attano sarīrobhāsena abhibhuyya virocamaṇaṃ subhaddaṃ
devadhītaṃ disvā tañca tāsāṃ kathāsallāpaṃ sutvā tāvadeva ca subhaddāya
antarahitāya taṃ “ayaṃ nāmā”ti ajānanto -

635. “Kā esā devatā bhadde, tayā mantayate saha;

Sabbe deve tāvatimse, vaṇṇena atirocatī''ti. -

Bhaddaṃ pucchi. Sāpissa -

636. ''Manussabhūtā devinda, pubbe mānusaḥ bhava;
Sahabharīyā ca me āsi, bhaginī ca kaniṭṭhikā,
Saṅghe dānāni datvāna, katapuñña virocātī''ti. -

Kathesi. Atha sakko tassā saṅghagatāya dakkhiṇāya mahapphalabhāvaṃ dassento dhammaṃ kathesi. Tena vuttaṃ -

637. ''Dhammena pubbe bhaginī, tayā bhadde virocati;
Yaṃ saṅghamhi appameyye, patitṭhāpesi dakkhiṇaṃ.
638. ''Pucchito hi mayā buddho, gijjhakūṭamhi pabbate;
Vipākaṃ saṃvibhāgassa, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.
639. ''Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññaṃ pekkhāna pāṇinaṃ;
Karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.
640. ''Taṃ me buddho viyākāsi, jānaṃ kammaphalaṃ sakaṃ;
Vipākaṃ saṃvibhāgassa, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.
641. ''Cattāro ca paṭipannā, cattāro ca phale ṭhitā;
Esa saṅgho ujjubhūto, paññaṃ sīlasamāhito.
642. ''Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññaṃ pekkhāna pāṇinaṃ;
Karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, saṅghe dinnaṃ mahapphalaṃ.
643. ''Eso hi saṅgho vipulo mahaggato, esappameyyo udadhīva sāgaro;
Ete hi seṭṭhā naravīrasāvaka, pabhaṅkarā dhammamudīrayanti.
644. ''Tesaṃ sudinnaṃ suhutaṃ suyitṭhaṃ, ye saṅghamuddissa dadanti dānaṃ;
Sā dakkhiṇā saṅghagatā patitṭhitā, mahapphalā lokavidūna vaṇṇitā.
645. ''Etādisaṃ yaññaṃ manussarantā, ye vedajātā vicaranti loke;
Vineyya maccheramalaṃ samūlaṃ, aninditā saggamupenti ṭhāna''nti.

637. Tattha dhammenāti kārāṇena ñāyena vā. Tayāti nissakke karaṇavacanaṃ. Idāni taṃ ''dhammena''ti vuttakāraṇaṃ dassetuṃ yaṃ saṅghamhi appameyye, patitṭhāpesi dakkhiṇa''nti vuttaṃ. Appameyyeti guṇānubhāvassa attani katānaṃ kārānaṃ phalavisesassa ca vasena paminituṃ asakkuṇeyye.

638-639. Ayañca attho bhagavato sammukhā ca suto, sammukhā ca paṭiggahitoti dassento ''pucchito''ti ādimāha. Tattha yajamānānanti dadantānaṃ. Puññaṃ pekkhāna pāṇinanti anuñāsikalopaṃ katvā niddeso, puññaṃ phalaṃ ākaṅkhatānaṃ sattānaṃ. Opadhikanti upadhi nāma khandhā, upadhissa karaṇasīlaṃ, upadhipayojananti vā opadhikaṃ, attabhāvajanaṃ paṭisandhipavattivipākadāyakaṃ.

640. Jānaṃ kammaphalaṃ sakanti sattānaṃ sakaṃ sakaṃ yathāsakaṃ puññaṃ puññaṃ phalañca hatthatale āmalakaṃ viya jānanto. Sakanti vā yakārassa kakāraṃ katvā vuttaṃ, sayam attanāti attho.

641. Paṭipannāti paṭipajjamānā, maggaṭṭhāti attho. Ujubhūtoti ujupaṭipattiyā ujubhāvaṃ patto dakkhiṇeyyo jāto. Paññāsīlasamāhitoti paññāya sīlena ca samāhito, diṭṭhisīlasampanno ariyāya diṭṭhiyā ariyena sīlena ca samannāgato. Tenāpissa paramatthasaṅghabhāvameva vibhāveti. Diṭṭhisīlasāmaññaena saṅghaṭitattā hi saṅgho. Atha vā samāhitaṃ samādhi, paññā sīlaṃ samāhitañca assa atthīti paññāsīlasamāhito. Tenassa sīlādidhammakhandhattayasampannatāya aggadakkhiṇeyyabhāvaṃ vibhāveti.

643. Vipulo mahaggatoti guṇehi mahattaṃ gatoti mahaggato, tato eva attani katānaṃ kārānaṃ phalavepullahetutāya vipulo. Udadhīva sāgaroti yathā udakaṃ ettha dhīyatīti “udadhī”ti laddhanāmo sāgaro, “ettakāni udakāḷhakāni”tiādinā udakato appameyyo, evamesa guṇatoti attho. Ete hīti hi-saddo avadhāraṇe nipāto, ete eva seṭṭhāti attho. Vuttañhetam -

“Yāvatā, bhikkhave, saṅghā vā gaṇā vā, tathāgatasāvakasaṅgho tesam aggamakkhāyatī”ti.

Naravīrasāvakāti naresu vīriyasampannassa narassa sāvaka. Pabhaṅkarāti lokassa ñāṇālokarā. Dhammamudīrayantīti dhammaṃ uddisanti. Kathaṃ? Dhammasāminā hi dhammapajjoto ariyasaṅghe ṭhapito.

644. Ye saṅghamuddissa dadanti dānanti ye sattā ariyasaṅghaṃ uddissa sammutisaṅghe antamaso gotrabhupuggalesupī dānaṃ dadanti, taṃ dānaṃ saṃvibhāgavasena dinnampi sudinnaṃ, āhunapāhunavasena hutampi suhutaṃ, mahāyāgavasena yitṭhampi suyitṭhameva hoti. Kasmā? Yasma sā dakkhiṇā saṅghagatā patitṭhitā mahapphalā lokavidūna vaṇṇitāti, lokavidūhi sammāsambuddhehi “na tvevāhaṃ, ānanda, kenaci pariyāyena saṅghagatāya dakkhiṇāya pātipuggalikaṃ dakkhiṇaṃ mahapphalataraṃ vadāmi. Puññaṃ ākaṅkhamānānaṃ, saṅgho ve yajataṃ mukhaṃ. Anuttaraṃ puññaṃ khettaṃ lokassā”ti ca ādinā mahapphalatā vaṇṇitā pasatthā thomitāti attho.

645. Īdisaṃ yaññaṃ manussarantāti etādisaṃ saṅghaṃ uddissa attanā kataṃ dānaṃ anussarantā. Vedajātāti jātasomanassā. Vineyya maccheramalaṃ samūlanti maccherameva cittassa malinabhāvakaraṇato maccheramalaṃ, atha vā maccherañca aññaṃ issālobhadosādimalaṅcāti maccheramalaṃ. Tañca avijjāvicikicchāvipallāsādīhi saha mūlehīti samūlaṃ vineyya vinayitvā vikkhambhetvā aninditvā saggamupenti ṭhānanti yojanā. Sesam vuttanayameva.

Imaṃ pana sabbam pavattiṃ sakko devānamindo “daddallamānā vaṇṇenā”tiādinā āyasmato mahāmoggallānassa ācikkhi, āyasmā mahāmoggallāno bhagavato ārocesi, bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahosi.

Daddallavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pesavatīvimānavaṇṇanā

646-657. Phalīkarajatahemajālachannanti pesavatīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena magadhesu nālakagāme ekasmiṃ gahapatimahāsārakule pesavatī nāma kulasuṇhā ahosi. Sā kira kassapassa bhagavato yojanike kanakathūpe kayiramāne dārikā hutvā mātaraṃ saddhiṃ cetiyaṭṭhānaṃ gantvā mātaraṃ pucchi “kiṃ ime, amma, karontī”ti? “Cetiyaṃ kātuṃ

suvaṇṇiṭṭhakā karonti”ti. Taṃ sutvā dārikā pasannamānasā mātaraṃ āha - “amma, mama gīvāya idaṃ sovaṇṇamayaṃ khuddakapiḷandhanaṃ atthi, imāhaṃ cetiyatthāya demī”ti. Mātā “sādhū dehī”ti vatvā taṃ gīvato omuñcitvā suvaṇṇakārassa hatthe adāsi “idaṃ imāya dārikāya pariccajitaṃ, imampi pakkhipitvā iṭṭhakaṃ karohī”ti. Suvaṇṇakāro tathā akāsi. Sā dārikā aparabhāge kālaṃ katvā teneva puñṇakammena devaloke nibbattitvā sugatiyaṃyeva aparāparaṃ saṃsaraṇtī amhākaṃ bhagavato kāle nālakagāme nibbattā anukkamena dvādasavassikā jātā.

Sā ekadivasam mātaraṃ pesitaṃ mūlaṃ gahetvā telatthāya aññataraṃ āpaṇaṃ agamāsi. Tasmiṃca āpaṇe aññataro kuṭumbiyaputto pitarā nidahitvā ṭhapitaṃ bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ muttāmaṇiratanāni ca gahetuṃ uddharanto āpaṇiko kammabalena kathalapāsāṇasakkhararūpena upaṭṭhahantāni disvā tato ekadesaṃ “puñṇavantānaṃ vasena hiraññasuvaṇṇādi bhavissatī”ti vīmaṃsitum rāsiṃ katvā ṭhapesi. Atha naṃ sā dārikā disvā “kasmā āpaṇe ratanāni evaṃ ṭhapitāni, nanu nāma sammadeva paṭisāmetabbānī”ti āha. Āpaṇiko taṃ sutvā “mahāpuñṇā ayaṃ dārikā, imissā vasena sabbamidaṃ hirañṇādi eva hutvā amhākaṃ viniyogaṃ gamissati, saṅgaṇhissāmi na”nti cintetvā tassā mātu santikaṃ gantvā “imaṃ dārikaṃ mayhaṃ puttassatthāya dehī”ti vāretvā bahudhanaṃ datvā āvāhavivāhaṃ katvā taṃ attano gehaṃ ānesi. Athassā sīlācāraṃ ṇatvā bhaṇḍāgāraṃ vivaritvā “kiṃ ettha passasī”ti vatvā tāya “hiraññasuvaṇṇamaṇimeva rāsikataṃ passāmī”ti vutte “etāni amhākaṃ kammabalena antaradhāyantāni tava puñṇavisesena puna visesāni jātāni, tasmā ito paṭṭhāya imasmiṃ gehe sabbam tvayaṃyeva vicārehi, tayā dinnameva mayaṃ paribhuñjissāmā”ti vatvā tato pabhuti taṃ “pesavatī”ti vohariṃsu.

Tena ca samayena āyasmā dhammasenāpati attano āyusaṅkhārānaṃ parikkhīṇabhāvaṃ ṇatvā “mayhaṃ mātuyā rūpasāribrāhmaṇiyā posāvanikamūlaṃ datvā parinibbāyissāmī”ti cintetvā bhagavantaṃ upasaṅkamtvā parinibbānaṃ anujānāpetvā satthu āṇāya mahantaṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā anekehi thutisahashehi bhagavantaṃ thometvā yāva dassanavisayātikkaṃ abhimukhova apakkamtvā puna vanditvā bhikkhusaṅghaparivuto vihārā nikkhamma bhikkhusaṅghassa ovādaṃ datvā āyasmantaṃ ānandaṃ samassāsetvā catassopi parisā nivattetvā anukkamena nālakagāmaṃ patvā mātaraṃ sotāpattiphale patitṭhāpetvā paccūsasamaye jātovarake parinibbāyi. Parinibbutassa cassa sarīrasakkārakaraṇavasena devā ceva manussā ca sattāhaṃ vītināmesuṃ, agarucandanādīhi hatthasatubbedhaṃ citakamakaṃsu.

Pesavatīpi therassa parinibbānaṃ sutvā “gantā pūjessāmī”ti suvaṇṇapupphehi gandhajātehi ca pūritāni caṅkoṭakāni gāhāpetvā gantukāmā sasuraṃ āpucchitvā tena “tvam garubhārā, tattha ca mahājanasammaddo, pupphagandhāni pesetvā idheva hohī”ti vuttāpi saddhājātā “yadipi me tattha jīvitantarāyo siyā, gantāva pūjāsakkāraṃ karissāmī”ti taṃ vacanaṃ aggahetvā saparivārā tattha gantvā gandhapupphādīhi pūjetvā katañjalī atṭhāsī. Tasmiṃca samaye theram pūjetum āgatānaṃ rājaparisānaṃ hatthī matto hutvā taṃ padesaṃ upagañchi. Taṃ disvā maraṇabhayaabhītesu manussesu palāyantesu janasammaddena patitaṃ pesavatiṃ mahājano akkamitvā māresi. Sā pūjāsakkāraṃ katvā theragatāya saddhāya sampannacittā eva kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti, accharāsahassañcassā parivāro ahosi.

Sā tāvadeva attano dibbasampattiṃ oloketvā “kīdisena nu kho puñṇena mayā esā laddhā”ti, tassā hetum upadhārentī theram uddissa kataṃ pūjāsakkāraṃ disvā,

ratanattaye abhippasannamānasā satthāraṃ vandituṃ accharāsahassaparivutā saṭṭhisakaṭabhārālāṅkārapaṭimaṇḍitattabhāvā sumahatīyā deviddhiyā cando viya ca sūriyo viya ca dasa disā obhāsayaṃānā saha vimānena āgantvā vimānato oruyha bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsī. Tena ca samayena āyasmā vaṅgīso bhagavato samīpe nisinno bhagavantaṃ evamāha “paṭibhāti maṃ bhagavā imissā devatāya katakammaṃ pucchitu”nti. “Paṭibhātu taṃ, vaṅgīsā”ti bhagavā avoca. Atha āyasmā vaṅgīso tāya devatāya katakammaṃ pucchitukāmo paṭhamam tāvassā vimānaṃ samvaṇṇento āha -

646. “Phalikaṛajatahemajālachannaṃ, vividhacitratalamaddasaṃ surammaṃ;
Byamhaṃ sunimmitaṃ toraṇūpapannaṃ, rucakupakiṇṇamidaṃ subhaṃ
vimānaṃ.
647. “Bhāti ca dasa disā nabheva suriyo, sarade tamonudo sahasaramsī;
Tathā tapati midam tava vimānaṃ, jalamiva dhūmasikho nise nabhagge.
648. “Musatīva nayaṇaṃ sateratāva, ākāse ṭhapitamidaṃ manuññaṃ;
Vīṇāmurajasammatālaghuṭṭhaṃ, iddhaṃ indapuraṃ yathā tavedaṃ.
649. “Padumakumuduppalakuvālayaṃ, yodhikabandhukanojakā ca santi;
Sālakusumitapupphitā asokā, vividhadumaggasugandhasevitamidaṃ.
650. “Saḷalalabujabhujakasamyuttā, kusakasuphullitalatāvalambinīhi;
Maṇijālasadisā yasassinī, rammā pokkharaṇī upaṭṭhitā te.
651. “Udakaruhā ca yetthi pupphajātā, thalajā ye ca santi rukkhajātā;
Mānusakāmānussakā ca dibbā, sabbe tuyhaṃ nivesanamhi jātā.
652. “Kissa saṃyamadamassayaṃ vipāko, kenāsi kammaphalenidhūpapannā;
Yathā ca te adhigatamidaṃ vimānaṃ, tadanupadaṃ avacāsiḷārapamhe”ti.

646. Tattha phalikaṛajatahemajālachannanti phalikamaṇīhi rajatahemajālehi ca chāditaṃ, phalikamaṇimayāhi bhittīhi rajatahemamayehi jālehi ca samantato heṭṭhā ca upari ca chāditaṃ, vividhavaṇṇānaṃ vicittasannivesānañca talānaṃ bhūmīnaṃ vasena vividhacitratalaṃ addasaṃ passiṃ. Surammanti suṭṭhu ramaṇīyaṃ. Viharitukāmā vasanti etthāti byamhaṃ, bhavanaṃ. Toraṇūpapannanti vividhamālākammādivicittena sattaratanamayena toraṇena upetaṃ. Toraṇanti vā dvārakoṭṭhakapāsādassa nāmaṃ, tena ca anekabhūmakena vicittākārena taṃ vimānaṃ upetaṃ. Rucakupatiṇṇanti suvaṇṇavālikāhi okiṇṇaṅgaṇaṃ. Vālikasadisā hi suvaṇṇakhaṇḍā rucā nāma, rucameva rucakanti vuttaṃ. Subhanti sobhati, suṭṭhu bhātīti vā subhaṃ. Vimānanti visiṭṭhamānaṃ, pamāṇato mahantanti attho.

647. Bhātīti jotati ujjalati. Nabheva suriyoti ākāse ādicco viya. Saradeti saradasamaye. Tamonudoti andhakāraviddhamasano. Tathā tapati midanti yathā saradakāle sahasaramsī sūriyo, tathā tapati dibbati idaṃ tava vimānaṃ, ma-kāro padasandhikaro. Jalamiva dhūmasikhoti jalanto aggi viya. Aggi hi tassa aggato dhūmo paññāyatīti “dhūmasikho dhūmaketu”ti ca vuccati. Niseti nisati, rattiyanti attho. Nabhaggeti nabhakoṭṭhāse, ākāsapadeseti vuttaṃ hoti. “Nagagge”ti vā pāṭho, pabbatasikhareti attho. Idaṃ tava vimānanti yojanā.

648. Musatīva nayananti ativiya attano pabhassaratāya paṭihanantaṃ dassanakiccaṃ

kātuṃ adentaṃ oloKentānaṃ cakkhuṃ musati viya. Tenāha “sateratāvā”ti, vijjulatā viyāti attho. Vīṇāmurajasammatālaghuṭṭhanti mahatīādivīṇānaṃ bherīādiपाṭahānaṃ hatthataḷakaṃsatāḷānañca saddehi ghoṣitaṃ ekaninnādaṃ. Iddhanti devaputtehi devadhītāhi dibbasampattiyā ca samiddhaṃ. Indapuraṃ yathāti sudassananagaraṃ viya.

649. Padumāni ca kumudāni ca uppalāni ca kuvalayāni ca padumakumuduppalakuvalayanti ekattavasena vuttaṃ. Atthīti vacanaṃ pariṇāmetvā yojetabbaṃ. Tattha padumaggahaṇena puṇḍarīkampi gahitaṃ, kumudaggahaṇena setarattabhedāni sabbāni kumudāni, uppalaggahaṇena rattauppalāṃ sabbā vā uppalajāti, kuvalayaggahaṇena nīluppalameva gahitanti veditabbaṃ. Yodhikabandhukanojakā ca santīti ca-kāro nipātamattaṃ, yodhikabandhujiṇvakaanojakarukkā ca santīti attho. Keci “anojakāpi santī”ti pāṭhaṃ vatvā “anojakāpīti vuttaṃ hotī”ti atthaṃ vadanti. Sālakuṣumitapupphitā asokāti sālā kuṣumitā pupphitā asokāti yojetabbaṃ. Vividhadumaggasugandhasevitamidanti nānāvidhānaṃ uttamarukkānaṃ sobhanehi gandhehi sevitaṃ paribhāvitaṃ idaṃ te vimānanti attho.

650. Saḷalalabujabhujakasamṃyuttāti tīre ṭhitehi saḷalehi labujehi bhujakarukkhehi ca sahitā. Bhujako nāma eko sugandharukkho devaloke ca gandhamādane ca atthi, aññattha natthīti vadanti. Kusakasuphullitalatāvalambinīhīti kusakehi tālanāḷikerādīhi tiṇajātīhi olambamānāhi santānakavallīādīhi suṭṭhu kuṣumitalatāhi ca samṃyuttāti yojanā. Maṇijālasadisāti maṇijālasadisajalā. “Maṇijālasadisā”tipi pāḷi, maṇisadisajalāti attho. Yasassinīti devatāya ālapanāṃ. Upaṭṭhitā teti yathāvuttaguṇā ramaṇiyā pokkharāṇi tava vimānasamīpe ṭhitā.

651. Udakaruḥāti yathāvutte padumādike sandhāya vadati. Yetthīti ye atthi. Thalajāti yodhikādikā. Ye ca santīti ye aññepi rukkhajātā pupphūpagā ca phalūpagā ca, tepi tava vimānasamīpe santiyeva.

652. Kissa samṃyamadamassayaṃ vipākoti kāyasamṃyamādīsu kīdisassa samṃyamassa, indriyadamanādīsu kīdisassa damassa ayaṃ vipāko. Kenāsīti aññameva upapattinibbattaṃ, aññaṃ upabhogasukhanibbattaṃ hotīti “kenāsi kammaphalenidhūpapannā”ti vatvā puna “yathā ca te adhigatamidaṃ vimāna”nti āha. Tattha kammaphalenāti kammaphalena vipaccitūṃ āraddhenāti vacanaseso, itthambhūtalakkhaṇe cetāṃ karaṇavacanaṃ. Tadanupadaṃ avacāsīti taṃ kammaṃ mayā vuttapadassa anupadaṃ anurūpapadaṃ katvā katheyyāsi. Alārapamheti bahalasaṃhatapakhume, gopakhumeti adhippāyo.

Atha devatā āha -

653. “Yathā ca me adhigatamidaṃ vimānaṃ, koñcamayūracakora saṅghacaritaṃ; Dibyapilavahaṃsarājaciṇṇaṃ, dijakāraṇḍavakokilābhinaditaṃ.

654. “Nānāsantānakapuppharukkavividhā, pāṭalijambuasokarukkavantāṃ; Yathā ca me adhigatamidaṃ vimānaṃ, taṃ te pavedayāmi suṇohi bhante.

655. “Magadhavarapuratthimena, nālakagāmo nāma atthi bhante; Tattha ahosiṃ pure suṇisā, pesavatīti tattha jāniṃsu mamaṃ.

656. “Sāhamapacitatthadhammakusalaṃ, devamanussapūjitaṃ mahantaṃ;

Upatissaṃ nibbutamappameyyaṃ, muditamanā kusumehi abbhukiriṃ.

657. “Paramagatigatañca pūjayitvā, antimadehadharaṃ isiṃ ulāraṃ;
Pahāya mānusaṃ samussayaṃ, tidasagatā idha māvasāmi tṭhāna”nti.

653. Tattha koñcamayūracakorasaṅghacaritanti
sārasasikhaṇḍikumbhakārukkuṭagaṇehi tattha tattha vicaritaṃ.
Dibyaṭilavahaṃsarājaciṇṇanti uḍake pilavitvā vicaraṇato “pilavā”ti laddhanāmehi
udakasakuṇehi haṃsarājehi ca tahiṃ tahiṃ vicaritaṃ.
Dijakāraṇḍavakokilābhinaditanti kāraṇḍavehi kādambehi kokilehi aññehi ca dijehi
abhināditam.

654. Nānāsantānakapuppharukkhavividhāti nānāvidhasākhāpasākhavantā
nānāpuppharukkhā nānāsantānakapuppharukkhā, tehi vividhaṃ cittākāraṃ
vicittasannivesaṃ nānāsantānakapuppharukkhavividhā. “Vividha”nti hi vattabbe
“vividhā”ti vuttaṃ. Santānakāti hi kāmavalliyo, nānāvidhapuppharukkhā ca vividhā
ettha santi, tehi vā vividhanti nānāsantānakapuppharukkhavividhā.
“Nānāsantānakapuppharukkhavividhaṃ, pāṭalijambuasokarukkhavanta”nti ca keci
paṭhanti. Tehi “puppharukkhā santī”ti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ.
“Puppharukkhā”ti vā avibhattikaniddeso, puppharakkhanti vuttaṃ hoti.

655. Magadhavarapuratthimenāti magadhavare puratthimena,
abhisambodhiṭṭhānatāya uttame magadharaṭṭhe puratthimadisāya. Tattha ahoṣiṃ
pure suṇisāti pubbe ahaṃ tasmīṃ nālakagāme ekasmīṃ gahapatikule suṇisā suṇhā
ahoṣiṃ.

656. Sāti sayaṃ. Atthe ca dhamme ca kusaloti atthadhammakusalo, bhagavā. Apacito
atthadhammakusalo etenāti apacitatthadhammakusalo, dhammasenāpati, taṃ.
Apacitaṃ vā apacayo, nibbānaṃ, tasmīṃ avasiṭṭhaatthadhamme ca kusalaṃ, apacite
vā pūjaniye atthe dhamme nirodhe magge ca kusalaṃ. Mahantehi ulārehi
sīlakkhandhādīhi samannāgatattā mahantaṃ. Kusumehīti ratanamayehehi itarehi ca
kusumehi.

657. Paramagatigatanti anupādisesanibbānaṃ pattaṃ. Samussayanti sarīraṃ.
Tidasagatāti tidasabhavanaṃ gatā, tāvatiṃsaṃ devanikāyaṃ upapannā. Idhāti
imasmīṃ devaloke. Āvasāmi tṭhānanti imaṃ vimānaṃ adhivasāmi. Sesam
vuttanayameva.

Evaṃ āyasmatā vaṅḡisena devatāya ca kathitakathāmaggaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā
bhagavā sampattaparīsāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa
sāttikā ahoṣīti.

Pesavatīvimānavañṇanā niṭṭhitā.

8. Mallikāvimānavañṇanā

658-665. Pītavatthe pītadhajeti mallikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti?
Dhammacakkappavattanamādiṃ katvā yāva subhaddaparibbājakavinayanā
katabuddhacicca kusinārāyaṃ upavattane mallarājūnaṃ sālavana
yamakasālānamantare visākhapuṇṇamāyaṃ paccūsavellāyaṃ anupādisesāya
nibbānadhātuyā parinibbute bhagavati lokanāthe devamanussehi tassa sarīrapūjāya
kayiramānāya tadā kusinārāyaṃ vasamānā bandhulamallassa bhariyā mallarājaputti

mallikā nāma upāsikā saddhā pasannā visākhāya mahāupāsikāya pasādhanaśaḍisaṃ attano mahālatāpasādhanaṃ gandhodakena dhovetvā dukūlacumbatākena majjitvā aññañca bahuṃ gandhamālādiṃ gahetvā bhagavato sarīraṃ pūjesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana mallikāvatthu dhammapadavaṇṇanāyaṃ āgatameva.

Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti, tena pūjānubhāvena assā aññehi asādhāraṇā ulārā dibbasampatti ahoṣi. Vatthālaṅkāravimānāni sattaratanasamujjalāni visesato siṅgīsuvāṇṇobhāsāni ativiya pabhassarāni sabbā disā āsiṅcamānāva suvaṇṇarasadhārāpiṇṇarā karonti. Athāyasmā nārado devacārikaṃ caranto taṃ disvā upagañchi. Sā taṃ disvā vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. So taṃ -

658. “Pītavatthe pītadhaje, pītālaṅkārabhūsite;
Pīntarāhi vaggūhi, apiḷandhāva sobhasi.

659. “Kā kambukāyūradhare, kañcanāveḷabhūsite;
Hemajālakasañchane, nānāratanaṃ mālinī.

660. “Sovaṇṇamayā lohitaṅgamayā ca, muttāmayā veḷuriyamayā ca;
Masāragallā sahalohitaṅgā, pārevatakkhīhi maṇīhi cittatā.

661. “Koci koci ettha mayūrasussaro, haṃsassaṇṇāro karavīkasussaro;
Tesaṃ saro suyyati vaggurūpo, pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditaṃ.

662. “Ratho ca te subho vattu, nānāratanaṃ cittaṃ;
Nānāvaṇṇāhi dhātūhi, suvivhattova sobhati.

663. “Tasmiṃ rathe kañcanabimbavaṇṇe, yā tvaṃ tṭhitā bhāsaṃsiṃ padesaṃ;
Devate pucchitācikkha, kissa kammaṣṣidaṃ phala”nti. - pucchi;

658. Tattha pītavatteti parisuddhacāṃikarapabhassaratāya pītobhāsanivāsane. Pītadhajeti vimānavāre rathe ca samussitahemamayavipulaketubhāvato pītobhāsadhaje. Pītālaṅkārabhūsiteti pītobhāsehi ābharaṇehi alaṅkate. Satipi alaṅkāraṇaṃ nānāvidharaṃsiḷasamujjalavividharatanaṃ cittaṃ bhāve tādisasucaritavisesanibbattatāya pana suparisuddhacāṃikaramaṇicijālaviḷjotitattā visesato pītanibhāsāni tassā ābharaṇāni ahesuṃ. Pīntarāhīti pītavaṇṇehi uttariyehi. “Santaruttarapamaṃ tena bhikkhunā tato cīvaraṃ sādītabba”ntiādisu nivāsane antarasaddo āgato, idha pana “antarasāṭakā”tiādisu viya uttariye daṭṭhabbo. Antarā uttariyaṃ uttarāsaṅgo upasaṃbyānanti pariyaṃsaddā ete. Vaggūhīti sobhanehi saṅghamaṭṭhehi. Apiḷandhāva sobhasīti tvaṃ imehi alaṅkārehi analaṅkatāpi attano rūpasampattiyāva sobhasi. Te pana alaṅkāra tava sarīraṃ patvā sobhanti, tasmā analaṅkatāpi tvaṃ alaṅkatasadisīti adhippāyo.

659. Kā kambukāyūradhareti kā tvaṃ kataradevanikāyapariyāpannā suvaṇṇamayaparihāradhare, suvaṇṇamayakeyūradhare vā. Kambuparihāradhanti ca hatthālaṅkāraviseso vuccati, kāyūranti bhujālaṅkāraviseso. Atha vā kambūti suvaṇṇaṃ, tasmā kambukāyūradhare suvaṇṇamayabāhābharaṇadhareti attho. Kañcanāveḷabhūsiteti kañcanamayāveḷapiḷandhanabhūsite. Hemajālakasañchanneti

ratanaparisisibbitena hemamayena jālakena chāditasarīre. Nānāratanamālinīti nakkhattamālāya viya kāḷapakkharattiyaṃ sīse paṭimukkāhi vividhāhi ratanāvalīhi nānāratanamālinī kā tvanti pucchati.

660. Sovaṇṇamayātiādi yāhi ratanamālāhi sā devatā nānāratanamālinīti vuttā, tāsam dassanaṃ. Tattha sovaṇṇamayāti siṅgīsuvaṇṇamayā mālā. Lohitaṅgamayāti padumarāgādirattamaṇimayā. Masāragallāti masāragallamaṇimayā. Sahalohitaṅgāti lohitaṅgamaṇimayāhi saddhiṃ kabaramaṇimayā ceva lohitaṅgasāṅkhātarattamaṇimayā cāti attho. Pārevatakkhīhi maṇīhi cittatāti pārevatakkhisadisehi maṇīhi yathāvuttamaṇīhi ca saṅkhatacittabhāvā imā tava kesahatthe ratanamālāti adhippāyo.

661. Koci kocīti ekacco ekacco. Etthāti etesu mālādāmesu. Mayūrasussaroti mayūro viya sundaranādo. Haṃsassaraññoti haṃsassaro añño, haṃsasadisassaro aparo. Karavīkasussaroti karavīko viya sobhanassaro. Tesam mālādāmānaṃ yathā mayūrassaro, haṃsassaro, karavīkassaro, evaṃ vaggurūpo madhurākāro saro suyyati. Kimiva? Pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditam. Yathā kusaleṇa vādite pañcaṅgike tūriye, evaṃ tesam saro suyyati, vaggurūpoti attho. Bhummatthe hi idaṃ upayogavacanaṃ.

662. Nānāvaṇṇāhi dhātūhīti anekarūpāhi akkhacakkaīsādiavayavadhātūhi. Suvibhattova sobhatīti avayavānaṃ aññamaññaṃ yuttappamāṇatāya vibhattivibhāgasampattiyā ca suvibhattova hutvā virājati. Atha vā suvibhattovāti kevalaṃ kammanibbattopi susikkhiteṇa sippācariyena vibhattova viracito viya sobhatīti attho.

663. Kañcanabimbavaṇṇeti sātisaṃ pītobhāsātāya kañcanabimbakasadise tasmiṃ rathe. Kañcanabimbavaṇṇeti vā tassā devatāya ālapanam, gandhodakena dhovitvā jātihinṅgulakarasena majjitvā dukūlacumbaṭakena majjitakañcanapaṭimāsadiseti attho. Bhāsaṃ padesanti imaṃ sakalampi bhūmipadesaṃ bhāsayasi vijjotayasi.

Evaṃ therena pucchitā sāpi devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

664. “Sovaṇṇajālaṃ maṇisoṇṇacittitaṃ, muttācittaṃ hemajālena channaṃ;
Parinibbute gotame appameyye, pasannacittā ahamābhiropayaṃ.

665. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
Apetasokā sukhita, sampamodāmanāmayā”ti.

664. Tattha sovaṇṇajālanti sarīrappamāṇeṇa kataṃ suvaṇṇamayam jālam. Maṇisoṇṇacittitanti sīsādiṭṭhānesu sīsūpagagīvūpagādiābharaṇavasena nānāvidhehi maṇīhi ca suvaṇṇeṇa ca cittitaṃ. Muttācittanti antarantarā ābaddhāhi muttāvalīhi ācittaṃ. Hemajālena channanti hemamayena pabhājālena channaṃ. Tañhi nānāvidhehi maṇīhi ceva suvaṇṇeṇa ca cittitaṃ muttāvalīhi ācittampi suparisuddhassa rattasuvaṇṇasseva yebhuyyatāya divākarakiraṇasamphassato ativiya pabhassareṇa hemamayena pabhājālena sañchāditaṃ ekobhāsaṃ hutvā kañcanādāsaṃ viya tiṭṭhati. Parinibbuteti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute. Gotameti bhagavantaṃ gottena niddisati. Appameyyeti guṇānubhāvato paminituṃ asakkuṇeyye. Pasannacittāti kammaphalavisayāya buddhārammaṇāya ca saddhāya pasannamānasā. Abhiropayinti pūjāvasena sarīre ropesiṃ paṭimuñciṃ.

665. Tāhanti taṃ ahaṃ. Kusalanti kucchitasalanādiatthēna kusalaṃ.
 Buddhavaṇṇitanti “yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā dvipadā vā”tiādīnā
 sammāsambuddhena pasatthaṃ. Apetasokāti sokahetūnaṃ bhogabyasanādīnaṃ
 abhāvena apagatasokā. Tena cittadukkhābhāvamāha. Sukhitāti sañjātasukhā
 sukhappattā. Etena sarīradukkhābhāvaṃ vadati. Cittadukkhābhāvena cassā
 pamodāpatti, sarīradukkhābhāvena arogatā. Tenāha “sampamodāmanāmayā”ti.
 Sesāṃ vuttanayameva. Ayañca attho tadā attanā devatāya ca kathitanīyāmeneva
 saṅgītikāle āyasmatā nāradena dhammasaṅgāhakānaṃ ārocito, te ca taṃ tatheva
 saṅghaṃ āropayimsūti.

Mallikāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Visālakkhivimānavaṇṇanā

666-679. Kā nāma tvaṃ visālakkhīti visālakkhivimānaṃ. Tassa kā uppatti?
 Bhagavati parinibbute rañña ajātasattunā attanā paṭiladdhā bhagavatā sarīradhātuyo
 gahetvā rājagahe thūpe ca mahe ca kate rājagahavāsīnī ekā mālākārādhītā sunandā
 nāma upāsikā ariyasāvikā sotāpannā pituṃ gehato pesitaṃ bahuṃ mālāñca
 gandhañca pesetvā devasikaṃ cetiye pūjaṃ kāresi, uposathadivasesu pana
 sayameva gantvā pūjaṃ akāsi. Sā aparabhāge aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ
 katvā sakkassa devarañño paricārikā hutvā nibbatti. Atheskadivasāṃ sā sakkena
 devānamindena saha cittalatāvanaṃ pāvisi. Tattha ca aññasaṃ devatānaṃ pabhā
 pupphādīnaṃ pabhāhi paṭihatā hutvā vicittavaṇṇā hoti, sunandāya pana pabhā tāhi
 anabhibhūtā sabhāveneva aṭṭhāsi. Taṃ disvā sakko devarājā tāya katasucaritaṃ
 nātukāmo imāhi gāthāhi pucchi -

666. “Kā nāma tvaṃ visālakkhi, ramme cittalatāvane;
 Samantā anupariyāsi, nārīgaṇapurakkhatā.

667. “Yadā devā tāvatimsā, pavisanti imaṃ vanaṃ;
 Sayoggā sarathā sabbe, citrā honti idhāgatā.

668. “Tuyhañca idha pattāya, uyyāne vicarantiyā;
 Kāye na dissatī cittaṃ, kena rūpaṃ tavedisaṃ;
 Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti.

666. Tattha kā nāma tvanti purimattabhāve kā nāma kīdisī nāma tvaṃ, yattha katena
 sucaritena ayaṃ te īdisī ānubhāvasampatti ahoṣīti adhippāyo. Visālakkhīti
 vipulalocane.

667. Yadāti yasmiṃ kāle. Imaṃ vananti imaṃ cittalatānāmakaṃ upavanaṃ. Citrā
 hontīti imasmiṃ cittalatāvane vicittapabhāsaṃsaggena attano
 sarīravatthālaṅkāradīnaṃ pakatiobhāsatopi visiṭṭhabhāvappattiyā vicitrākārā honti.
 Idhāgatāti idha āgatā sampattā, idha vā āgamanahetu.

668. Idha pattāyāti imaṃ ṭhānaṃ sampattāya upagatāya. Kena rūpaṃ tavedisanti
 kena kāraṇena tava rūpaṃ sarīraṃ edisaṃ evarūpaṃ, cittalatāvanassa pabhaṃ
 abhibhavantaṃ tiṭṭhatīti adhippāyo.

Evāṃ sakkena phuṭṭhā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

669. “Yena kammena devinda, rūpaṃ mayhaṃ gatī ca me;

Iddhi ca ānubhāvo ca, taṃ suṇohi purindada.

670. “Ahaṃ rājagahe ramme, sunandā nāmupāsikā;
Saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā.
671. “Acchādanañca bhattañca, senāsaṇaṃ padīpiyaṃ;
Adāsiṃ ujubhūtesu, vipasannena cetasā.
672. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
673. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
Saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimāṇaṃ āvasāmaṃ.
674. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññaṭā;
Theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.
675. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.
676. “Tassā me ñātikulā dāsī, sadā mālābhīhārati;
Tāhaṃ bhagavato thūpe, sabbamevābhiropayaṃ.
677. “Uposathe cahaṃ gantvā, mālāgandhavilepanaṃ;
Thūpasmiṃ abhiropesiṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
678. “Tena kammena devinda, rūpaṃ mayhaṃ gatī ca me;
Iddhi ca ānubhāvo ca, yaṃ mālāṃ abhiropayaṃ.
679. “Yañca sīlavatī āsiṃ, na taṃ tāva vipaccati;
Āsā ca pana me devinda, sakadāgāminī siya”nti.

669. Tattha gatīti ayaṃ devagati, nibbatti vā. Iddhīti ayaṃ deviddhi,
adhippāyasamijjhaṇaṃ vā. Ānubhāvoti pabhāvo. Purindadāti sakkaṃ ālapati. So hi
pure dānaṃ adāsīti “purindado”ti vuccati.

676. Ñātikulāti pitu gehaṃ sandhāya vadati. Sadā mālābhīhārātīti sadā sabbakālaṃ
divase divase ñātikulato dāsiyā pupphaṃ mayhaṃ abhiharīyati.
Sabbamevābhiropayinti mayhaṃ piḷandhanatthāya pitugehato āhaṭaṃ mālāṃ
aññañca gandhādiṃ sabbameva attanā aparibhuñjitvā bhagavato thūpe
pūjanavasena abhiropayaṃ pūjaṃ kāresiṃ.

677-678. Uposathe cahaṃ gantvāti uposathadivase ahameva thūpaṭṭhānaṃ gantvā.
Yaṃ mālāṃ abhiropayinti yaṃ tadā bhagavato thūpe mālāgandhābhiropanaṃ kataṃ,
tena kammenāti yojanā.

679. Na taṃ tāva vipaccatīti yaṃ sīlavatī āsiṃ, taṃ sīlarakkhaṇaṃ taṃ rakkhitaṃ
sīlaṃ pūjāmayapuññaṃ balavabhāvena aladdhokāsaṃ na tāva vipaccati, na
vipaccitum āradhāṃ, aparasmimyeva attabhāve tassa vipākoti attho. Āsā ca pana
me devinda, sakadāgāminī siyanti “kathaṃ nu kho ahaṃ sakadāgāminī bhaveyya”nti

patthanā ca me devinda, ariyadhammavisayāva, na bhavavisesavisayā. Sā pana sappimaṇḍaṃ icchato dadhito pacitaṃ viya anipphādinīti dasseti. Sesam vuttanayameva.

Imaṃ pana atthaṃ sakko devānamindo attanā ca tāya devadhītāya ca vuttaniyāmeneva āyasmato vaṅḡisattherassa ārocesi. Āyasmā vaṅḡiso saṅgītikāle dhammasaṅgāhakānaṃ mahātherānaṃ ārocesi, te ca taṃ tatheva saṅgītiṃ āropayiṃsūti.

Visālakkhivimānavañṇanā niṭṭhitā.

10. Pāricchattakavimānavañṇanā

680-688. Pāricchattake koviḷāreti pāricchattakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena sāvattivāsī aññataro upāsako bhagavantaṃ upasaṅkamitvā, svātanāya nimantetvā, attano gehadvāre mahantaṃ maṇḍapaṃ sajjetvā sāṇipākāraṃ parikkhipitvā upari vitānaṃ bandhitvā dhajapaṭākādayo ussāpetvā nānāvirāgavaṇṇāni vatthāni gandhadāmamālādāmāni ca olambetvā sittasammaṭṭhe padese āsanāni paññāpetvā bhagavato kālaṃ ārocesi. Atha bhagavā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya devavimānaṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ maṇḍapaṃ pavisitvā saḥassaraṃsī viya aṇṇavakucchiṃ obhāsayamāno paññatte āsane nisīdi. Upāsako gandhapupphadhūmadīpehi bhagavantaṃ pūjesi.

Tena ca samayena aññatarā kaṭṭhahārikā itthī andhavane supupphitaṃ asokarukkhaṃ disvā sapallavaṅkurāni piṇḍikatāni bahūni asokapupphāni gahetvā āgacchantī, bhagavantaṃ tattha nisinnaṃ disvā pasannacittā āsanassa samantato tehi pupphehi pupphasantharaṃ santharantī, bhagavato pūjaṃ katvā vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā namassamānā agamāsī. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatiṃsesu nibbatti, accharāsahassaparivārā yebhuyyena nandanavane naccantī gāyantī pāricchattakamālā ganthentī pamodamānā kīlantī sukhaṃ anubhavati. Athāyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatiṃsabhavanaṃ gantvā taṃ disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi -

680. “Pāricchattake koviḷāre, ramaṇīye manorame;
Dibbamālāṃ ganthamānā, gāyantī sampamodasi.
681. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.
682. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.
683. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.
684. “Vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.
685. “Yāpi te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
Vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

686. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti.

680. Tattha pāricchattake koviḷāreti pāricchattakanāmake koviḷārapupphe ādāya dibbamālaṃ ganthamānāti yojanā. Yañhi lokiyā “pārijāta”nti vadanti, taṃ māgadhabhāsāya “pāricchattaka”nti vuccati. Koviḷāroti ca koviḷārajātiko, so ca manussalokepi devalokepi koviḷāro, tassāpi jātīti vadanti.

681. Tassā pana devatāya naccanakāle aṅgabhāravasena sarīrato ca piḷandhanato ca ativiya madhuro saddo niccharati, gandho sadā sabbā disāpi pharitvā tiṭṭhati. Tenāha “tassā te naccamānāyā”tiādi. Tattha savanīyāti sotuṃ yuttā, savanassa vā hitā, kaṇṇasukhāti attho.

683. Vivattamānā kāyenāti tava kāyena sarīrena parivattamānena, itthambhūtalakkaṇe cetāṃ karaṇavacanaṃ. Yā veṇīsu piḷandhanāti yāni te kesaveṇīsu piḷandhanāni, vibhattilopo cettha daṭṭhabbo, liṅgavipallāso vā.

684. Vaṭaṃsakāti ratanamayā kaṇṇikā vaṭaṃsakāti attho. Vādadhutāti mandena mālutena dhūpayamānā. Vātena sampakampitāti vātena samantato visesato kampitā calitā. Atha vā vaṭaṃsakā vādadhutā, vātena sampakampitāti avāteritāpi vāteritāpi ye te vaṭaṃsakā kampitā, tesaṃ suyyati nigghosoti atthayojanā.

685. Vāti gandho disā sabbāti tassā te sirasmiṃ dibbamālāya gandho vāyati sabbā disā. Yathā kiṃ? Rukkho mañjūsako yathāti, yathā nāma mañjūsako rukkho supupphito attano gandhena bahūni yojanāni pharamāno sabbā disā vāyati, evaṃ tava sirasmiṃ piḷandhanamālāya gandhoti attho. So kira rukkho gandhamādane paccekabuddhānaṃ uposathakaraṇamaṇḍalamālakamajjhe tiṭṭhati. Yattakāni devaloke ca manussaloke ca surabhikusumāni, tāni tassa sākhaggesu nibbattanti. Tena so ativiya sugandho hoti. Evaṃ tāya devatāya piḷandhanamālāya gandhoti. Tena vuttaṃ “rukkho mañjūsako yathā”ti.

686. Yadi pi tassa saggassa chaphassāyatanikabhāvato sabbānapi tattha ārammaṇāni piyarūpāniyeva, gandharūpānaṃ pana savisesānaṃ tassā devatāya lābhībhāvato “ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusa”nti vuttaṃ.

Atha devatā dvīhi gāthāhi byākāsi -

687. “Pabhassaraṃ accimantaṃ, vaṇṇagandhena saṃyutaṃ;
Asokapupphamālāhaṃ, buddhassa upanāmayiṃ.

688. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
Apetasokā sukhitā, sampamodāmanāmayā”ti.

687. Tattha sudhotapavāḷasaṅghātasannibhassa kiṇṇakkhakesarasamudāyena bhāṇuraṃsijālassa viya asokapupphuttamassa tadā upaṭṭhitataṃ sandhāyāha “pabhassaraṃ accimanta”nti. Sesāṃ vuttanayameva.

Athāyasmā mahāmoggallāno tāya devatāya attano sucaritakamme kathite saparivārāya tassā dhammaṃ desetvā tato manussalokaṃ āgantvā bhagavato taṃ pavattiṃ katesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattamahājanassa dhammaṃ desesi, sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Pāricchattakavimānavanāni niṭṭhitā.

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Mañjiṭṭhakavaggo

1. Mañjiṭṭhakavimānavāṇṇanā

689-696. Mañjiṭṭhakavagge mañjiṭṭhake vimānasminti mañjiṭṭhakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tattha aññataro upāsako bhagavantam nimantetvā anantaravimāne vuttanayeneva maṇḍapaṃ sajjetvā tattha nisinnaṃ satthāraṃ pūjetvā dānaṃ deti. Tena ca samayena aññatarā kuladāsī andhavane supupphitaṃ sālurukkhamaṃ disvā tattha pupphāni gahetvā hīrehi āvuṇitvā vaṭaṃsake katvā puna bahūni muttapupphāni aggapupphāni ca gahetvā nagaraṃ pavitṭhā. Tasmim maṇḍape yugandharapabbatakucchiṃ obhāsayaṃānaṃ bālasūriyaṃ viya chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjetvā nisinnaṃ, bhagavantam disvā pasannacittā tehi pupphehi pūjentī vaṭaṃsakāni āsanassa samantato ṭhapetvā itarāni ca pupphāni okiritvā sakkaccaṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā agamāsi. Sā aparabhāge kālāṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti, tattha tassā rattaphalikamayaṃ vimānaṃ, tassa ca purato suvaṇṇavālukaśanthatabhūmibhāgaṃ mahantaṃ sālavanaṃ pāturaḥosi. Sā yadā vimānato nikkhamitvā sālavanaṃ pavisati, tadā sālāsākhā onamitvā tassā upari kusumāni okiranti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena upagantvā imāhi gāthāhi katakammaṃ pucchi -

689. “Mañjiṭṭhake vimānasmim, soṇṇavālukaśanthate;
Pañcaṅgikena tūriyena, ramasi suppvādite.

690. “Tamhā vimānā oruyha, nimmitā ratanāmayā;
Ogāhasi sālavanaṃ, pupphitaṃ sabbakālikaṃ.

691. “Yassa yasseva sālassa, mūle tiṭṭhasi devate;
So so muñcati pupphāni, onamitvā dumuttamo.

692. “Vāteritaṃ sālavanaṃ, ādhutaṃ dijasevitaṃ;
Vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

693. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti.

689. Tattha mañjiṭṭhake vimānasminti rattaphalikamaye vimāne. Sinduvārakaṇavīramakulasadisavaṇṇaṇhi “mañjiṭṭhaka”nti vuccati. Soṇṇavālukaśanthateti samantato vippakiṇṇāhi suvaṇṇavālukaḥi santhatabhūmibhāge. Ramasi suppvāditeti suṭṭhu pavāditena pañcaṅgikena tūriyena abhiramasi.

690. Nimittā ratanāmayāti tava sucaritasippinā abhinimmitā ratanamayā vimānā. Ogāhasīti pavisasi. Sabbakālikanti sabbakāle sukhaṃ sabbautusappāyaṃ, sabbakāle pupphanakaṃ vā.

692. Vāteritanti yathā pupphāni okiranti, evaṃ vātena īritam calitam. Ādhutanti mandena mālutena saṇikasaṇikaṃ vidhūpayamānaṃ. Dijasevitanti mayūrakokilādisakuṇasaṅghehi upasevitaṃ.

Evaṃ therena puṭṭhā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

694. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, dāsī ayirakule ahuṃ;
Buddhaṃ nisinnaṃ disvāna, sālupupphehi okiriṃ.

695. “Vaṭaṃsakañca sukataṃ, sālupupphamayaṃ ahaṃ;
Buddhassa upanāmesim, pasannā sehi pāṇibhi.

696. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
Apetasokā sukhitā, sampamodāmanāmayā”ti.

694-695. Tattha ayirakuleti ayyakule, sāmikageheti attho. Ahunti ahosiṃ. Okirinti pupphehi vippakiriṃ. Upanāmesinti pūjāvasena upanāmesim. Sesam vuttanayameva.

Athāyasmā mahāmoggallāno saparivārāya tassā devatāya dhammaṃ desetvā manussalokaṃ āgantvā bhagavato tamatthaṃ nivedesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattamahājanassa dhammaṃ desesi. Desanā sadevakassa lokassa sātthikā ahoṣīti.

Mañjīṭṭhakavimānavanṇanā niṭṭhitā.

2. Pabhassaravimānavanṇanā

697-704. Pabhassaravaravaṇṇanibheti pabhassaravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati. Tena ca samayena rājagahe aññataro upāsako mahāmoggallānatthere abhippasanno hoti. Tassekā dhītā saddhā pasannā, sāpi there garucittikārabahulā hoti. Athekadivasam āyasmā mahāmoggallāno rājagahe piṇḍāya caranto taṃ kulaṃ upasaṅkami. Sā theram disvā somanassajātā āsanaṃ paññāpetvā there tattha nisinne sumanamālāya pūjetvā madhuraṃ guḷaphāṇitaṃ therassa patte ākiri, thero anumoditukāmo nisīdi. Sā gharāvāsassa bahukiccatāya anokāsataṃ pavedetvā “aññasmiṃ divase dhammaṃ sossāmī”ti theram vanditvā uyyojesi. Tadaheva ca sā kālam katvā tāvatimsesu nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno upasaṅkamitvā imāhi gāthāhi pucchi -

697. “Pabhassaravaravaṇṇanibhe, surattavatthavasane;
Mahiddhike candanaruciragatte,
Kā tvaṃ subhe devate vandase mamaṃ.

698. “Pallaṅko ca te mahaggho, nānāratanaṇṇatito ruciro;
Yattha tvaṃ nisinnā virocasi, devarājāriva nandane vane.

699. “Kiṃ tvaṃ pure sucaritamācarī bhadde, kissa kammaṃ vipākaṃ;
Anubhosi devalokasmiṃ, devate pucchitācikkha;
Kissa kammaṃ phala”nti.

697. Tattha pabhassaravaravaṇṇanibheti nibhāti dibbatīti nibhā, vaṇṇova nibhā vaṇṇanibhā, ativiya obhāsanato pabhassarā chavidosābhāvena varā uttamā vaṇṇanibhā etissāti pabhassaravaravaṇṇanibhā. Āmantanavasena

“pabhassaravaravaṇṇanibhe”ti vuttaṃ. Surattavatthavasane ti suṭṭhu rattavatthanivatthe. Candanaruciragatteti candanānulittaṃ viya ruciragatte, gosītacandanena bahalatarānulittaṃ viya surattamanuññasarīravayaveti attho, candanānulepena vā ruciragatte.

Evam therena puṭṭhā devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

700. “Piṇḍāya te carantassa, mālaṃ phāṇitañca adadaṃ bhante;
Tassa kammaṣidaṃ vipākaṃ, anubhomi devalokasmiṃ.

701. “Hoti ca me anutāpo, aparaddhaṃ dukkhitañca me bhante;
Sāhaṃ dhammaṃ nāssosiṃ, sudesitaṃ dhammarājena.

702. “Taṃ taṃ vadāmi bhaddante, yassa me anukampiyo koci;
Dhammesu taṃ samādapetha, sudesitaṃ dhammarājena.

703. “Yesaṃ atthi saddhā buddhe, dhamme ca saṅgharatane;
Te maṃ ativirocanti, āyuna yasasā siriyā.

704. “Patāpena vaṇṇena uttaritarā, aññe mahiddhikatarā mayā devā”ti.

700. Tattha mālanti sumanapupphaṃ. Phāṇitanti ucchurasam gahetvā kataphāṇitaṃ.

701. Anutāpoti vippaṭṭisāro. Tassa kāraṇamāha “aparaddhaṃ dukkhitañca me bhante”ti. Idāni taṃ sarūpato dasseti “sāhaṃ dhammaṃ nāssosi”nti, sā ahaṃ tadā tava desetukāmassa dhammaṃ na suṇiṃ. Kīdisaṃ? Sudesitaṃ dhammarājenāti, sammāsambuddhena ādikalyāṇādītāya ekantaniyyānikatāya ca svākhātanti attho.

702. Tanti tasmā dhammarājena sudesitattā asavanassa ca mādisānaṃ anutāpahetubhāvato. Tanti tuvaṃ, tuyhanti attho. Yassāti yo assa. Anukampiyoti anukampitabbo. Kocīti yo koci. Dhammesūti sīlādiddhammesu. “Dhamme hī”ti vā pāṭho, sāsana dhammeti attho. Hīti nipātamattaṃ, vacanavipallāso vā. Tanti anukampitabbapuggalaṃ. Sudesitanti suṭṭhu desitaṃ.

703-704. Te maṃ ativirocantīti te ratanattaye pasannā devaputtā maṃ atikkamitvā virocanti. Patāpenāti tejasā ānubhāvena. Aññeti ye aññe. Mayāti nissakke karaṇavacanaṃ. Vaṇṇena uttaritarā mahiddhikatarā ca devā, te ratanattaye abhippasannāyevāti dasseti. Sesaṃ vuttanayameva.

Pabhassaravimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nāgavimānavāṇṇanā

705-710. Alaṅkatā maṇikañcanācītanti nāgavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tena samayena bārāṇasivāsiniṃ ekā upāsikā saddhā pasannā sīlācārasampannā bhagavantaṃ uddissa vatthayugaṃ vāyāpetvā suparidhotam kārāpetvā upasaṅkamitvā bhagavato pādamūle ṭhapetvā evamāha “paṭiggaṇhātu, bhante bhagavā, imaṃ vatthayugaṃ anukampaṃ upādāya yaṃ mama assa dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti. Bhagavā taṃ paṭiggahetvā tassā upanissayasampattiṃ disvā dhammaṃ desesi, sā desanāvasāne sotāpatti phale patiṭṭhahitvā bhagavantaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā gehaṃ agamāsi. Sā na

cirasseva kālaṃ katvā tāvatimṣesu uppannā sakkassa devarājassa piyā ahoṣi
vallabhā yasuttarā nāma nāmena. Tassā puññānubhāvena hemajālasañchanno
kuñjaravaro nibbatti, tassa ca khandhe mañimayo maṇḍapo, majjhe
supaññattaratanaṃ pallaṅko nibbatti, dvīsu dantesu cassa kamalakuvalayujjalā
ramaṇīyā dve pokkharāṇiyo pāturaḥesuṃ. Tattha padumakaṇṇikāsu tṭhitā devadhītā
paggahitapañcaṅgikatūriyā naccanti ceva gāyanti ca.

Satthā bārāṇasiyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā yena sāvatti tena cārikaṃ pakkāmi.
Anupubbena sāvattiṃ patvā tatra sudam bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane
anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha sā devatā attanā anubhuyyamaṇaṃ dibbasampattiṃ
oloketvā tassā kāraṇaṃ upadhārentī “satthu vatthayugadānakāraṇa”nti ñatvā
sañjātasomanassā bhagavati pasādabahuṃmānā vanditukāmā abhikkantāya rattiya
hatthikkhandhavaragatā ākāseṇa āgantvā tato otaritvā bhagavantaṃ vanditvā
añjaliṃ paggayha ekamantaṃ aṭṭhāsi. Taṃ āyasmā vaṅgīso bhagavato anuññāya
imāhi gāthāhi pucchi -

705. “Alaṅkatā maṇikañcanācitaṃ, sovaṇṇajālacitaṃ mahantaṃ;
Abhiruyha gajavaraṃ sukappitaṃ, idhāgamā vehāyasaṃ antalikkhe.

706. “Nāgassa dantesu duvesu nimmitā, acchodakā paduminiyo suphullā;
Padumesu ca tūriyagaṇā pabhijjare, imā ca naccanti manoharāyo.

707. “Deviddhipattāsi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

705. Tattha alaṅkatāti sabbābharaṇavibhūsitā. Maṇikañcanācitantī tehi dibbamānehi
maṇisuvaṇṇehi ācitaṃ. Sovañṇajālacitantī hemajālasañchannaṃ. Mahantanti
vipulaṃ. Sukappitanti gamanasannāhavasena suṭṭhu sannaddhaṃ. Vehāyasanti
vehāyasabhūte hatthipiṭṭhe. Antalikkhetī ākāse, “alaṅkatamaṇikañcanācita”ntipi
pāṭho. Ayañhettha saṅkhepattho - devate, tvaṃ sabbālaṅkārehi alaṅkatā
alaṅkatamaṇikañcanācitaṃ, ativiya dibbamānehi maṇihi kañcanehi ca
alaṅkaraṇavasena khacitaṃ, hemajālehi kumbhālaṅkāradibhedehi hatthālaṅkārehi
citaṃ āmuttaṃ mahantaṃ ativiya brahantaṃ uttamaṃ gajaṃ āruyha hatthipiṭṭhiyā
nisinnā ākāseṇa idha amhākaṃ santikaṃ āgatāti.

706. Nāgassa dantesu duvesu nimmitāti erāvaṇassa viya nāgarājassa imassa dvīsu
dantesu dve pokkharāṇiyo sucāritasippinā suṭṭhu viracitā. Tūriyagaṇāti
pañcaṅgikatūriyasamūhā. Pabhijjareti dvādasannaṃ layabhedānaṃ vasena
pabhedaṃ gacchanti. “Pavajjare”ti ca paṭhanti, pakārehi vādīyantīti attho.

Evaṃ therena puṭṭhā devatā imāhi gāthāhi vissajjesi -

708. “Bārāṇasiyaṃ upasaṅkamitvā, buddhassahaṃ vatthayugaṃ adāsiṃ;
Pādāni vanditvā chamā nisīdiṃ, vittā cahaṃ añjalikaṃ akāsiṃ.

709. “Buddho ca me kañcanasannibhattaco, adesayi samudayadukkhaniccatāṃ;
Asaṅkhatāṃ dukkhanirodhasassatāṃ, maggaṃ adesayi yato vijānisaṃ.

710. “Appāyukī kālakatā tato cutā, upapannā tidasagaṇaṃ yasassinī;
Sakkassahaṃ aññatarā pajāpati, yasuttarā nāma disāsu vissutā”ti.

708-709. Tattha chamāti bhūmiyaṃ. Bhummatthe hi idaṃ paccattavacanaṃ. Vittāti tuṭṭhā. Yatoti yato satthu sāmukkaṃsikadhammadeśanato. Vijānisi cattāri ariyasaccāni paṭivijjhiṃ.

710. Appāyukīti “īdisaṃ nāma ulāraṃ puññaṃ katvā na tayā etasmiṃ dukkhabahule manussattabhāve evaṃ ṭhātabba”nti sañjātābhisandhinā viya parikkhayaṃ gatena kammunā appāyukā samānā. Aññatarā pajāpatīti soḷasasahassānaṃ mahesīnaṃ aññatarā. Disāsu vissutāti dvīsu devalokesu sabbadisāsu pākaṭā paññātā. Sesāṃ vuttanayameva.

Nāgavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Alomavimānavaṇṇanā

711-717. Abhikkantena vaṇṇenāti alomavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye viharanto pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya bārāṇasiṃ piṇḍāya pāvīsi. Tatthe kā alomā nāma duggatitthī bhagavantaṃ disvā pasannacittā aññaṃ dātabbaṃ apassanti “īdisampi bhagavato dinnāṃ mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati”ti cintetvā paribhinnavaṇṇaṃ aloṇaṃ sukkhakummāsaṃ upanesi, bhagavā paṭiggahesi. Sā taṃ dānaṃ ārammaṇaṃ katvā somanassaṃ pavedesi, sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimśesu nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno -

711. “Abhikkantena vaṇṇena...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. -

Pucchi. Sāpi tassa byākāsi, taṃ dassetuṃ -

714. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phala”nti. - vuttaṃ;

715. “Ahañca bārāṇasiyaṃ, buddhassādiccabandhuno;
Adāsiṃ sukkhakummāsaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

716. “Sukkhāya aloṇikāya ca, passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā;
Alomaṃ sukhitaṃ disvā, ko puññaṃ na karissati.

717. “Tena metādiso vaṇṇo...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

716. Tattha alomaṃ sukhitaṃ disvāti alomampi nāma sukkhakummāsamattaṃ datvā evaṃ dibbasukhena sukhitaṃ disvā. Ko puññaṃ na karissatīti ko nāma attano hitasukhaṃ icchanto puññaṃ na karissatīti. Sesāṃ vuttanayameva.

Alomavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kañjikadāyikāvimānavaṇṇanā

719-728. Abhikkantena vaṇṇenāti kañjikadāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā andhakavinde viharati. Tena ca samayena bhagavato kucchiyaṃ vātarogo uppajji. Bhagavā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantesi “gaccha tvaṃ ānanda, piṇḍāya caritvā mayhaṃ bhesajjattaṃ kañjikaṃ āharā”ti. “Evaṃ bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissuṇitvā mahārājadattiyaṃ pattaṃ gahetvā attano upaṭṭhākavejjaṃ nivesanadvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā vejjassa bhariyā paccuggantvā vanditvā pattaṃ gahetvā therāṃ pucchi “kīdisena vo, bhante, bhesajjena attho”ti. Sā kira buddhisampannā “bhesajjena payojane sati thero idhāgacchati, na

bhikkhattha’’nti sallakkhesi. “Kañjikenā’’ti ca vutte “na yidaṃ bhesajjaṃ mayhaṃ ayyassa, tathā hesa bhagavato patto, handāhaṃ lokanāthassa anucchavikaṃ kañjikaṃ sampādemī’’ti somanassajātā sañjātabahumānā badarayūsenā yāguṃ sampādetvā pattaṃ pūretvā tassa parivārabhāvena aññañca bhojanaṃ paṭiyādetvā pesesi. Taṃ paribhuttamattasseva bhagavato so ābādho vūpasamī. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatim̐sesu uppajjitvā mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavanti modati. Athāyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ caranto taṃ accharāsahassaparivārena vicarantiṃ disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi -

719. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati’’ti. -

Sāpi byākāsi.

721. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ’’.

723. “Ahaṃ andhakavindamhi, buddhassādiccabandhuno;
Adāsiṃ kolasampākaṃ, kañjikaṃ teladhūpitaṃ.

724. “Pipphalyā lasuṇena ca, missaṃ lāmañjakena ca;
Adāsiṃ ujubhūtasmiṃ, vipprasannena cetasā.

725. “Yā mahesittaṃ kāreyya, cakkavattissa rājino;
Nārī sabbaṅgakalyāṇī, bhattu cānomadassikā;
Ekassa kañjikadānassa, kalaṃ nāgghati soḷasiṃ.

726. “Sataṃ nikkhā sataṃ assā, sataṃ assatarīrathā;
Sataṃ kaññāsahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;
Ekassa kañjikadānassa, kalaṃ nāgghanti soḷasiṃ.

727. “Sataṃ hemavatā nāgā, īsādantā urūḷhavā;
Suvaṇṇakacchā mātāṅgā, hemakappanavāsasā,
Ekassa kañjikadānassa, kalaṃ nāgghanti soḷasiṃ.

728. “Catunnamapi dīpānaṃ, issaraṃ yodha kāraye;
Ekassa kañjikadānassa, kalaṃ nāgghati soḷasi’’nti.

723-724. Tattha adāsiṃ kolasampāpakāṃ, kañjikaṃ teladhūpitanti badaramodakakasāve catuguṇodakasamodite pākena catutthabhāgāvasiṭṭhaṃ yāguṃ pacitvā taṃ tikaṭukaajamodahiṅgujīrakalasūṇādīhi kaṭukabhaṇḍehi abhisaṅkharitvā sudhūpitaṃ katvā lāmañjagandhaṃ gāhāpetvā pasannacittena bhagavato patte ākiritvā satthāraṃ uddisitvā adāsiṃ, therassa hatthe paṭiṭṭhapesinti dasseti. Tenāha -

“Pipphalyā lasuṇena ca, missaṃ lāmañjakena ca;
Adāsiṃ ujubhūtasmiṃ, vipprasannena cetasā’’ti.

Sesaṃ vuttanayameva.

Evaṃ āyasmā mahāmoggallāno tāya devatāya attanā samupacitasucaritakamme āvikate saparivārāya tassā dhammaṃ desetvā manussalokaṃ āgantvā taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā catuparisamajjhe

dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Kaṇṇikadāyikāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

6. Vihāravimānavañṇanā

729-754. Abhikkantena vaṇṇenāti vihāravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena visākhā mahāupāsikā aññatarasmiṃ ussavadvase uyyāne vicaraṇatthaṃ sahāyikāhi parijanena ca ussāhitā sunhātānulittā subhojanaṃ bhuñjitvā mahālatāpasādhanaṃ piḷandhitvā pañcamattehi sahāyikāsatehi parivāritā mahantena issariyena mahatā paricchena gehato nikkhamma uyyānaṃ uddissa gacchantī cintesi “bāladārikāya viya kiṃ me moghakīḷitena, handāhaṃ vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ manobhāvanīye ca ayye vandissāmi, dhammañca sossāmī”ti vihāraṃ gantvā ekamante tathatvā mahālatāpiḷandhanaṃ omuñcitvā taṃ dāsiyā hatthe datvā bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tassā bhagavā dhammaṃ desesi.

Sā dhammaṃ sutvā bhagavantaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā manobhāvanīye ca bhikkhū vanditvā vihārato nikkhamitvā thokaṃ gantvā dāsiṃ āha “handā je ābharaṇaṃ piḷandhissāmī”ti. Sā taṃ bhaṇḍikaṃ katvā bandhitvā vihāre tthapetvā taṃ taṃ vicaritvā gamanakāle vissaritvā gatattā “vissaritaṃ mayā, tiṭṭha ayye āharissāmī”ti nivattitukāmā ahoṣi. Visākhā “sace je vihāre tthapetvā vissaritaṃ, tassa vihārasseva atthāya taṃ pariccajissāmī”ti vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā attano adhippāyaṃ pavedentī “vihāraṃ, bhante, kāressāmi, adhivāsetu me bhagavā anukampaṃ upādāyā”ti āha. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena.

Sā taṃ piḷandhanaṃ satasahassādhikanavakoṭiagghanaṃ vissajjetvā āyasmatā mahāmoggallānena navakammādhittāyakena suvibhattabhittithambhatulāgopānasikaṇṇikadvārabāhavātapāna sopānādigeḥāvayavaṃ manoharaṃ suvikappitakaṭṭhakammaramaṇiyaṃ suparikammakatasudhākammaṃ manuññaṃ suviracitamālākammalatākammādicittakammavicittaṃ superiniṭṭhitamaṇikuṭṭima sadisabhūmitaṃ devavimānasadisāṃ heṭṭhābhūmiyaṃ pañca gabbhasatāni, uparibhūmiyaṃ pañca gabbhasatānīti gabbhasahassapaṭimaṇḍitaṃ buddhassa bhagavato bhikkhusaṅghassa ca vasanānucchavikaṃ mahantaṃ pāsādaṃ tassa parivārapāsādasahassañca tesāṃ parivārabhāvena kuṭimaṇḍapacaṅkamanādīni ca kārentī navahi māsehi vihāraṃ niṭṭhāpesi. Pariniṭṭhite ca vihāre navaheva hiraññakoṭīhi vihāramahaṃ kārentī pañcamattehi sahāyikāsatehi saddhiṃ pāsādaṃ abhiruhitvā tassa sampattiṃ disvā somanassajātā sahāyikā āha “imaṃ evarūpaṃ pāsādaṃ kārentiyā yaṃ mayā puññaṃ pasutaṃ, taṃ anumodatha, pattidānaṃ vo dammī”ti. “Aho sādhu aho sādhu”ti pasannacittā sabbāpi anumodimsu.

Tattha aññatarā upāsikā visesato taṃ pattidānaṃ manasākāsi. Sā na cirasseva kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti. Tassā puññānubhāvena anekakūṭāgārapākārauyyānapokkharāṇīdipaṭimaṇḍitaṃ soḷasayojanāyāmaṃvitthārabbedhaṃ attano pabhāya yojanasataṃ pharantaṃ ākāśacāriṃ mahantaṃ vimānaṃ pāturahosi. Sā gacchantīpi accharāsahassaparivārā saha vimānena gacchati. Visākhā pana mahāupāsikā vipulapariccāgatāya

saddhāsampattiyā ca nimmānaratīsu nibbattitvā sunimmitadevarājassa
aggamahesibhāvaṃ sampāpuṇi. Athāyasmā anuruddho devacārikaṃ caranto taṃ
visākhāya sahāyikaṃ tāvatimsabhavane uppannaṃ disvā -

729. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

730. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

731. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.

732. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

733. “Vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

734. “Yāpi te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
Vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

735. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Imāhi gāthāhi pucchi. Sāpi tassa evaṃ byākāsi -

736. “Sāvatthiyaṃ mayhaṃ sakhī bhadante, saṅghassa kāresi mahāvihāraṃ;
Tatthappasannā ahamānumodiṃ, disvā agārañca piyañca metaṃ.

737. “Tāyeva me suddhanumodanāya, laddhaṃ vimānabbhutadassaneyyaṃ;
Samantato soḷasayojanāni, vehāyasaṃ gacchati iddhiyā mama.

738. “Kūṭāgārā nivesā me, vibhattā bhāgaso mitā;
Daddallamānā ābhanti, samantā satayojanaṃ.

739. “Pokkharañño ca me ettha, puthulomanisevitā;
Acchodakā vipasannā, soṇṇavālukasanthatā.

740. “Nānāpadumasañchannā, puṇḍarīkasamotatā;
Surabhī sampavāyanti, manuññā māluteritā.

741. “Jambuyo panasā tālā, nāḷikeravanāni ca;
Antonivesane jātā, nānārukkhā aropimā.

742. “Nānātūriyasaṅghuṭṭhaṃ, accharāgaṇaghositāṃ;
Yopi maṃ supine passe, sopi vitto siyā naro.

743. “Etādisaṃ abbhutadassaneyyaṃ, vimānaṃ sabbaso pabhaṃ;
Mama kamme hi nibbattaṃ, alaṃ puññāni kātave”ti.

736. Tattha sāvatthiyaṃ mayhaṃ sakhī bhadante, saṅghassa kāresi mahāvihāranti

bhante anuruddha, sāvattiyā samīpe pācīnapasse mayhaṃ mama sakkhī sahāyikā visākhā mahāupāsikā āgatāgataṃ cātuddisaṃ bhikkhusaṅghaṃ uddissa navahiraññaḷkoṭipariccāgena pubbārāmaṃ nāma mahantaṃ vihāraṃ kāresi. Tatthappasannā ahamānumodinti tasmim vihāre katapariyosite saṅghassa niyyādiyamāne tāya kate pattidāne “aho ṭhāne vata pariccāgo kato”ti pasannā ratanattaye kammaphale ca sañjātapasādā ahaṃ anumodiṃ. Vatthuvasena tassā anumodanāya ulārabhāvaṃ dassetuṃ “disvā agārañca piyañca meta”nti āha. Sahassagabbhaṃ ativiya ramaṇiyaṃ devavimānasadisāṃ tañca agāraṃ mahantaṃ pāsādaṃ piyañca me buddhappamukhaṃ saṅghaṃ uddissa tādisaṃ mahantaṃ dhanapariccāgaṃ disvā anumodinti yojanā.

737. Tāyeva me suddhanumodanāyāti yathāvuttāya deyyadhammapariccāgābhāvena suddhāya kevalāya anumodanāyeva. Laddhaṃ vimānabbhutadassaneyyanti mayhaṃ pubbe īdisassa abhūtapubbatāya abbhutaṃ samantabhaddakabhāvena ativiya surūpatāya ca dassaneyyaṃ imaṃ vimānaṃ laddhaṃ adhigataṃ. Evaṃ tassa vimānassa abhirūpataṃ dassetvā idāni pamāṇamahattaṃ pabhāvamahattaṃ upabhogavatthumahattañca dassetuṃ “samantato soḷasayojanānī”tiādi vuttaṃ. Tattha iddhiyā mamāti mama puññiddhiyā.

739. Pokkharaññoti pokkharaṇiyo. Puthulomanisevitāti dibbamacchehi upasevitā.

740. Nānāpadumasañchannāti satapattasahassapattādibhedehi nānāvidhehi rattapadumehi rattakamalehi ca sañchādītā. Puṇḍarīkasamotatāti nānāvidhehi setakamalehi samantato avatatā, nānārukkhā aropimā surabhī sampavāyantīti yojanā.

742. Sopīti so supinadassāvīpi. Vittoti tuṭṭho.

743. Sabbaso pabhanti samantato obhāsamānaṃ. Kamme hīti kammanimittaṃ. Hīti nipātamattaṃ. Cetanānaṃ vā aparāparuppattiyā bahubhāvato “kammehī”ti vuttaṃ. Alanti yuttaṃ. Kātaveti kātuṃ.

Idāni thero visākhāya nibbattaṭṭhānaṃ kathāpetukāmo imaṃ gāthamāha -

744. “Tāyeva te suddhanumodanāya,
Laddhaṃ vimānabbhutadassaneyyaṃ;
Yā ceva sā dānamadāsi nārī,
Tassā gatiṃ brūhi kuhiṃ uppannā sā”ti.

744. Tattha yā ceva sā dānamadāsi nārīti yassa dānassa anumodanāya tvaṃ īdisaṃ sampattiṃ paṭilabhi, taṃ dānaṃ yā ceva sā nārī adāsīti visākhā mahāupāsikā sandhāya vadati. Tāya eva devatāya tassā sampattiṃ kathāpetukāmo āha “tassā gatiṃ brūhi kuhiṃ uppannā sā”ti. Tassā gatinti tāya nibbattadevagatiṃ.

Idāni therena pucchitamattaṃ dassenti āha -

745. “Yā sā ahu mayhaṃ sakkhī bhadante, saṅghassa kāresi mahāvihāraṃ;
Viññātadhammā sā adāsi dānaṃ, uppannā nimmānaratīsu devesu.

746. “Pajāpatī tassa sunimmitassa,
Acintiyō kammavipāka tassā;
Yametaṃ pucchasi ‘kuhiṃ uppannā sā’ti,

Taṃ te viyākāsiṃ anaññathā aha’’nti.

745. Tattha viññāṭadhammāti viññāṭasāsanadhammā, paṭividdhacatusaccadhammāti attho.

746. Sunimmitassāti sunimmitassa devarājassa. Acintiyō kammavipāka tassāti vibhattilopaṃ katvā niddeṣo, tassā mama sakhiyā nibbānaratīsu nibbattāya kammavipāko puññakammassa vipākabhūtā dibbasampatti acintiyā appameyyāti attho. Anaññathāti aviparītaṃ yathāsabhāvato. Kathaṃ paṇāyaṃ tassā sampattiṃ aññāsīti? Subhaddā viya bhaddāya, visākhāpi devadhītā imissā santikaṃ agamāsi.

Idāni devadhītā therāṃ aññesampi dānasamādapane niyojenti imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi -

747. “Tenahaññepi samādapetha, saṅghassa dānāni dadātha vittā;
Dhammañca suṇātha pasannamānasā, sudullabho laddho manussalābho.

748. “Yaṃ maggaṃ maggādhīpatī adesayi, brahmassarō kañcanasannibhattaco;
Saṅghassa dānāni dadātha vittā, mahapphalā yattha bhavanti dakkhiṇā.

749. “Ye puggalā aṭṭha sataṃ pasatthā, cattāri etāni yugāni honti;
Te dakkhiṇeyyā sugatassa sāvakā, etesu dinnāni mahapphalāni.

750. “Cattāro ca paṭipannā, cattāro ca phale ṭhitā;
Esa saṅgho ujjubhūto, paññāsīlasamāhito.

751. “Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññapekkhāna pāṇinaṃ;
Karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, saṅghe dinnaṃ mahapphalaṃ.

752. “Eso hi saṅgho vipulo mahaggato, esappameyyo udadhīva sāgaro;
Ete hi seṭṭhā naravīrasāvakā, pabhaṅkarā dhammamudīrayanti.

753. “Tesaṃ sudinnaṃ suhutaṃ suyitthaṃ, ye saṅghamuddissa dadanti dānaṃ;
Sā dakkhiṇā saṅghagatā patiṭṭhitā, mahapphalā lokavidūna vaṇṇitā.

754. “Etādisaṃ yaññaṃ manussarantā, ye vedajātā vicaranti loke;
Vineyya maccheramalaṃ samūlaṃ, aninditā saggamupenti ṭhāna’’nti.

747. Tattha tenahaññepīti tenahi aññepi. Tenāti ca tena kāraṇena, hīti nipātamattaṃ. “Samādapethā’’ti vatvā samādapanākāraṃ dassetuṃ “saṅghassa dānāni dadāthā’’tiādi vuttaṃ. Aṭṭhahi akkhaṇehi vajjitaṃ manussabhāvaṃ sandhāyāha “sudullabho laddho manussalābho’’ti. Tattha aṭṭha akkhaṇā nāma tayo apāyā arūpā asaññasattā paccantadeso indriyānaṃ vekallaṃ niyatamicchādiṭṭhikatā apātubhāvo buddhassāti.

748. Yaṃ magganti yaṃ khettaṃviseṣe kataṃ dānaṃ, taṃ ekantena sugatisampāpanato sugatigāmmaggaṃ apāyamaggato jagghamaggādito ca ativiya seṭṭhabhāvena maggādhīpanti katvā. Dānampi hi saddhāhiriyo viya “devalokagāmmagga’’ti vuccati. Yathāha -

“Saddhā hiriyaṃ kusalañca dānaṃ, dhammā ete sappurisānuyātā;
Etañhi maggaṃ diviyaṃ vadanti, etena hi gacchati devaloka’’nti.

“Maggaḍhipatī”ti vā pāṭho, tassa ariyamaggena sadevakassa lokassa adhipatibhūto satthāti attho daṭṭhabbo. Saṅghassa dānāni dadāthātiadinā punapi dakkhiṇeyyesu dānasamvibhāge niyojenti āha.

749. Idāni taṃ dakkhiṇeyyaṃ ariyasaṅghaṃ sarūpato dassenti “ye puggalā aṭṭha sataṃ pasatthā”ti gāthamāha. Tattha yeti aniyamitaniddeso. Puggalāti sattā. Aṭṭhāti tesam gaṇanaparicchedo. Te hi cattāro ca paṭipannā cattāro ca phale ṭhitāti aṭṭha honti. Sataṃ pasatthāti sappurisehi buddhapaccekabuddhasāvakehi aññehi ca devamanussehi passatthā. Kasmā? Sahajātasīlādiguṇayogato. Tesañhi campakabakulakusumādīnaṃ viya sahajātavaṇṇagandhādayo sahajātasīlasamādhiādayo guṇā, tena te vaṇṇagandhādisampannāni viya pupphāni devamanussānaṃ sataṃ piyā manāpā pāsamsiyā ca honti. Tena vuttaṃ “ye puggalā aṭṭha sataṃ pasatthā”ti. Te pana saṅkhepato sotāpattimaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ yugaṃ, evaṃ yāva arahattamaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ yuganti cattāri yugāni honti. Tenāha “cattāri etāni yugāni honti te dakkhiṇeyyā”ti. Teti pubbe aniyamato uddiṭṭhānaṃ niyametvā dassanaṃ. Te hi sabbepi kammaṃ kammaphalañca saddahitvā dātabbadeyyadhammasaṅkhātāṃ dakkhiṇaṃ arahantīti dakkhiṇeyyā guṇavisesayogena dānassa mahapphalabhāvasādhanaṃ. Sugatassa sāvakāti sammāsambuddhassa dhammasavanante ariyāya jātiyā jātātāya taṃ dhammaṃ suṇantīti sāvakā. Etesu dinnāni mahapphalānīti etesu sugatassa sāvakesu appakānīpi dānāni dinnāni paṭiggāhakato dakkhiṇāvisuddhiyā mahapphalāni honti. Tenāha bhagavā “yāvatā, bhikkhave, saṅghā vā gaṇā vā, tathāgatasāvakasaṅgho tesam aggamakkhāyati”tiādi.

750. Cattāro ca paṭipannātiādi heṭṭhā vuttatthameva.

Idha pana āyasmā anuruddho attanā devatāya ca vuttamatthaṃ manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Vihāravimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Caturitthivimānavaṇṇanā

755-781. Abhikkantena vaṇṇenāti caturitthivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvatthiyaṃ viharante āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ gato. So tattha paṭipāṭiyā ṭhitesu catūsu vimānesu catasso devadhītaro paccekaṃ accharāsahassaparivārā dibbasampattiṃ anubhavantiyo disvā tāhi pubbe katakammaṃ pucchanto -

755. “Abhikkantena vaṇṇena...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. -
Imāhi gāthāhi paṭipāṭiyā pucchi. Tāpi tassa pucchānantaraṃ paṭipāṭiyā byākariṃsu. Taṃ dassetuṃ -

758. “Sā devatā attamanā...pe...yassa kammassidaṃ phala”nti. -

Ayaṃ gāthā vuttā.

Tā kira kassapassa bhagavato kāle esikānāmake raṭṭhe paṇṇakate nāma nagare kulagehe nibbattā vayappattā tasmimyeva nagare patikulaṃ gatā samaggavāsaṃ vasanti. Tāsu ekā aññataraṃ piṇḍacārikaṃ bhikkhuṃ disvā pasannacittā indīvarakalāpaṃ adāsi, aparā aññassa nīluppalahatthakaṃ adāsi, aparā

padumahatthakam adāsi, aparā sumanamakuḷāni adāsi. Tā aparena samayena kālam katvā tāvatimsabhavane nibbattimsu, tāsam accharāsahassam parivāro ahosi. Tā tattha yāvātāyukam dibbasampattim anubhavitvā tato cutā tasseva kammassa vipākāvasesena aparāparam tattheva saṃsarantiyo imasmim buddhuppāde tattheva uppannā vuttanayena āyasmatā mahāmoggallānena pucchitā. Tāsu ekā attanā kataṃ pubbakammaṃ therassa kathenti -

759. “Indīvarānaṃ hatthakam ahamadāsim, bhikkhuno piṇḍāya carantassa;
Esikānaṃ uṇṇatasmim, nagaravare paṇṇakate ramme.

760. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Āha. Aparā -

766. “Nīluppalahatthakam ahamadāsim, bhikkhuno piṇḍāya carantassa;
Esikānaṃ uṇṇatasmim, nagaravare paṇṇakate ramme.

767. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Āha. Aparā -

773. “Odātamūlakam haritapattam, udakasmim sare jātam ahamadāsim;
Bhikkhuno piṇḍāya carantassa, esikānaṃ uṇṇatasmim;
Nagaravare paṇṇakate ramme.

774. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Āha. Aparā -

780. “Aham sumanā sumanassa sumanamakuḷāni, dantavaṇṇāni ahamadāsim;
Bhikkhuno piṇḍāya carantassa, esikānaṃ uṇṇatasmim;
Nagaravare paṇṇakate ramme.

781. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Āha.

759. Tattha indīvarānaṃ hatthakanti uddālakapupphahattham vātaghātakapupphakalāpaṃ. Esikānanti esikāraṭṭhassa. Uṇṇatasmim nagaravareti uṇṇate bhūmipadese nivīṭṭhe meghodaram lihanthehi viya accuggatehi pāsādakūṭāgārādīhi uṇṇate uttamanagare. Paṇṇakateti evaṃnāmake nagare.

766. Nīluppalahatthakanti kuvalayakalāpaṃ.

773. Odātamūlakanti setamūlam, bhisamūlānaṃ dhavalatāya vuttam, padumakalāpaṃ sandhāya vadati. Tenāha “haritapatta”ntiādi. Tattha haritapattanti nīlapattam. Avijahitamakuḷapattassa hi padumassa bāhirapattāni haritavaṇṇāni eva honti. Udakasmim sare jātanti sare udakamhi jātam, saroruhanti attho.

780. Sumanāti evaṃnāmā. Sumanassāti sundaracittassa. Sumanamakuḷānīti jātisumanapupphamakuḷāni. Dantavaṇṇānīti sajjukam ullikhitahatthidantasadisavaṇṇāni.

Evaṃ tāhi attanā katakamme kathite thero tāsam anupubbiṃ katham kathetvā

saccāni pakāsesi. Saccapariyosāne sā sabbāpi sahaparivārā sotāpannā ahesum.
Thero taṃ pavattiṃ manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ
aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisiyā dhammaṃ desesi. Sā dhammadesanā
mahājanassa sātthikā jātāti.

Caturitthivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ambavimānavaṇṇanā

783-793. Dibbaṃ te ambavanaṃ rammanti ambavimānaṃ. Tassa kā uppatti?
Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena sāvattiyaṃ aññatarā
upāsikā āvāsadānassa mahapphalataṃ mahānisaṃsatañca sutvā chandajātā
bhagavantam abhivādetvā evamāha “ahaṃ, bhante, ekaṃ āvāsaṃ kāretukāmā,
icchāmi tādisaṃ okāsaṃ, ācikkhatū”ti. Bhagavā bhikkhū āṇāpesi, bhikkhū tassā
okāsaṃ dassesum. Sā tattha ramaṇīyaṃ āvāsaṃ kāretvā tassa samantato
ambarukkhe ropesi. So āvāso samantato ambapantīhi parikkhitto
chāyūdakasampanno muttājālasadisavālukākīṇṇapaṇḍarabhūmibhāgo ativiya
manoharo ahosi. Sā taṃ vihāraṃ nānāvaṇṇehi vatthehi pupphadāmagandhadāmādīhi
ca devavimānaṃ viya alaṅkaritvā telapadīpaṃ āropetvā ambarukkhe ca ahatehi
vatthehi veṭhetvā saṅghassa niyyādesi.

Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti, tassā mahantaṃ vimānaṃ
pāturahosi ambavanaparikkhittaṃ. Sā tattha accharāgaṇaparivāritā dibbasampattiṃ
anubhavati. Taṃ āyasmā mahāmogallāno upagantvā imāhi gāthāhi pucchi -

783. “Dibbaṃ te ambavanaṃ rammaṃ, pāsādettha mahallako;
Nānātūriyasaṅghuṭṭho, accharāgaṇaghosito.
784. “Padīpo cettha jalati, niccaṃ sovaṇṇayo mahā;
Dussaphalehi rukkehi, samantā parivārito.
785. “Kena tetādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
787. “Sā devatā attamanā...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
788. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
Vihāraṃ saṅghassa kāresim, ambehi parivāritaṃ.
789. “Pariyosite vihāre, kārente niṭṭhite mahe;
Ambehi chādayitvāna, katvā dussamaye phale.
790. “Padīpaṃ tattha jāletvā, bhojayitvā gaṇuttamaṃ;
Niyādesiṃ taṃ saṅghassa, pasannā sehi pāṇibhi.
791. “Tena me ambavanaṃ rammaṃ, pāsādettha mahallako;
Nānātūriyasaṅghuṭṭho, accharāgaṇaghosito.
792. “Padīpo cettha jalati, niccaṃ sovaṇṇayo mahā;
Dussaphalehi rukkehi, samantā parivārito.
793. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Sā devatā byākāsi.

783. Tattha mahallakoti mahanto āyāmaṭṭhārehi ubbedhena ca vipulo, uḷāratamoti attho. Accharāgaṇaghositoti taṃ pamodituṃ saṅgītivasena ceva piyasallāpavasena ca accharāsaṅghena samugghosito.

784. Padīpo cettha jalatīti sūriyasmisamujjalakiraṇavitāno ratanappadīpo ca ettha etasmiṃ pāsāde abhijalati. Dussaphalehīti dussāni phalāni etesanti dussaphalā. Tehi samuggiriyamānadibbavatthehīti attho.

789. Kārente niṭṭhite maheti katapariyositassa viharassa mahe pūjāya karīyamānāya ca. Katvā dussamaye phaleti dusseyeva tesaṃ ambānaṃ phalaṃ katvā.

790. Gaṇuttamanti gaṇānaṃ uttamaṃ bhagavato sāvakasaṅghaṃ. Niyyādesinti sampaṭicchāpesiṃ, adāsinti attho. Sesam vuttanayameva.

Ambavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pītavimānavaṇṇanā

795-807. Pītavatthe pītadhajeti pītavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati parinibbute rañña ajātasattunā attanā paṭiladdhā bhagavato sarīradhātuyo gahetvā thūpe ca mahe ca kate rājagahavāsīni aññatarā upāsikā pātova katasarīrapaṭijagganā “satthu thūpaṃ pūjessāmī”ti yathāladdhāni cattāri kosātakīpupphāni gahetvā saddhāvegena samussāhitamānasā maggaparissayaṃ anupadhāretvāva thūpābhīmukhī gacchati. Atha naṃ taruṇavacchā gāvī abhidhāvanti vegena āpatitvā siṅgena paharivā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Sā tāvadeva tāvatimsabhavane nibbattanti sakkassa devaraṇṇo uyyānakīlāya gacchantassa parivārabhūtānaṃ aḍḍhatiyānaṃ nāṭakakoṭīnaṃ majjhe attano sarīrapabhāya tā sabbā abhibhavanti saha rathena pāturahosi. Taṃ disvā sakko devarājā vimhitacitto acchariyabbhutaṃ “kīdisena nu kho oḷārikena kammunā ayaṃ edisiṃ sumahatiṃ deviddhimupāgatā”ti taṃ imāhi gāthāhi pucchi -

795. “Pītavatthe pītadhaje, pītālāṅkārabhūsite;
Pītacandalittāṅge, pītauppalamālinī.

796. “Pītapāsādasayane, pītāsane pītabhājane;
Pītachatte pītarathe, pītassee pītabījane.

797. “Kiṃ kammamakarī bhadde, pubbe mānusake bhava;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti.

Sāpissa imāhi gāthāhi byākāsi -

798. “Kosātakī nāma latatthi bhante, tittikā anabhicchitā;
Tassā cattāri pupphāni, thūpaṃ abhihariṃ ahaṃ.

799. “Satthu sarīramuddissa, vipprasanna cetasā;
Nāssa maggaṃ avekkhissaṃ, na taggamanasā satī.

800. “Tato maṃ avadhī gāvī, thūpaṃ apattamānasam;
Taṇcāhaṃ abhisāṇceyyam, bhiyyo nūna ito siyā.

801. “Tena kammena devinda, maghavā devakuñjara;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ, tava saḥabyamāgatā”ti.

795-796. Tattha pītacandalalittaṅgeti suvaṇṇavaṇṇena candanena anulittasarīre.
Pītapaśādasayaneti sabbasovaṇṇamayena pāsādena suvaṇṇaparikkhittehi sayanehi
ca samannāgate. Evaṃ sabbattha heṭṭhā upari ca pītasaddena suvaṇṇameva
gahitanti daṭṭhabbaṃ.

798. Latatthīti latā atthi. Bhaṇteti sakkaṃ devarājānaṃ gāravena ālapati.
Anabhicchitāti na abhikaṅkhitā.

799. Sarīranti sarīrabhūtaṃ dhātuṃ. Avayave cāyaṃ samudāyavohāro yathā “paṭo
ḍaḍḍho, samuddo diṭṭho”ti ca. Assāti gorūpassa. Magganti āgamanamaggaṃ. Na
avekkhissanti na olokayim. Kasmā? Na taggamanasā satīti, tassaṃ gāviyaṃ
gatamanā ṭhapitamanā na hontī, aññadatthu bhagavato thūpagatamanā eva
samānāti attho. “Tadaṅgamanasā satī”ti ca pāṭho, tadaṅge tassa bhagavato dhātuya
aṅge mano etissāti tadaṅgamanasā. Evaṃbhūtā ahaṃ tadā tassā maggaṃ
nāvekkhissanti dasseti.

800. Thūpaṃ apattamānasanti thūpaṃ cetiyaṃ asampattaajjhāsayaṃ, manasi
bhavoti hi mānaso, ajjhāsayo manoratho. “Thūpaṃ upagantvā pupphehi pūjessāmī”ti
uppannamanorathassa asampunṇatāya evaṃ vuttaṃ. Thūpaṃ cetiyaṃ pana
pupphehi pūjanacittaṃ siddhameva, yena sā devaloke uppanna. Tañcāhaṃ
abhisañceyyanti tañce ahaṃ abhisañcineyyaṃ, pupphapūjanena hi puññaṃ ahaṃ
thūpaṃ abhigantvā yathādhippāyaṃ pūjanena sammadeva cineyyaṃ upacineyyanti
attho. Bhiyyo nūna ito siyāti ito yathāladdhasampattitopi bhiyyo upari uttaritarā
sampatti siyāti maññeti attho.

801. Maghavā devakuñjarāti ālapanāṃ. Tattha devakuñjarāti
sabbabalaparakkamādivisesehi devesu kuñjarasadiso. Saḥabyanti saḥabhāvaṃ.

802. “Idaṃ sutvā tidasādhipati, maghavā devakuñjaro;
Tāvatiṃse pasādentō, mātaliṃ etadabravī”ti. -

Idaṃ dhammasaṅgāhakavacanāṃ. Tato sakko mātaliṃpamukhassa devagaṇassa imāhi
gāthāhi dhammaṃ desesi -

803. “Passa mātali accheraṃ, cittaṃ kammaphalaṃ idaṃ;
Appakampi kataṃ deyyaṃ, puññaṃ hoti mahapphalaṃ.

804. “Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā;
Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

805. “Ehi mātali amhepi, bhiyyo bhiyyo mahemase;
Tathāgatassa dhātuyo, sukho puññaṇamuccayo.

806. “Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṃ phalaṃ;
Cetopaṇidhihetuhi, sattā gacchanti suggaṭṭiṃ.

807. “Bahūnaṃ vata atthāya, uppajjanti tathāgatā;
Yattha kāraṃ karitvāna, saggāṃ gacchanti dāyakā”ti.

802. Tattha pasādentoti pasanne karonto, ratanattaye saddham uppādentoti attho.

803. Cittanti vicittam acinteyyam. Kammaphalanti deyyadhammassa anuḷārattepi khettsampattiyā ca cittasampattiyā ca uḷārassa puññakammassa phalam passāti yojanā. Appakampi kataṃ deyyam, puññam hoti mahapphalanti ettha katanti kāravasena sakkāravasena āyatane viniyuttam. Deyyanti dātabbavatthum. Puññanti tathāpavattam puññakammam.

804. Idāni yattha appakampi kataṃ puññam mahapphalam hoti, tam pākāṣam katvā dassento “natthi citte pasannamhī”ti gāthamāha. Tam suviññeyyameva.

805-806. Amhepīti mayampi. Mahemaseti mahāmase pūjāmase. Cetopaṇidhihetu hīti attano cittassa sammadeva ṭhapananimittam, attasammāpaṇidhānenāti attho. Tenāha bhagavā -

“Na tam mātāpitā kayirā, aññe vāpi ca ñātakā;
Sammā paṇihitam cittam, seyyaso nam tato kare”ti.

Evañca pana vatvā sakko devānamindo uyyānakīlāya ussāham paṭippassambhetvā tatova paṭinivattitvā attanā abhiñham pūjaneyyatṭhānabhūte cūlāmaṇicetiye sattāham pūjam akāsi. Atha aparena samayena devacārikam gatassa āyasmato nāradattherassa tam pavattim gāthāheva kathesi, thero dhammasaṅgāhakānam ārocesi, te tathā nam saṅgaham āropesunti.

Pītavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Ucchuvimānavaṇṇanā

808-818. Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakanti ucchuvimānam. Tam hetṭhā ucchuvimānena pālito ca aṭṭhuppattito ca sadisameva. Kevalam tattha sassu suṇisaṃ pīṭhakena paharivā māresi, idha pana leḍḍunāti ayameva viseso. Vatthuno pana bhinnattā ubhayampi visuṃyeva saṅgaham āruḷhanti veditabham.

808. “Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakam, atirocasi candimasūriyā viya;
Siriya ca vaṇṇena yasena tejasā, brahmāva deve tidase sahindake.

809. “Pucchāmi tam uppalamāladhārinī, āveḷinī kañcanasannibhattace;
Alaṅkate uttamavatthadhārinī, kā tvam subhe devate vandase mamaṃ.

810. “Kiṃ tvam pure kammamakāsi attanā, manussabhūtā purimāya jātiyā;
Dānam suciṇṇam atha sīlasaññaṃ, kenupapannā sugatim yasassinī;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti. -

Āyasmā mahāmoggallānatthero pucchi. Tato devatā imāhi gāthāhi byākāsi -

811. “Idāni bhante imameva gāmaṃ, piṇḍāya amhākaṃ gharaṃ upāgami;
Tato te ucchussa adāsiṃ khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā.

812. “Sassu ca pacchā anuyuñjate mamaṃ, kahaṃ nu ucchuṃ vadhuke avākiri;
Na chaḍḍitaṃ no pana khāditam mayā, santassa bhikkhussa sayam adāsaham.

813. ““Tuyham nvidaṃ issariyam atho mama’, itissā sassu paribhāsate mamaṃ;

Leḍḍuṃ gahevā pahāraṃ adāsi me, tato cutā kālakatāmi devatā.

814. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi attanā;
Devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmagaṇehi pañcahi.
815. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi attanā;
Devindaguttā tidasehi rakkhitā, samappitā kāmagaṇehi pañcahi.
816. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahāvīpākā mama ucchudakkhiṇā;
Devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmagaṇehi pañcahi.
817. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahājutikā mama ucchudakkhiṇā;
Devindaguttā tidasehi rakkhitā, saḥassanettoriva nandane vane.
818. “Tuvañca bhante anukampakaṃ viduṃ, upecca vandiṃ kusalañca pucchisaṃ;
Tato te ucchussa adāsiṃ khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā”ti.

Sesaṃ vuttasadisamevāti.

Ucchuvimānavañṇanā niṭṭhitā.

11. Vandana vimānavañṇanā

819-824. Abhikkantena vaṇṇenāti vandana vimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena samayena sambahulā bhikkhū aññatarasmiṃ gāmakāvāse vassaṃ vasitvā vutthavassā pavāretvā senāsanaṃ paṭisāmetvā pattacīvaramādāya sāvattiyaṃ uddissa bhagavantaṃ dassanattāya gacchantā aññatarassa gāmassa majjhena atikkamanti. Tattha aññatara itthi te bhikkhū disvā pasannacittā sañjātagāravabahu mānā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā sirasmiṃ añjaliṃ paggayha yāva dassanūpacārā pasādasommāni akkhini ummīletvā oloketi atṭhāsi. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti. Atha naṃ tattha dibbasampattiṃ anubhavantiṃ āyasmā mahāmoggallāno imāhi gāthāhi paṭipucchi -

819. “Abhikkantena vaṇṇena...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
822. “Sā devatā attamaṇā...pe... yassa kammaṃ phalaṃ”.
823. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, disvāna samaṇe sīlavante;
Pādāni vanditvā maṇaṃ pasādayiṃ, vittā ca haṃ añjalikaṃ akāsiṃ.
824. “Tena metādiso vaṇṇo...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. -

Imāhi gāthāhi byākāsi.

823. Tattha samaṇeti samitapāpe. Sīlavanteti sīlaguṇayutte. Maṇaṃ pasādayinti “sādhurūpā vatime ayyā dhammacārino samacārino brahmacārino”ti tesāṃ guṇe ārabha cittaṃ pasādesiṃ. Vittā ca haṃ añjalikaṃ akāsinti tuṭṭhā somanassajātā

aham vandim. Pesalānaṃ bhikkhūnaṃ pasādavikasitāni akkhīni ummīletvā dassanamattampi imesaṃ sattānaṃ bahūpakāraṃ, pageva vandanāti. Tenāha “tena metādiso vaṇṇo”tiādi. Sesam vuttanayameva.

Vandanavimānavanāṇā niṭṭhitā.

12. Rajjumālāvimānavanāṇā

826-856. Abhikkantena vaṇṇenāti rajjumālāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena gayāgāmake aññatarassa brāhmaṇassa dhītā tasmimyeva gāme ekassa brāhmaṇakumārassa dinnā patikulaṃ gatā, tasmim gehe issariyaṃ vattenti tiṭṭhati. Sā tasmim gehe dāsiyā dhītaraṃ disvā na sahati. Diṭṭhakālato paṭṭhāya kodhena taṭataṭāyamānā akkosati paribhāsati, khaṭakañcassā deti. Yadā pana sā vayappattiyā kiccasamatthā jātā, tadā naṃ jaṇṇukapparamuṭṭhihi paharateva yathā taṃ purimajātisu baddhāghātā.

Sā kira dāsī kassapadasabalassa kāle tassā sāminī ahosi, itarā dāsī. Sā taṃ leḍḍudaṇḍādīhi muṭṭhiādīhi ca abhiṇhaṃ abhihanati. Sā tena nibbinā yathābalaṃ dānādīni puññāni katvā “anāgate ahaṃ sāminī hutvā imissā upari issariyaṃ vatteyya”nti patthanaṃ ṭhapesi. Atha sā dāsī tato cutā aparāparaṃ saṃsaranti imasmim buddhuppāde vuttanayena gayāgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā patikulaṃ gatā, itarāpi tassā dāsī ahosi. Evaṃ baddhāghātātāya sā taṃ viheṭheti.

Evaṃ viheṭhenti akāraṇeneva kesesu gahetvā hatthehi ca pādehi ca suhataṃ hani. Sā nhāpitasālaṃ gantvā khuramuṇḍaṃ kāretvā agamāsi. Sāminī “kiṃ je duṭṭhadāsi muṇḍanamattena tava vippamokkho”ti rajjum sīse bandhitvā tattha naṃ gahetvā oṇametvā ghāteti, tassā tañca rajjum apanetuṃ na deti. Tato paṭṭhāya dāsiyā “rajjumālā”ti nāmaṃ ahosi.

Athekadivasam satthā paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento rajjumālāya sotāpattiphalūpanissayaṃ, tassā ca brāhmaṇiyā saraṇesu sīlesu ca patitṭhānaṃ disvā araṇṇaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhamaṇe nisīdi chabbaṇṇā buddharasmiyo vissajjento. Rajjumālāpi kho divase divase tāya tathā viheṭhiyamānā “kiṃ me iminā dujjīvitena”ti nibbinarūpā jīvite maritukāmā ghaṭaṃ gahetvā udakatitthaṃ gacchanti viya gehato nikkhantā anukkamena vanaṃ pavisitvā bhagavato nisinnarukkhassa avidūre aññatarassa rukkhassa sākhāya rajjum bandhitvā pāsamaṃ katvā ubbandhitukāmā ito cito ca oloketi addasa bhagavantaṃ tattha nisinnaṃ pāsādikaṃ pasādanīyaṃ uttamadamathasamathanupattam chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjentaṃ. Disvā buddhagāravena ākaḍḍhiyamānahadayā “kiṃ nu kho bhagavā mādisānampi dhammaṃ deseti, yamaṃ sutvā ito dujjīvitato mucceyya”nti cintesi.

Atha bhagavā tassā cittācāraṃ oloketvā “rajjumālā”ti āha. Sā taṃ sutvā amatena viya abhisittā pītiyā niraṇṭaraṃ phuṭṭhā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ atṭhāsi. Tassā bhagavā anupubbikathānupubbakaṃ catusaccakathaṃ kathesi, sā sotāpattiphale patitṭhahi. Satthā “vaṭṭati ettako rajjumālāya anuggaho, idānesā kenaci appadhamāsiyā jātā”ti araṇṇato nikkhamitvā gāmassa avidūre aññatarasmim rukkhamaṇe nisīdi. Rajjumālāpi attānaṃ vinipātetuṃ abhabbatāya khantimettānuddayasampannatāya ca “brāhmaṇī maṃ hanatu vā viheṭhetu vā yaṃ vā taṃ vā karotū”ti ghaṭena udakaṃ gahetvā gehaṃ agamāsi. Sāmiko gehadvāre

ṭhito taṃ disvā “tvam ajja udakatittham gatā cirāyitvā āgatā, mukhavaṇṇo ca te ativiya vippasanno, tvaṇca aññaena ākārena upaṭṭhāsi, kiṃ eta”nti pucchi. Sā tassa taṃ pavattiṃ ācikkhi.

Brāhmaṇo tassā vacanam sutvā tussitvā geham gantvā rajjumālāya upari “tayā na kiñci kātabba”nti suṇisāya vatvā tuṭṭhamānaso sīghataram satthu santikam gantvā vanditvā sādarena katapaṭisanthāro satthāram nimantetvā attano geham ānetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā bhagavantam bhuttāvim onītapattapāṇim upasaṅkamtivā ekamantaṃ nisīdi, suṇisāpissa upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Gayāgāmaṇasīnopi brāhmaṇagahapatikā taṃ pavattiṃ sutvā bhagavantam upasaṅkamtivā appekacce abhivādetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu, appekacce sammodanīyam katvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Satthā rajjumālāya tassā ca brāhmaṇiyā purimajātīsu katakammaṃ vitthārato kathetvā sampattaparīsāya anurūpaṃ dhammaṃ desesi. Taṃ sutvā brāhmaṇī ca mahājano ca tattha sannipatito saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhahi. Satthā āsanā uṭṭhahitvā sāvatthimeva agamāsi. Brāhmaṇo rajjumālam dhītutuṭṭhāne ṭhapesi. Tassa suṇisā rajjumālam piyacakkhūhi oloketi yāvajīvam manāpeneva sinehena parihari. Rajjumālā aparabhāge kalam katvā tāvatīṃsesu nibbatti, accharāsahassañcassā parivāro ahosi. Sā satṭhisakaṭabhārappamāṇehi dibbābharaṇehi paṭimaṇḍitattabhāvā accharāsahassaparivuttā nandanavanādīsu mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavamānā pamuditamanā vicarati. Athāyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ gato taṃ mahantena dibbānubhāvena mahatiyā deviddhiyā vijjotamānam disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi.

826. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvam tiṭṭhasi devate;
Hatthe pāde ca viggayha, naccasi suppavādite.

827. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

828. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
Dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.

829. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

830. “Vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
Tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

831. “Yāpi te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
Vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

832. “Ghāyase taṃ sucigandham, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
Devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phala”nti.

826. Tattha hatthe pāde ca viggayhāti hatthe ca pāde ca vividhehi ākārehi gahetvā, pupphamuṭṭhipupphañjaliādibhedassa sākhābhīnayaṃ dassanavasena vividhehi ākārehi hatthe, ca, samapādādīnampi ṭhānavisesānam dassanavasena vividhehi ākārehi pāde ca upādiyitvāti attho. Ca-saddena sākhābhīnayaṃ saṅgaṇhāti. Naccasīti naṭasi. Yā tvanti yā vuttanayavasena naccam karosīti attho. Suppavāditeti sundare

pavajjane sati tava naccassa anurūpavasena vīṇāvaṃsamudīṅgatāḷādi-
kā vādiyamāne, pañcaṅgike tūriye paggayhamāneti attho. Sesam heṭṭhāvimāne
vuttanayameva.

Evam therena pucchitā sā devatā attano purimajātiādiṃ imāhi gāthāhi byākāsi -

833. “Dāsī ahaṃ pure āsiṃ, gayāyaṃ brāhmaṇassahaṃ;
Appapuññā alakkhikā, rajjumālāti maṃ viduṃ.
834. “Akkosānaṃ vadhānañca, tajjanāya ca uggatā;
Kuṭaṃ gahetvā nikkhamma, agaṇchiṃ udahāriyā.
835. “Vipathe kuṭaṃ nikkhipitvā, vanasaṇḍaṃ upāgamiṃ;
‘Idhevāhaṃ marissāmi, ko attho jīvitenā me’.
836. “Daḷhaṃ pāsāṃ karitvāna, āsumbhitvāna pādape;
Tato disā vilokesiṃ, ‘ko nu kho vanamassito’.
837. “Tatthaddasāsiṃ sambuddhaṃ, sabbalokahitaṃ muniṃ;
Nisinnaṃ rukkhamaḷasmiṃ, jhāyantaṃ akutobhayaṃ.
838. “Tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano;
‘Ko nu kho vanamassito, manusso udāhu devatā’.
839. “Pāsādikaṃ pasādanīyaṃ, vanā nibbanamāgataṃ;
Disvā mano me pasīdi, nāyaṃ yādisakīdiso.
840. “Guttindriyo jhānarato, abahiggatamānaso;
Hito sabbassa lokassa, buddho ayaṃ bhavissati.
841. “Bhayabheravo durāsado, sīhova guhamassito;
Dullabhāyaṃ dassanāya, pupphaṃ odumbaram yathā.
842. “So maṃ mudūhi vācāhi, ālapitvā tathāgato;
Rajjumāleti maṃvoca, saraṇaṃ gaccha tathāgataṃ.
843. “Tāhaṃ giraṃ suṇitvāna, nelaṃ atthavatiṃ suciṃ;
Saṇhaṃ muduñca vagguñca, sabbasokāpanūdanaṃ.
844. “Kallacittañca maṃ ṇatvā, pasannaṃ suddhamānasaṃ;
Hito sabbassa lokassa, anusāsi tathāgato.
845. “Idaṃ dukkhanti maṃvoca, ayaṃ dukkhassa sambhavo;
Dukkhanirodho maggo ca, añjaso amatogadho.
846. “Anukampakassa kusalassa, ovādamhi ahaṃ tṭhitā;
Ajjhagā amataṃ santiṃ, nibbānaṃ padamaccutaṃ.
847. “Sāhaṃ avaṭṭhitāpemā, dassane avikampinī;
Mūlajātāya saddhāya, dhītā buddhassa orasā.
848. “Sāhaṃ ramāmi kīḷāmi, modāmi akutobhayaṃ;

Dibbamālaṃ dhārayāmi, pivāmi madhumaddavaṃ.

849. “Saṭṭhitūriyasahassāni, paṭibodhaṃ karonti me;
Āḷambo gaggaro bhīmo, sādhuvaḍḍi ca saṃsayo.

850. “Pokkharo ca suphasso ca, viṇāmokkhā ca nāriyo;
Nandā ceva sunandā ca, soṇadinnā sucimhitā.

851. “Alambusā missakesī ca, puṇḍarīkātidāruṇī;
Eṇīphassā suphassā ca, subhaddā muduvādinī.

852. “Etā caññā ca seyyāse, accharānaṃ pabodhikā;
Tā maṃ kālenupāgantvā, abhibhāsanti devatā.

853. “Handa naccāma gāyāma, handa taṃ ramayāmase;
Nayidaṃ akatapuññānaṃ, katapuññānamevidaṃ.

854. “Asokaṃ nandanaṃ rammaṃ, tidasānaṃ mahāvanaṃ;
Sukhaṃ akatapuññānaṃ, idha natthi parattha ca.

855. “Sukhañca katapuññānaṃ, idha ceva parattha ca;
Tesaṃ saḥabyakāmānaṃ, kattaḃbaṃ kusalaṃ bahuṃ;
Katapuññā hi modanti, sagge bhogasamaṅgino.

856. “Bahūnaṃ vata atthāya, uppajjanti tathāgatā;
Dakkhiṇeyyā manussānaṃ, puññakkhattānamākārā;
Yattha kāraṃ karitvāna, sagge modanti dāyakā’ti.

833. Tattha dāsī ahaṃ pure āsinti pure purimajātiyaṃ ahaṃ antojātā dāsī ahosiṃ.
Tattha kassāti āha “gayāyaṃ brāhmaṇassaha”nti, gayānāmake gāme aññatarassa
brāhmaṇassa. Hanti nipātamattaṃ. Appapuññāti mandabhāgyā apuññā. Alakkhikāti
nissirikā kālakaṇṇī. Rajjumālāti maṃ vidunti, kese gahetvā
ākaḍḍhanaparikaḍḍhanadukkhena muṇḍake kate punapi tadatthameva sīse daḷhaṃ
bandhitvā ṭhapitarajjukunḍalakavasena “rajjumālā”ti maṃ manussā jāniṃsu.

834. Vadhānanti tālanānaṃ. Tajjanāyāti bhayaṣaṃtajjanena. Uggatāti uggatāya
domanassuppattiyā. Udaḥāriyāti udakahārikā, udakaṃ āharantī viya hutvāti
adhippāyo.

835. Vipatheti apathe, maggato apakkamitvāti attho. Kvatthoti ko attho. Soyeva vā
pāṭho.

836. Daḷhaṃ pāsaṃ karitvānāti bandhanapāsaṃ thiraṃ acchijjanakaṃ katvā.
Āsumbhivāna pādapeti viṭape lagganavasena pādape rukkhe khipitvā. Tato disā
vilokesiṃ, ko nu kho vanamassitoti imaṃ vanaṃ pavisanavasena assito nu kho koci
atthi, yato me maraṇantarāyo siyāti adhippāyo.

837. Sambuddhantiādi tadā tassā tādise nicchaye asatipi sabhāvavasena vuttaṃ.
Tassattho - sayameva sammadeva ca sabbassāpi bujjhitabbassa buddhattā
sambuddhaṃ, mahākaraṇāyogena hīnādibhedabhinnassa sabbassāpi lokassa
ekantahitattā sabbalokahitaṃ, ubhayalokaṃ munanato muniṃ, nisajjāvasena

kilesābhisaṅkhārehi tñhānā cāvanābhāvena ca nisinnaṃ, ārammaṇūpanijjhānena lakkhaṇūpanijjhānena ca jhāyantaṃ, bodhimūleyeva bhayaheṭṭhānaṃ samucchinnattā kutoci pi bhayābhāvato akutobhayanti veditabbaṃ.

838. Saṃvego nāma sahoṭṭappaṃ ñāṇaṃ, so tassā bhagavato dassanena uppajji. Tenāha “tassā me ahu saṃvego”ti.

839. Pāsādikanti pasādāvahaṃ,
dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇaasīti anubyañjanabyāmapabbhāketumālālaṅkatāya samantapāsādikāya attano sarīrasobhāsampattiya rūpakāyadassanabyāvaṭṭassa janassa sādhubhāvato pasādasaṃvaḍḍhananti attho. Pasādanīyanti dasabala-catuvesārajjachaasādhāraṇaṇāṇa-aṭṭhārasāveṇika-
buddhadhammapabhuṭiaparimāṇaguṇasamannāgatāya dhammakāyasampattiya sarikkhakajanassa pasāditabbayuttaṃ, pāsādikanti attho. Vanāti kilesavanato apakkamitvā. Nibbanamāgatanti nittaṇhabhāvaṃ nibbānameva upagataṃ adhigataṃ. Yādisakīdisoti yo vā so vā, pacurajanoti attho.

840-841. Manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ aggamaggagopanāya gopitattā guttindriyo. Aggaphalajjhānābhīratīya jhānarato. Tato eva bahibhūtehi rūpādiārammaṇehi apakkamitvā visaya jhatte nibbāne ca ogāḷhacittatāya abahiggatamānaso. Micchāgāhamocanabhayaena vipallāsavantehi micchādiṭṭhikehi bhāyitabbato tesaṇca bhayaajanato bhaya bheravo. Payogāsaya vipannehi anupagamanīyato ca kenacipi anāsādanīyato ca durāsado. Dullabhāyanti dullabho ayaṃ. Dassanāyāti daṭṭhumpi. Pupphaṃ odumbaraṃ yathāti yathā nāma udumbare bhavaṃ pupphaṃ dullabhadassanaṃ, kadācīdeva bhavēyya, na vā bhavēyya, evaṃ īdisassa uttamapuggalassāti attho.

842. So tathāgato mudūhi vācāhi saṇhāya vācāya “rajjumāle”ti maṃ ālapitvā āmantetvā saraṇaṃ gaccha tathāgatanti “tathā āgato”ti ādinā tathāgataṃ sammāsambuddhaṃ saraṇaṃ gacchāti maṃ avoca abhāsīti yojanā.

843-844. Tāhanti taṃ ahaṃ. Giranti vācaṃ. Nelanti niddosaṃ. Atthavatinti atthayuttaṃ sātthaṃ, ekantahitaṃ vā. Vacīsoceyyatāya suciṃ. Akakkhaḷatāya saṇhaṃ. Venēyyānaṃ mudubhāvakarattā mudu. Savanīyabhāvena vagguṃ. Sabbasokāpanūdananti ñātībyasanādivasena uppajjanakassa sabbassāpi sokassa vinodanaṃ giraṃ sutvāna pasannacittā ahoṣinti sambandho. Sabbametaṃ dānakathaṃ ādiṃ katvā ussakkitvā nekkhamme ānisaṃsaṃ vibhāvanavasena pavattitaṃ bhagavato anupubbikathaṃ sandhāya vadati. Tenevāha “kallacittaṇca maṃ ñatvā”ti ādi.

Tattha kallacittanti kammaniyacittaṃ, heṭṭhā pavattitadesanāya assaddhiyādīnaṃ cittadosānaṃ vigatattā uparidesanāya bhājanabhāvūpagamanena kammakkhamacittaṃ, bhāvanākammassa yoggacittanti attho. Tenevāha “pasannaṃ suddhamānasa”nti. Tattha “pasanna”nti iminā assaddhiyāpagamamāha, “suddhamānasa”nti iminā kāmaccchandādiapagamanena muducittataṃ udaggacittataṇca dasseti. Anusāsīti ovadi, sāmukkaṃsīkāya dhammadesanāya saha upāyena pavattinivattiyo upadisīti attho. Tenevāha “idaṃ dukkha”nti ādi. Anusāsītākāradassanañhettaṃ.

845. Tattha idaṃ dukkhanti maṃvocāti idaṃ taṇhāvajjaṃ tebhūmakam
dhammajātaṃ bādhakasabhāvattā kucchikaṃ hutvā tucchasaṃbhāvattā tathattā ca
dukkhaṃ ariyasaccanti mayhaṃ abhāsi. Ayaṃ dukkhassa sambhavoti ayaṃ
āmatanāhādibhedā taṇhā yathāvuttassa dukkhassa sambhavo pabhavo uppatti hetu
samudayo ariyasaccanti. Dukkhanirodhoti dukkhassa santibhāvo asaṅkhatadhātu
nirodho ariyasaccanti. Antadvayassa parivajjanato añjaso
nibbānagāminipaṭipadābhāvato amatogadho maggo ariyasaccanti maṃ avocāti
sambandho.

846. Kusalassāti ovādadāne veneyyadamane chekassa, appamādapatiṭṭhiyā vā
matthakappatiṭṭhiyā anavajjassa. Ovādamhi ahaṃ tṭhitāti yathāvutte ovāde
anusitṭhiyaṃ sikkhāttayapāriyā saccapaṭivedhena ahaṃ patiṭṭhitā. Tenāha
“ajjhagā amataṃ santiṃ, nibbānaṃ padamaccuta”nti, idaṃ ovāde patiṭṭhānassa
kāraṇavacanam. Yā niccatāya maraṇābhāvato amataṃ, sabbadukkhavūpasamatāya
santiṃ, adhigatānaṃ acavanahetutāya accutaṃ nibbānaṃ padaṃ ajjhagā
adhigañchi, sā ekaṃsena satthu ovāde patiṭṭhitā nāmāti.

847. Avaṭṭhitāpemaṃti daḷhabhattī ratanattaye niccalapasādasinehā. Kasmā? Yasmā
dassane avikampinī, “sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo,
suppaṭipanno saṅgho”ti etasmiṃ sammādassane acalā kenaci acālanīyā. Kena
panetaṃ avikampananti āha “mūlajātāya saddhāyā”ti. Ayaṃ “itipi so bhagavā
araha”ntiadinā sammāsambuddhe, “svākkhāto bhagavatā dhammā”tiadinā tassa
dhamme, “suppaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho”tiadinā tassa saṅghe ca
saccābhisamayasaṅkhātena mūlena jātamūlā saddhā, tāya ahaṃ avikampinīti
dasseti. Tato eva dhītā buddhassa orasāti sammāsambuddhassa ure
vāyāmajanitābhijātītāya orasaputtī.

848. Sāhaṃ ramāmīti sā ahaṃ tadā ariyāya jātiyā idāni devūpapatiṭṭhiyā āgatā
maggaratiyā phalaratiyā ca ramāmi, kāmaguṇaratiyā kīlāmi, ubhayenāpi modāmi.
Attānuvādabhayādīnaṃ apagatatā akutobhayā. Madhumaddavanti
madhusaṅkhātaṃ maddavakaraṃ, naccanagāyanakālesu sarīrassa sarassa ca
mudubhāvāvahaṃ gandhapānaṃ sandhāya vadati. “Madhumādava”ntipi paṭhanti,
ādavaṃ yāvadaṃ yāvadeva davatthaṃ madhuraṃ pivāmīti attho.

849. Puññakkhattānamākarāti sadevakassa lokassa puññakkhattabhūtānaṃ
ariyānaṃ maggaphalaṭṭhānaṃ ariyasaṅghassa ākarā uppattiṭṭhānaṃ tathāgatā.
Yathāti yasmiṃ puññakkhette. Sesam vuttanayameva.

Athāyasmā mahāmoggallāno attanā ca devatāya ca pavattitaṃ imaṃ kathāsallāpaṃ
manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā
sappattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Rajjumālāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Dvādasavatthupaṭimaṇḍitassa catutthassa mañjiṭṭhakavaggassa

Atthavañṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca itthivimānavañṇanā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 06. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών για θεϊκά μέγαρα. 1. Γυναικεία μέγαρα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org